

نام کتاب: دستور العمل‌های عرفانی
از علمای بزرگ اخلاق

نویسنده: جمعی از نویسندگان

شهید اول زندگی نامه

بسم الله الرحمن الرحيم

نام : محمد

پدر: ابومحمد مکی ملقب به ((جمال الدین)) یا ((شرف الدین))

مادر: بانویی از آل معیه ، زنی از خاندان علویه

لقب : شهید اول

جد: شیخ محمد ملقب به شمس الدین

ولادت : شهرک جزین در جبل عامل در سال

734 قمری .

این فقیه نامور از سوی پدر به قبیله بنی مطلب منسوب است از این رو به لقبهای شریف ، مطلبی و هاشمی مشهور گشت و از جهت مادر نیز از تبار سعد بن معاذ است چنانکه دختر شهید می نویسد: که آقای ما از جهت مادر به سعد بن معاذ رئیس قبیله اءوس منتسب است .⁽¹⁾

همسر وی علاوه بر اینکه دختر دانشمندی چون اسدالدین صائغ جزینی است بانویی فقیه و دانشمند بوده که به ((ام علی)) مشهور و پیوسته مورد تعریف و تمجید شهید اول بود .

مشهورترین اثر وی کتاب گران سنگ ((للمعة الدمشقية)) است که عالی ترین منبع متقن فقه شیعه است و شرح های زیادی بر آن نوشته شده که مشهورترین آن شرح شهید ثانی بنام ((الروضة البهية)) است . ایشان با تقیه شروع به نوشتن فقه شیعه نمودند و با توکل به خداوند متعال در مدت هفت روز بدون اینکه بیگانگان متوجه شوند کتاب خود را به پایان رساندند . آثار دیگر وی بسیار است که در اینجا فقط به ذکر نام چند کتاب بسنده می کنیم :

1- المقالة التکلیفیه .

- 2- المسائل الاربعينية .
- 3- العقيدة .
- 4- اربعون حديثاً (در دو جلد) .
- 5- اختصار الجعفریات .

. . .

سرانجام در سال 784 که حکومت دمشق بدست (بیدمر) بود ایشان دستگیر و به زندان افتادند و پس از محاکمه صوری حکم به قتل اعلم فقهای شیعه داده شد و در روز 5 شنبه 9 جمادی الاول 786 در سن 52 سالگی در قلعه دمشق شهر شام (مرکز طرفداران بنی امیه) پس از پوشیدن لباس شهادت، او را به شهادت رساندند و سپس بدن او را بدار آویختند و سپس سنگسار نمودند و جسم بی جان وی را سوزاندند که اثری از وی باقی نماند ولی چه بسیار کوراندیش . . .

دستورالعملها قسمت یکم

بسم الله الرحمن الرحيم
 وصیتی که پیش روی شماست، از بنده ضعیف و ناتوان، نویسنده این حروف، محمد فرزند مکی است. خدای او را همچون نصوح، توبه پذیرد؛ و از مخاطب آن، برادران و دوستان الهی می باشد، آنان که برای خدا و در راه خدا با او دوست شده اند.

نخست نفس خود را مخاطب قرار می دهد، سپس آنان را .

این ((وصیت نامه)) در بردارنده مطالب و معارف بلندی است .

1 . تقوای الهی را فرا دید خود قرار دهد و بر همه حرکات و سکنات خویش حاکم سازد .⁽²⁾ مدام در مراقبه بوده و از خدا خوف و خشیت کند . در خلوت و پنهانی از

او شرم کرده ، به آنچه خوشایند او نیست
آلوده نگردد .

2 . در همه احوال خدا را فریاد دارد و
در بیشتر اوقات با زبان ذکر او گوید .
(3)

3 . بر خدا توکل کرده ، کارها را به او
واگذارد و در گرفتاریها و سختیها به او
پناه برد (4)

4 . موازین و احکام دین را فرادید خویش
نهاده ، مواظب باشد سر موئی از آن خارج
نشود؛ زیرا خروج از فرامین شریعت ،
گمراهی و ضلالت را در پی آورد .

5 . نوافل و مستحبات را بر اساس تلاش و
توان ، فراغت و سلامتی ، زیاد کند؛ بویژه
نمازهای مستحب را؛ چون نماز ، بهترین
عمل است . کاری پس از شناخت خدا و تحصیل
معارف الهیه ، همانند نماز انسان را به
خدا نزدیک نمی کند . در میان نمازهای
مستحبی ، در انجام نماز شب مراقبت ویژه
کند .

6 . زبان را از گناهای همچون : پرت و
پلاگوئی ، غیبت ، سخن چینی ، بیهوده گوئی
نگاه دارد . از شنیدن لغو و هر آنچه
بهره دینی یا دنیایی ندارد پرهیزد و
اعضاء جوارح را از آنچه ناخوشایند
پروردگار است بدور دارد .

7 . زهد را روح زندگی اش کند ، به آنچه
به او می رسد بسنده کند ، روزی از حلال
خورد ، تا می تواند بی نیازی از مردم را
پیشه خود سازد؛ زیرا خواهش از مردم
خواری و ذلت این دنیا را در پی دارد .

8 . یاد مرگ را نصیب العین خویش کند؛
برای رسیدن آن در همه حال آماده باشد .
برای این که یاد مرگ ، ((فرادید)) او
گردد ، روزی بیست مرتبه یاد مرگ کند .
(5)

9 . هر صبح و شام گذشته خود را محاسبه کند ، اگر رفتار نیک داشته است بر او بیفزاید؛ چنانچه بدی از او سرزده است ، از او بازگردد و جبران کند .

10 . با قلب و زبان ، دائم در استغفار بوده ، طلب بخشش کند . شکل آن (استغفار) چنین است :

((اللهم اغفرلی فانی استغفرک و اتوب)) .

در وصیت لقمان به فرزندش آمده است : بسیار بگویند: ((اللهم اغفرلی)) ؛ زیرا خداوند در شبانه روز اوقاتی قرار داده است که در آن وقت ها ، حاجات بندگان را رد نمی کند .

11 . امر به معروف و نهی از منکر را با شرایطی که در شرع مطهر آمده است به اندازه توان و نیرو ، انجام دهد .

12 . برادران دینی را یار و کمک باشد ، به اندازه افتادگی و نیاز آنان حاجتشان را برآورد . اولاد علی (ع) و فاطمه (س) را خدمت و احترامی ویژه کند .

13 . قوانین و دستورات الهی را بزرگ شمارد . علماء دین را گرامی دارد . صاحبان تقوا ، از مؤمنین را ، احترام کند .

14 . به داده خدا راضی باشد . چیزی را که نمی داند خیر او در آن است یا نه ، طلب نکند . در همه احوال خدا را سپاسگزار باشد .

15 . بهنگام پیکار و رودرویی با مشکلات مقاومت ورزد؛ زیرا صبر راءس همه امور است .⁽⁶⁾

16 . برای تعجیل فرج و ظهور امام زمان ((عج)) دائم دعا کند؛ زیرا این عمل در شریعت اسلام ، از اهمیت والایی برخوردار است .

17 . اشتغال دائم به درس و بحث و ممارست با علوم را ، در این راه تدریس ، آموزش ، مطالعه ، قرائت و فراگیری دانش پیشه خود سازد . در این راه از سرزنش هیچکس بیم به دل راه ندهد .

19 . در همه کارها اخلاص داشته باشد و کارها را فقط برای خوشنودی خدا انجام دهد؛ زیرا فقط کارهای خالص و بی پیرایه را خدا می پذیرد . ریا در عبادت - پناه می بریم از آن بخدا- شرک شمرده می شود .⁽⁷⁾

20 . پیوند و ارتباط با خویشاوندان ، اگر به گونه ای فراخ نتواند به دیدار آنان برود ، با عرض سلامی آنان را خوشنود سازد .

21 . به زیارت برادران دینی رود . با آنان در امور دین و آخرت گفتگو داشته باشد .⁽⁸⁾

22 . زیاد به دنبال مباحات و رخصت ها نرود . در زندگی خود ، گشادگرایی نباشد . در تکالیف دینی بر خود سخت نگیرد؛ بلکه روش و مشی میانه و استواری را در پیش گیرد .

23 . با مردم درخور فهم آنان سخن گوید و از مطالبی که هضم آنها برایشان مشکل است بپرهیزد .

خلق و خوی خوب داشتن ، خشم را فرو خوردن ، با مردم فروتنی نمودن ، از خدا سامان خلق را خواستن و کارهای آنان را سامان دادن را پیشه خود سازد .

24 . بدون بهره دینی یا دنیایی لحظه ای از عمر خود را سپری نکند . در همه این کارها معیار تقوا و مراقبت پیوسته و دائم است .

سلام بر همه آنان که این دستور را پی گیرند . سپاس ویژه خداوند است .

درود پیایی خدا بر پیامبر اسلام و آل
بزرگوار وی باد .

قسمت دوم

بسم الله الرحمن الرحيم
بر تو باد به تقوای الهی ، در پنهان و
میان جمع . خوبی را برای همه آفریدگان
بخواه ، گر چه به تو بدی روا داشته
باشند .

در برابر آزار دیگران ، بردباری ورز ،
اگر به تو اهانت شد ، یا ناسزا شنیدی ،
در پاسخ ، سخنی ناروا مگو⁽⁹⁾
هنگام شعله ور شدن خشم از کلام ناپسند
بپرهز ، از جای بلند شو ، در مکان دیگر
بنشین و خود را به کاری دیگر مشغول کن
تا خشمت فرو نشیند .⁽¹⁰⁾
مدام در فکر بهسازی آخرت و سعادت دنیا
باش .⁽¹¹⁾

در همه حال ، به خدا توکل کن و در همه
مهمات به او اطمینان . بر تو باد به
پاسداری و شکرگذاری کسی که به تو خوبی
می کند و تو را نعمت می دهد .
از قهقهه و خنده پرهیز ، زیرا غفلت
آرد و دل را بمیراند .⁽¹²⁾

به هر کاری مشغولی ، نماز اول وقت را
ترک مکن . اگر ، معاذالله ، نمازت قضا شد ،
در اولین فرصت جبران کن .⁽¹³⁾

در هر حال و مکان ، دانش آموز باش ،
پرگو مباش ، بیشتر به شنیدن علاقه مند
باش تا گفتن . با استادت مشاجره مکن و
گفته های او را بر مگردان ، آن چه را
فرا گرفتی در شب مرور کن .⁽¹⁴⁾

با قرآن مأنوس باش . وردی از قرآن را
برای خودت برگزین . اگر می توانی قرآن
را حفظ کن و اگر ممکن نیست ، هر چند آیه
ای که در توانت هست از بر کن .⁽¹⁵⁾

مبادا به گفته سخنان چنان گوش فرا داری ؛ زیرا بدبختی بی شماری بدنبال دارد و تاءثیر شومی بر نفس می گذارد .⁽¹⁶⁾ در زیارت مشاهد مشرفه ، یا خواندن زیارت آنها ، از راه دور غفلت مکن .⁽¹⁷⁾ یه هنگام تعلیم و نشر دانش ، از پرگویی بپرهیز ، غیر علمی و بدون مستند سخن مگو . تنها ناقل سخن دیگران مباش خودت نسبت به مطالب و مسائل صاحب نظر شو⁽¹⁸⁾

در هر روز ، بیست و پنج مرتبه ((الهم اغفر للمؤمنین و المؤمنات و المسلمین و المسلمات)) را بخوان⁽¹⁹⁾ در این دعا ، ثواب و مزدی بسیار است . پس از نماز عصر ، هفتاد و هفت مرتبه ذکر ((استغفار)) را بخوان⁽²⁰⁾ نیز سوره قدر و توحید را بسیار قرائت کن .⁽²¹⁾

شهید ثانی زندگی نامه

بسم الله الرحمن الرحيم
 زین الدین بن علی بن احمد عاملی معروف به ((شهید ثانی)) از بزرگترین و والاترین فقیهان و دانشمندان شیعه در سده دهم هجری است وی در سال 911 ق . در شهرک ((جبع)) در جنوب لبنان دیده به جهان گشود . پدر وی ((نورالدین علی)) مردی فاضل و از عالمان بافضیلت جبل عامل بود .

در سال 943 قمری پس از پایان تحصیلات اولیه خود به دمشق رهسپار شد که در این سفر دو تن از شاگردان وی بنام های ((شیخ عبدالصمد (پدر شیخ بهائی)) و پسر عموی او ((علی بن زهره جبعی)) نیز همراه وی بودند .

در زیر نام چند تن از اساتید مصری او آورده شده است :

- 1 - شهاب الدین احمد رملی
 - 2 - ملاحسین جرجانی
 - 3 - شهاب الدین ابن نجار حنبلی
 - 4 - ناصرالدین طبلاوی
 - 5 - ناصرالدین مقانی
 - 6 - محمد بن ابی نحاس
 - 7 - عبدالحمید سنهوری
 - 8 - محمد بن عبدالقادر شافعی
- معروفترین شاگردان شهید ثانی عبارتند از:

- 1 - سید نورالدین علی عاملی جبعی (پدر صاحب مدارک)
 - 2 - سید علی حسینی عاملی جزینی (مشهور به صائغ)
 - 3 - شیخ حسین بن عبدالصمد حارثی عاملی
 - 4 - محمد بن حسین ملقب به حر عاملی مشغری (جد پدری صاحب وسائل الشیعه)
 - 5 - بهاء الدین محمد بن علی عودی جزینی (معروف به ابن عودی)
- شهید بیش از هفتاد کتاب و رساله در موضوعات گوناگون نوشته است که دو کتاب ((شرح لمعه)) و ((مسالک)) وی در فقه، ((منیة المرید)) در اخلاق و تعلیم و تربیت از جمله مهمترین آنهاست.
- شهید به علت بدگویی هایی که از وی نزد سلطان سلیم شد مورد تعقیب قرار گرفته و دستگیر می شود و ماءموران در بین راه اسلامبول او را شهید می کنند و سر او را نزد سلطان می برند. بعدها پیکر بی سر او در محل شهادتش مدفون شده و گنبد کوچکی بر سر مزارش ساخته می شود.

دستور العملها

بسم الله الرحمن الرحيم

ای برادر من ! خدای تعالی من و تو را در پیروی و انجام دادن دستورهایش ، موفق کند . ما را به راهی که خشنودی او ، در آن است . بدارد و بر نیکیها آگاه مان کند ، تا آنها را بکار گیریم و صفتهای بد را به ما بشناساند ، تا از آنها دوری گزینیم . در همه این امور با توفیق نیکویش یاریمان کند؛ که او صاحب و سرپرست هر یاری و توفیق است . نخستین توصیه ام به تو این است که : در همه کارها ، چه آنها که انجام می دهی و چه آنها که ترک می کنی ، تقوای الهی را پیشه کن ؛ زیرا این سفارش پروردگار جهانیان است : **((و لقد وصینا الذین اوتوا الكتاب من قبلکم و ایاکم ان اتقوا الله))** . (22)

پیروان ادیان پیش از شما و شما را به ((تقوا)) سفارش کردیم . این سخن ، در عین ایجاز ، در بردارنده نیکی هاست ؛ به همین جهت آن را وصیت خود بر همه اهل عالم قرار داد . اگر در بین خصلتهای نیک ، صفتی شایسته تر و فراگیرتر برای بندگان بود ، اقتضای لطف و عنایت خداوند ، گزینش آن بود و یا آن صفت را نیز ، به بندگان خود سفارش می کرد . خداوند تعالی ، در کتاب خود ، ((تقوا)) را ستوده است و ویژگیها و فوائد و آثار بسیاری را برای ((تقوا)) بر شمرده است ، که اینک به برخی از آنها اشاره می کنیم :

آثار و نتایج تقوا

آمزش گناهان و بسامان کردن کارها :
(یا ایها الذین آمنوا اتقوا الله و قولوا قولا سديدا ، يصلح لكم اعمالکم و
يغفر لكم ذنوبکم)) . (23)

ای مؤمنان ! تقوای الهی را پیشه
سازید . راست ، استوار و پرمایه سخن
گویید ، تا او کارهایتان را بسامان کند
و گناهانتان را بیامزد .
رهایی از آتش جهنم :

((ثم ننجی الذین اتقوا)) . (24)

زیست جاودانه در بهشت :

((اعدت للمتقین .)) (25)

یاری و پشتیبانی خدا:

((ان الله مع المتقین .)) (26)

حفظ و حراست از دشمنان :

((و ان تصبروا و تتقوا لایضركم کیدهم شیئا)) . (27)

برترین و باارزشترین اثر تقوا ، محبت
خدای تعالی به متقین است :

((ان اکرمکم عند الله اتقاکم)) . (28)

بر طرف کردن گرفتاریهای سخت و سر و
سامان دادن به امور زندگی ، که بزرگترین
موهبت برای با تقوایان است . و آنان می
توانند در پرتو آن ، با خاطر آسوده و
فراغت بال خدا را عبادت کنند :

((و من یتق الله يجعل له مخرجا و یزرقه من حیث لایحتسب و من یتوکل
علی الله بالغ امره)) . (29)

تبیین مفهومی تقوا

تقوا: عبارت است از سر بر انجام دستورات خدا نهادن و از آنچه او نهی کرده است دوری گزیدن. بر این اساس است که همه نیکیها را در بر دارد. از امام صادق ((ع)) پرسیده شد: تقوا چیست؟ ایشان فرمودند:

((ان لایفدک حیث امرک و لایراک حیث نهاک)) (30)

هر جا خداوند تو را فرمان داده است حضور داشته باشی و در جائی که نهیت کرده دیده نشوی.

بر تو باد، برادرم (خدا تو را توفیق دهد) به مراعات این وصیت جامع و زینت دادن زندگی و رفتار خود بر اساس آن. از عمر کوتاه خود در دنیا، که سرمایه زندگی آن سر او مایه خوشبختی جاودان و کرامت همیشگی است، به نیکی بهره گیر. شگفتا! با این سرمایه ناچیز به چه سود بزرگی می توان دست یافت.

آنان که در این معامله کوتاهی کرده و از سرمایه عمرشان بهره نگرفته اند. به هنگام دیدن جایگاه بلند سابقین و جلوداران در کسب فضیلت ها و مقام والای و اصلا بحق و نتایج تلاش کوشندگان در عبادت، سخت پشیمان شده و بر کوتاهی کردن خود، افسوس می خورند و حال آن که فرصت از دست رفته و جبران آن ناممکن است. اگر بدانی که بهای سعادت جاودانی آخرت چه چیز است و از سوی دیگر، درباره قدر و ارزش آن سعادت و رستگاری بی پایان بیندیشی، هرگز به خود اجازه نمی دهی با غفلت و سستی و تنبلی، آن خوشبختی جاودانه از کف برود و به حسرت فقدان آن دچار شوی. با دقت در این نکته، حقایق زیادی برایت روشن خواهد شد. می دانیم

که به چنگ آوردن سعادت جاودانی آخرت ، تنها در این عمر اندک دنیا میسور است . عمری که تازه آنان که آرزوی طولانی شدنش را دارند ، امید ندارند به صد سال برسد . در این عمر اندک ، مگر چقدر آن صرف اعمالی می شود که بهای زندگی جاودانی است ؟

یک محاسبه ساده پاسخ این سؤال را روشن می کند: بخش مهمی از آن ، بناچار ، صرف خواب و استراحت می شود . بخش دیگر آن ، صرف ضروریات زندگی ، از قبیل کار و تحصیل معاش ، نظافت و . . . می شود . مابقی عمر که صرف این عمر نمی شود (مشروط به این که مواظبت شود تا هرز نرود و در گناه مصرف نشود) ثمن و بهای خوشبختی جاوید است .

حیات جاویدی که بقاء بدون فناء ، لذت بدون مشقت ، خوشحالی بدون ناراحتی ، بی نیازی بدون فقر ، کمال بی نقصان ، عزت بی ذلت و . . . است ؛ بالاخره هر چه مطلوب و مرغوب است ، بگونه ای که به هیچ وجه از آن ، اندکی کم نگردد و از نا محدودیتش کاسته نشود . به این مثال ، برای روشن شدن حقیقت امر توجه کنید: اگر فضای این جهان مادی ، از اعماق زمین تا آسمان ، پر از مورچه های ریزه (که گفته اند: وزن صدتای آنها به اندازه یک دانه جو است) باشد و پرنده ای در هر صد سال ، بلکه در هر چند صد سال یکی از آنها را بخورد تا آنها تمام شود ، از نا محدود چیزی کاسته نشود؛ اساساً نمی شود بین محدود و نا محدود مقایسه کرد .

بنابراین سزاوار است در مدت کوتاه عمر ، که با هر نفسی از آن گنج هایی بدست می آید و رسیدن به سعادت آن سرا ، جز در همین ایام کوتاه امکان پذیر نیست ، آستین همت را بالا زده و تمام توان خود

را در جهت کسب سعادت جاودان بکارگیری .
چقدر زشت است سستی و کوتاهی در بدست آوردن آن برای کسی که اعتقاد به وجود آخرت دارد ، اعتقادی که از ارکان ایمان است و هیچ مکلفی را گریزی از عقیده به آن نیست ؛ زیرا وجود جهان دیگر از اموری است که آیات و روایات بسیاری درباره آن وارد شده است و همه پیامبران الهی بر آن اتفاق کرده اند و در تمام ادیان و مذاهب بشری ، با وجود اختلاف در مرام ، بدان اذعان دارند . شگفتا! اهل دنیا را می بینیم که تمام توان خود را مصرف رسیدن به سود اندک ، کوتاه مدت و همراه با رنج و آلام کرده و در راه رسیدن به آن رنجها کشیده و سختیها را به جان می خرنند و از بهره ها و سودهای خود برای رسیدن به آن می گذرنند . در حالی که به این سود بدست آمده ، بر فرض سلامت آن از آفات ، نمی شود امید بست ؛ که هیچ خردمندی به بقاء آن امید ندارد .

بی شک ، دنبال این سعادت نرفتن و در تهیه مقدمات آن کوتاهی کردن ، برخاسته از ضعف ایمان به آخرت است و گرنه عقل ناقص ، به انسان حکم می کند که برای رسیدن به این سعادت عظیم ، آستین همت بالا زند چه رسد به عقل کامل .

بدان ! ضبط اوقات عمر و باروری لحظه های آن ، برای رسیدن به خوشبختی و سعادت جاودانه ، جز با مراعات ، پاسداری ، محاسبه و مراقبه نفس ممکن نیست .

در صورت سستی و کوتاهی نفس ، در انجام وظایف ، باید آن را تنبیه کرد؛ به آنگونه که در مسائل مادی ، که سود آن نا چیز و از دست رفتن آن چندان زیانی ندارند ، با طرف معامله خود برخورد می کنی .

همچنانکه یک تاجر ، از شریک خود کمک می گیرد و سرمایه خویش را برای تجارت به او می سپارد و پس از آن ، مراقبت و حسابگری از آن تاجر را سرلوحه کارخویش کرده و در صورت کوتاهی یا زیان ، او را سرزنش می کند ، عقل هم که تاجر راه آخرت است ، باید از ((نفس)) در این تجارت ، کمک بگیرد؛ تجارتی که سود آن تزکیه نفس است و تنها با پیراستن جان از بدیها و آراستن آن به نیکیها صورت می گیرد . چنانکه خداوند در قرآن می فرماید: **((قد افلح من زکیها و قد خاب من دسیها))** آن که جان خود را تزکیه کرد فلاح یابد و آن که به هوا آلوده گشت ، نابود گردد . بله ، خرد ، باید در این تجارت سترگ از نفس کمک بگیرد و از آن در آنچه مایه رفعت و کمال اوست بهره گیرد ، همانگونه که تاجر ، شریک را به منزله دشمنی در جدال می بیند و در طی چند مرحله با او برخورد می کند: (قرار داد ، نظارت ، محاسبه ، سرزنش و مجازات در صورت کوتاهی) ، عقل انسان نیز باید نخست با نفس قرار داد بندد و وظایفی را بعهده او بگذارد و بر انجام آن وظایف پیمان بندد و راه رستگاری و فلاح را به او نشان دهد و پس از آن ، از نظارت و مراقبت بر نفس خویش غفلت نکند؛ زیرا کسی که نفس خویش را بخود وانهد ، ارمغانی جز خیانت و تباهی سرمایه ، از او نخواهد دید ، همانطور که غلام خائن ، وقتی مال را به او بسپاری و او را بخود واگذاری چنین کند . در مرحله بعد لازم است که از او حساب کشد و انجام وظایف و عمل به قراردادها را از او بخواهد . چون سود این تجارت ، بهشت برین و رسیدن به سدرة المنتهی ، که مقام انبیاء و شهداست ، می باشد . و زیان آن ، (پناه بخدا)

عذاب جهنم و همزبانی با فرعونها و بدبختهاست؛ چون آن سرا را دو مقام بیش نیست: بهشت و یا جهنم. بهشت برای تقوا پیشگان آماده شده و جهنم برای آنان که در بهره وری از استعداد و اوقات خویش، کوتاهی کرده اند پس دقت و وسوسه در حساب کشی در این زمینه، بسیار مهمتر از دقت در سود، بهره های دنیائی است؛ زیرا سود کوتاه مدت دنیا، در قبال نعمت های جاودانه عقبی، بسیار ناچیز است. در سود بی دوام خیری نیست، بلکه شر زودگذر بهتر از سود گذراست. چه، سختیهای زودگذر شادمانی در پی دارد و سودگرا، تأسف و حسرت بدنبال دارد. به گفته شاعر:

اشد الغم عندی فی سرور تیقن عنه صاحبه
انتقالا (31)

نزد من، سخت ترین اندوه خوشی ای است که صاحب آن یقین بزوالش دارد. بنابراین، بر مؤمن دورانیدیش است که از حسابگری و سخت گیری بر حرکات، سکنت و لغزشهای نفس، غفلت نوزد؛ زیرا هر نفسی از نفسهای عمر، گوهر گرانبها و بی همتائی است که می توان با آن گنجی از گنجهای بی پایان آن سرا را خرید. سپری کردن این نفسها و لحظه های عمر، بدون به چنگ آوردن سود، زیان دهشت انگیزی است که هیچ عاقلی به آن تن ندهد.

در این راستا، بایسته است که مؤمن به خدا و آخرت، از پگاه، پس از فراغت از انجام فریضه صبح، همچون یک تاجر، تا پایان روز، بانفس خود برخورد کند. ساعتی با نفس خود خلوت کرده و او را چنین مخاطب قرار دهد:

هان ای نفس! مرا جز همین لحظه های زندگی زودگذر، سرمایه ای نیست. هر

نفسی که بگذرد ، بخشی از سرمایه جان من ناپود شده و من از تجارت و سود نامید خواهم شد .

بدان ! امروز روز جدیدی است که خدا با لطف و کرم خود به من مهلت داده است و اجل مرا به تاءخیر انداخته است . اگر جانم را می گرفت ، آرزو می کردم ، برای حتی یک روز ، به دنیا برگردم و به جبران خسارتها و انجام کارهای شایسته موفق شوم .

چنین پندار که مرده ای و دوباره به دنیا باز گشته ای ، پس بترس و اندیشه کن از تضييع اوقات و از دست دادن لحظه های این روز؛ چه هر نفسی از نفسهای تو گنجی است بی پایان . آگاه باش ای نفس ، شب و روز را بیست و چهار ساعت است . در حدیث آمده است :

((در قیامت ، در برابر هر شبانه روز عمر انسان ، بیست و چهار صندوق لاک مهر شده در اختیارش قرار می گیرد و جلو او یک بیک گشوده می گردد . یکی را می گشایند پر از نور است ؛ زیرا این ساعتی است که در آن ساعت ، در دنیا ، اعمال نیک انجام داده است . با دیدن این انوار ، که پلکان قرب به فرمانروای جبار روز قیامت ؛ یعنی خدای متعال چنان بشارت ، خوشحالی و شادمانی به او روی می آورد که اگر این شادمانی و بشارت را بر اهل جهنم توزیع کنند ، بگونه ای واله و شیدای این نور می گردند که درد و رنج آتش جهنم را درک نمی کنند . چون صندوق دیگری را گشایند ، سیاه و تاریک باشد و بوی گند آن پخش گردد و تاریکی آن فراگیر شود ، این ساعتی است که در دنیا فرمان خدا را انجام نداده است . در اینجا چنان وحشت و ترس بر او رسد که اگر بر اهل بهشت تقسیم

کنند ، عیش آنها را مکرد و شادیشان را
به اندوه مبدل کند .
صندوق دیگر را گشایند . تهی ، نه در
آن مایه خوشبختی و خوشنودی است و نه
مایه تیرگی و ظلمت ، این انعکاس
ساعتگاهی است که در آن بغیر ضرورت
خوابیده است و یا در غفلت گدرانده و یا
به امور مباح دنیا مشغول بوده است .
در این حال ، بر بهره نگرستن از این
ساعت ، حسرت و پشیمانی بر وی روی آورد ،
همچون ندامت و غم کسی که فرصت بدست
آوردن سود کلانی را داشت ؛ ولی بر اثر
سهل انکاری و اهمال کاری ، از آن سود
عظیم محروم شده است و او را جز حسرت و
تأسف چاره ای نیست . اینچنین ، کلیه
صندوقهای اوقات عمر بشر بر او عرضه گردد
((32)) .

پس باید نفس را مورد خطاب قرار دهد و
بگوید: در این چند روز جدید تلاش کن که
صندوقهای اوقات عمر را آباد کنی و لحظه
لحظه های آن را بارور سازی . مبادا ،
ساعت های عمرت از گنجهایی که اسباب قرب
و نزدیکی به خداوند است خالی باشد . به
کسالت ، استراحت و ندامت طولانی همدم
گرددی . اگر در بهشت هم مقام کنی ، بر
محرومیت از مقامهای بالاتر حسرت خوری .
گرچه درد این حسرت ، فراتر از درد آتش
است ، ولی باز هم توان تحمل آن را نداری
.

بعضی از بزرگان درباره غبن و حسرت آخرت ، گفته اند:

((بر فرض این که فرد بدکار ، مورد عفو قرار گیرد ، با محرومیت از پاداش و مقام خوبان چه خواهد کرد . مگر نه این است که مقام خوبان را از دست داده است . ((33))
خداوند متعال می فرماید:

((یوم یجمعکم لیوم الجمع ذلک التغابن . ((34))

آنچه که گفته شده نخستین مقام و قرارداد بانفس است که مربوط به پیش از عمل است و به آن محاسبه گفته می شود .
ارزیابی روزانه

باید در پایان هر روز ساعتی قرار دهد و در آن ساعت ، همه کارهای روزانه نفس را ارزیابی کند . شگفتا! بازرگان در دنیا ، از ارزیابی شریک خود غفلت نکرده ، در روز ، یا ماه ، یا سال کارهای او را ارزیابی می کنند که مبادا سودی ، که نبود آن بهتر است و بود آن بی دوام و مایه گرفتاری ، از دست برود . چگونه عاقل ، وقتی را در روز برای ارزیابی کارهای روزانه ، که خوشبختی و بدبختی همیشگی او در گرو آن اعمال است ، قرار ندهد . خداوند در این زمینه می فرماید:
((انقوالله و انتظر نفس ما قدمت لغد ((35))

هان ای مومنان ، از خدا پروا گیرید و بنگرید که نفس شما برای فردایتان چه چیز فرستاده است .

پیامبر خدا در همین زمینه می فرماید:
((حاسبوا انفسکم قبل ان تحاسبوا ((36)) .

پیش از آن که اعمالتان را ارزیابی کنند ، خود آنها را ارزیابی کنید .
روزی مردی نزد رسول خدا ((ص)) آمد و عرض کرد: ((ای فرستاده خدا ، دستورالعملی عنایت فرمایید .)) حضرت

پرسیدند: ((آیا آن را آویزه گوش می کنی ؟)) عرض کرد: ((بلی)) حضرت فرمود: ((اذا همت با مرئفد بر عاقبتة ، فان كان رشداً فامضه ، وان كان غياً فانتبه))
عنه . ((37))

وقتی که بر انجام کاری همت کردی ، به فرجام آن بیندش ، چنانچه رشد و کمال تو در آن است اقدام کن و اگر مایه گمراهی توست ترک کن .

پیامبر((ص)) در گفتار دیگر می فرماید: ((ينبغي للعاقل ان يكون له اربع ساعات :ساعة يحاسب فيها نفسه . . .))
((38))

بر خردمندا است . که اوقات روزانه خود را چهار بخش کند: در ساعتی اعمال روزانه اش را ارزیابی کند .

چنانکه در محاسبه با شریک ، باید سرمایه ، سود و زیان را ارزیابی و مشخص کرد تا سود از زیان معلوم گردد ، همین سان باید متوجه بود که سرمایه بنده ، واجبات دین ، سود آن مستحبات و خصایص نیک و زیان آن گناهان و زمان این تجارت ، گستره شب و روز و مدیر عامل آن نفس اماره بالسورء است . در این راه باید نخست ، واجبات را از مطالبه کرد ، چنانچه انجام داده است خدای را سپاس گفت و او را به انجام دیگر واجبات ترغیب کرد و اگر واجبی را از دست داده است ، تدارک او را به انجام دادن قضاء آن واجب از او خواست ، چنانچه واجبات را ناقص آورده است ، او را وادار کرد که جبران کند .

اگر مرتکب گناه شده است ، باید او را عقاب کرد تا به ترمیم و جبران و تدارک آن اقدام کند و همانند یک تاجر که از عامل خود درخواست غرامت می کند ، باید از نفس غرامت گرفت . این ارزیابی باید بطور دقیق انجام گیرد ، همانگونه که یک تاجر ، نسبت به مدیر عامل و یا شریک خود ، حتی از درهم و کمتر هم نمی گذرد ، تا

ضرری متوجه او نگردد ، به طریق اولی بر سالک است که از مکرر و خدعه نفس مکار و حيله گر ، خود را در امان ندانسته و بطور دقیق و بدون انعطاف و گذشت ، کارهای او را ارزیابی کند .
نخست ، از همه گفته هایی که در طول روز از او سرزده است ، پاسخ صحیح بخواهد

سزاوار است ، بر آنچه روز قیامت از او بازخواست می کنند ، پیش از رسوا شدن فرا دید اهل عالم در آن روز ، خود در خلوت از نفس بخواهد .

او که از آشکار شدن عیوبش نزد دوستان و همسایگانش هراس دارد و بخاطر چشم مردم ترک اعمال ناشایسته می کند ، هراس از رسوایی روز قیامت که همه کارهای انسان در معرض دید همه اهل عالم اعم از پیامبران ، امامان ، ستمگران و پیروان آنها از اولین و آخرین و . . . قرار می گیرد ، سزاوارتر است .

این چنین نفس خود را ارزیابی کند و در تمام عمر نسبت به همه اعضاء باطنی و ظاهری ، این روش را اعمال کند ، درباره یکی از بزرگان ، که همواره حسابگر خویش بوده ، چنین حکایت شده است . ((در شصت سالگی ، روزی اعمال خود را ارزیابی می کرد ، روزهای زندگی اش را شمرد . دریافت که بیست و یک هزار و پانصد روز از عمر گذشته است . بناگاه فریاد زد و گفت : ای وای بر من . اگر روزی یک گناه از من سرزده باشد خداوند عالم را با بیست و یک هزار گناه ، باید ملاقات کنم . سپس ناله ای سر داد و بیهوش شد . وقتی به بالین او رفتند ، دار فانی را وداع کرده بود .
در اینجا شنیدند: گوینده ای ندا می دهد: خوشا بحال او ، چه بسرعت به سوی بهشت پرواز کرد . ((39))

بله ، اینچنین باید نفس را برای هر نفسی و نیز برای عمل قلب و همه اعضاء بدن ، بازخواست کرد ، زیرا اگر انسان نافرمانی های خود را شناسایی و جبران نکند ، دو فرشته موکل ، گناهان او را ثبت می کنند : ((احصاه الله و نسوه . (40))

قلمرو تقوا

بدان ، تقوا را دو رویه است : رویه کسب و به چنگ آوردن و رویه ترک و دوری . اولی ، انجام طاعات ، عبادت و دستورات خداوندی و دومی ، ترک معاصی و گناهان . دوری از گناه دشوارتر است و رعایت آن سزاواتر ، زیرا انجام واجبات در توان همه است ، ولی ترک معاصی ، تنها در توان مؤمنان راستین و صدیقین می باشد . در این راستاست که پیامبر اسلام می فرماید :

((المهاجر من هاجر السوه والمجاهد من جاهد هواه (41))

مهاجر واقعی کسی است که از سر هوا و هوسهایش برخیزد ، مجاهد راستین آن است که با هوسهای خود ستیز کند . حضرت رسول ، بهنگام بازگشت از جهاد به یاران رزمنده خود می فرماید :

((رجعنا من الجهاد الاصغر الى جهاد الاكبر (42))

ما از جهاد کوچکتر به سوی جهاد بزرگتر که مبارزه با نفس است بازگشتیم . باید توجه داشت که رویه ((پرهیز)) در تقوا با وجود اندکی از اطاعات و عبادات رشد می کند ، ولی رویه ((انجام وظایف)) اگر چه فراوان باشد ، و با اندکی نافرمانی و گناه ، از رشد خود باز می ماند . در همین راستا ، حضرت ختمی مرتبت ((ص)) می فرماید :

((به همین اندازه که نمک برای طعام کافی است ، دعا خوبیها را بس است (43)) و

یا در پاسخ کسی که پرسید: ((ما درختهای بهشتی زیادی در بهشت داریم ؟)) می فرماید: ((نعم ، ولكن اياکم ان ترسلوا علیها نيرانا فتحرقوها . ((44))

و در همین باره می فرماید:

((الحسد ياكل الحسنات كما تاكل النار الحطب . ((45))

حسد خوبیها را می خورد ، همانطور که آتش هیزم را .

روایات وارده در این باب بسیار است ، ما بهمین مقدار بسنده می کنیم .

اگر تو ، موفق به تحصیل هر دو رویه تقوا شدی ، به حقیقت تقوا رسیده ای ، ولی چنانچه به واجبات بسنده کنی ، فریب شیطان را خورده ای و مثل تو ، همانند کشاورزی خواهد بود که بهمراه کشتش ، علف هرزهایی روئیده است که کشتش را فاسد می کند . او بجای این که علفهای هرزه را از بن در آورد ، سر آنها را می چیند و ریشه را رها می کند ، در این صورت پیوسته ریشه آنها نیرومندتر می گردد ، تا کشت را از بین می برد .

یا مثل تو ، همانند کسی خواهد بود که به بیماری ((گر)) مبتلا شده است و برای مداوا هم باید ضد عفونی کند و هم دارو بخورد: دارو ، برای خشکاندن ریشه آن و ضد عفونی ، برای درمان ظاهر آن ؛ ولی او ، به ضد عفونی کردن بسنده کند و علاوه ، چیزهایی که موجب رشد بیماری ((گر)) می شود مصرف کند . روشن است که عفونت در درون او ، همچنان رشد کرده و نه تنها مرض او بهبود نمی یابد که گسترش هم پیدا می کند .

یا مثل تو ، همانند بنائی خواهد بود که خانه ای را استوار می سازد و در درون آن ، حشرات گوناگون ، همچون : مار ، عقرب و . . . می باشد ، ولی او بجای از بین بردن آنها ، خانه را زینت داده و با

فرشها و پرده های فاخر بپاراید! بی شک حشرات از باطن به بیرون آمده ، فرشها را پاره کرده و پوششها را از بین می برند ، تا این که خود او نیز ، از گزند آن ها در امان نخواهد ماند .

اگر خردش را بکار می گرفت ، بایسته بود که پیش از فرش و آذین ، به دفع حشرات بپردازد و خانه را از وجود آنها پاک سازد ، تا فرشها و نیز خودش ، از شر آن ها در امان باشند .

چه می گوییم ؟ نیش زهرآگین مارهای دنیا کجا ، و زهر کشنده گناهان و معاصی کجا . درد نیش مار دنیا ، مدتی اندک ، از وجود انسان رخت بر می بندد و هر چه باشد ، بالاخره ، با مرگ پایان می پذیرد ، ولی درد جانگداز افعی های گناه ، در آتش جهنم هم باقی است . از آن به خدا پناه می بریم و از او طلب بخشش و رحمت می کنیم .

بیان بعد دیگر تقوا ، طاعات و عبادات در کتابهای مربوط به عبادت آمده است . گرچه ما در این زمینه نیز ، به بیان وظائف قلبی و دقایق علمی و عملی فراوان نیازمندیم که در بسیاری از کتب فقهی نیامده است . و تنها کسانی موفق به فهم و انجام این امورند که توفیق خداوندی ، قلب آنها را به صراط مستقیم هدایت کرده است .

منهيات اخلاقي

رويه ديگر تقوا؛ آنچه را كه بايد از او دوري گزيد ، بر حسب موضوع متفاوت است ، بخشي از آنها از وضايف قلبيه اند و بخشي ، مربوط به عضواي ظاهر بدن . اعضائي كه از آنها گناه سر مي زند ، هفت تاست ؛ به تعداد درهاي جهنم . هر كس اين اعضا هفت گانه را از گناه بازدارد ، درهاي جهنم بر او بسته خواهد شد؛ انشاء الله . اين اعضا ، عبارتند از: چشم ، گوش ، زبان ، شكم ، زيرشكم ، دست و پا . فلسفه وجود چشم ، اهتداء به او در تاريخي ها ، ياري گرفتن بر رفع نيازها ، نگريستن به ملكوت زمين و آسمانها ، عبرت از آيات ، حوادث و پديده ها و نظر در كتاب خدا و سنت رسول الله و مطالعه كتابهاي اخلاق و عرفان براي بيداري دل و جان است و مبادا كه با آن به روي نامحرم و يا به مسلماني به ديده تحقير بنگري و يا بر عيب مسلماني چشم بدوزي . بايد از همه زوائدي كه مورد نياز نيست چشم برگيزي ؛ زيرا خداوند برزگ از نگاههاي بيهوده ، پرسش كند به همانگونه كه كلام بيهوده را مورد سؤ ال قرار خواهد داد .

گوش را بايد از شنيدن ، بدعت ، دشنام ، غيبت ، اباطيل و بدگويي مردمان حفظ كرد ، زيرا فلسفه و همچنين گوش فرا دادن به دانشهائي كه به وسيله آنها مي توان به نعمت جاوداني بهشت دست يافت . فلسفه وجودي زبان ، گفتن ذكر خدا ، تلاوت قرآن ، ارشاد بندگان خدا و ابراز خواسته هاي انسان ، اعم از نيازهاي ديني و دنيايي است . اگر در غير مواردی كه برای آن آفريده شده است بكارگيري ، نعمت خدای سبحان را كفران و ناسپاسي کرده ای .

زبان ، بر سایر اعضاء آفرینش در انسان ، غلبه دارد؛ زیرا او را مهارى نیست و بکارگیری آن مؤنه ای نمی طلبد ، ولی از سوى دیگر جنایات بزرگی همچون : غیبت ، دروغ ، ستایش خود ، بدگویی مردم ، ستیره جوئی و آفتهای بسیاری دیگر ، از آن سر می زند؛ زیرا هیچ چیزی همانند نشخوارهای زبان ، انسان را به ((روى)) به جهنم نمی افکند .

پس تمام تلاشها و توان خود را برای غلبه بر او بکارگیر ، تا تو را به ((روى)) به جهنم نیفکند .

در حدیثی آمده است :

((ان الرجل لیتکلم بالكلمه فیهوی بها فی جهنم سبعین خیریفا))

گاهی انسان سخنی می گوید که به خاطر آن ، بمدت هفتاد سال در جهنم سقوط می کند .

و نیز روایت شده است مردی در میدان مبارزه به شهادت رسید؛ یکی گفت : بهشت گوارایش باد . پیامبر ((ص)) فرمود: چه می دانی ، شاید او سخنان بیهوده گفته باشد و بیجا بخل ورزیده باشد .⁽⁴⁶⁾

اما شکم ، آن را همواره از پرخوری بازدار و مواظب باش حتی از حلال سیر نخورد؛ زیرا سیری ، قساوت قلب می آورد ، ذهن را فاسد ، حافظه را کور و حفظیات را باطل کند ، شهوات را در انسان قوی نماید ، لشکریان شیطان را یاری رساند و اعضاء بدن را از عبادت باز دارد . بطور خلاصه ، آگاه باش ، پرخوری ، سرچشمه هر بدی است .

این چنین ، بقیه اعضاء را خود ، بازرسی و وظیفه شناسی کن ؛ زیرا فرمانبری و نافرمانیهای آنها پوشیده نیست .

وظایف قلب

وظایف قلب بسیار است و راه پالایش آن از پستیها و رساندن آن به رستگاری بسیار طولانی و مشکل است. دریغاً! که در این دوران، دانش پاکسازی قلب و تکامل دهی به آن، نه تنها کهنه و مندرس شده است، بلکه آثار آن هم محور گردیده است.

با تقوا و پارسا، در این زمان، به کسانی می گویند که از محرمات ظاهری، نوشته شده در کتابهای فقهی، اجتناب کنند؛ ولی بازرسی قلب و پاکسازی آن از صفتهای ناپسند، نزد خدای متعال، همچون: حسد، تکبر، کینه ورزی و دشمنی، ریا، ریاست طلبی، برتری جوئی، بداخلاقی، بدخواهی نسبت به همنشینها و دوستان را و انهداده اند، حتی بسیاری از مردم، این امور را گناه نمی شمارند؛ با این که خصایص، ریشه و سرچشمه همه گناهان است.

پیامبر اکرم ((ص)) درباره ((ریا))، که یکی از مرضهای قلب است، می فرماید: **((ادنی الریاء الشرک))**. (47)

کمترین مرحله ریا شرک محسوب می شود. درباره کبر، پیامبر ((ص)) می فرماید:

((لا یدخل الجنة من فی قلبه مثقال ذرة من کبر)). (48)

کسی که در قلب او ذره ای کبر و خود بزرگ بینی باشد وارد بهشت نخواهد شد. درباره حسد، پیامبر ((ص)) می فرماید: **((الحسد، یأکل الحسنات کما تأکل النار الحطب))**. (49)

حسد، کارهای خوب را می خورد، همچون آتش هیزم را. درباره حب مال، پیامبر ((ص)) می فرماید:

((حب المال و الشرف ینبتان النفاق کما ینبت الماء البقل)) . (50)

دوستی مال و ریاست ، نفاق را در وجود انسان می رویاند ، همانگونه که آب سبزی را .

در این باب ، روایات بسیاری در کتب روایی آمده است .

پیامبر ((ص)) می فرماید: ((ان الله لا ینظر الی صورکم و لا الی اموالکم و انما ینظر الی قلوبکم و اعمالکم .))

خدا به مال و ظاهر شما نظر نمی کند ، بلکه او به کارهای شما نظر می کند .

این پرتوی از ابعاد تقواست که خداوند متعال به ما سفارش کرده است . تفصیل و

بست آن را فرصتی فراخ باید . چه زیبا و شایسته است که در پایان شرح وصیت

پروردگار متعال ، منظور آیه کریمه ((ولقد وصینا الذین...)) است که در آغاز دستورالعمل

آمد . وصیت حضرت رسالت را به مولی الموحدین علی (ع) بیاوریم :

((یا علی ، من تو را درباره خویش به چند چیز سفارش میکنم که یادداشت کن .

(راوی می گوید پس از این سخن ، پیامبر (ص) فرمود: ((اللهم اء عنه)) خدایا یاریش کن .

(
1 . راستگویی . مبادا هرگز دروغی از دهانت بیرون آید .

2 . ورع و پارسایی . مبادا برخیانتی دلیر گردی .

3 . ترس از خدای عزوجل ، بد انسان که گویا او را ببینی .

4 . گریستن بسیار از ترس خدا که به هر اشک ریختنی هزار خانه در بهشت برایت ساخته شود .

5 . نثار کردن مال و جان خود را برای خدا و دینت .

6 . پیروی از سنت و روش من در نماز و روزه و صدقه ؛ اما نماز پنجاه رکعت و

اما روزه در هر ماه سه روز: پنجشنبه اول ماه و چهارشنبه وسط ماه و پنجشنبه آخر ماه و اما صدقه تا حدی که به تو بگویند: اسراف و زیاده روی کردی و با این که اسراف نمی کنی .

بر تو باد به نماز شب و بر تو باد به نماز زوال (ظهر) و بر تو باد به نماز زوال و بر تو باد به نماز زوال . (پیامبر (ص) این جمله را (بر تو باد به نماز زوال) را سه بار تکرار می فرمایند . (و بر تو باد به خواندن قرآن در حالی . و بر تو باد به این که دستهای خود را در نماز بلند کنی و بگردانی (یعنی در حال تکبیر گفتن و بر گرداندن آن .) و بر تو باد به مسواک کردن با هر وضو . و بر تو باد به اخلاق خوب . با مردم با اخلاق خوب رفتار کنی و از اخلاق بد دوری جوئی و اگر نکردی جز خویشتن را نباید ملامت و سرزنش کنی .) (51)

امیر مومنان ، صلوات الله و سلامه علیه ، وصیت ارزشمندی به فرزنداناش ، امام حسن مجتبی (ع) کرده است که در نهج البلاغه (52) و جز آن (53) ، نقل شده است . مطالعه و تاءمل در آن ، که شامل پندها و حکمتهای فراوانی است ، لازم و ضروری است . ((روایت شده است که شخصی از پیامبر ، صلی الله علیه و آله ، طلب کرد که : یا رسول خدا ، مرا پندی ده .

حضرت فرمود: هرگز غضبناک مشو و در هیچ واقعه و حادثه غضب به خود را مده ؛ زیرا که هیجان غضب ، عنان اختیار از دست آدمی می رباید و گاه باشد که در حین استیلائی غضب ، حرف چند بگوید که موجب خسران دنیا و آخرت باشد .

آن شخص گفت : یا حضرت ، زیاد کن . حضرت فرمود: کاری مکن که محتاج عذری شوی ؛ یعنی باید کار تو در ظاهر و پنهان

یکسان باشد و کاری نباشد که هرگاه ظاهر شود محتاج بعذر شوی ؛ چه ، هر چه محتاج بعذر است ، البته خالص نیست ، شرک خفی است و شرک خفی ، مانند شرک جلی ، اجتناب از او لازم است . و فرق میان شرک جلی و خفی آن است که شرک جلی ، العیاذ بالله ، اعتقاد به شریک برای ذات اقدس الهی ، است ، مانند نصاری که به الوهیت عیسی و مریم ، علیهما السلام ، قائلند ، و شرک خفی ، غیر خدا را در عمل خیر داخل کردن است و بمضون : ((و جعل اله هوا)) عمل نمودن و از مضمون بلاغت مشحون : ((ولا یشرك بعبادة ربه احدا)) انحراف ورزیدن .

آن شخص گفت : یا حضرت ، زیاد کن . حضرت فرمود : در نماز ، بسیار با خضوع و خشوع باش . در هر نماز که می گذاری ، بنا را بر این بگذار که آخرین نماز است که می گذاری و به نماز دیگری نخواهی رسید . آن شخص گفت : یا حضرت ، زیاد کن . حضرت فرمود از خداوند عالم شرم کن ، چنانکه از همسایه ملاحظه می کنی و از ارتکاب بعضی از قبایح اجتناب می نمایی . حضرت باری ، جمع کرده است کل وصیتهای را در یک خصلت : ((تقوی)) . خداوند در قرآن کریم می فرماید : ((لقد وصینا الذین اوتوا الكتاب من قبلکم وایاکم اءن اتقوا الله)) . (54)

تقوی ، جمع کرده است تمام عبادت را . به سبب تقوی ، انسان ، به درجات عالییه و مرتبه های بلند ، می رسد . به سبب تقوا ، زندگی خود را با خداوند می گذرانند ، زندگی پاک و پاکیزه . یار و مونس متقی نیست ، مگر حضرت باری عزاسمه . (((55)))
قال الله تعالى : ((ان المتقین فی جنات و نهر فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر .)) (56)

آنچه تا اینجا ذکر شد ، در فرصتی اندک و خاطری پریشان ، فراهم آمد . و افزون

بر آنچه آمد توفیق دست نداد . شاید ، انشاء الله ، همین مقدار هم که گفته آمد اگر به دقت مراعات شود ، سالک طریق حق را کافی باشد . خداوند ما و شما را در گفتار و کردار ، به آنچه می پسندد ، توفیق دهد و این چند روز باقیمانده عمر را وقف طاعت خود کند و از آنچه مایه دوری از آن ذات اقدس است باز دارد . تنها او ، ولی این امر است و اعتقاد ما در هر جا بر اوست .

علامه حلی زندگی نامه

بسم الله الرحمن الرحيم
 در شب 29 رمضان 648 ق . در این شهر فرزندی از خاندانی پاک سرشت ولادت یافت که از مقربان درگاه باری تعالی قرار گرفت . نامش ((حسن)) و معروف به آیه الله علامه حلی است . مادرش بانویی نیکوکار و عقیف ، دختر حسن بن یحیی بن حسن حلی⁽⁵⁷⁾ خواهر محقق حلی است و پدرش شیخ یوسف سدیدالدین از دانشمندان و فقهای عصر خویش در شهر فقاقت حله است .
 علامه حلی از سال 507 قمری در پی دعوت سلطان محمد اولجایتو حاکم ایران ، به ایران آمد و تا سال 716 در ایران تلاش و خدمات ارزنده ای را انجام داد و پرچم ولایت و عشق و محبت خاندان طهارت (ع) را در سراسر قلمرو مغولان به اهتزاز در آورد . و پس از مرگ محمد خدابنده به وطن خویش حله بازگشت و تا آخر عمر شریفش منصب مرجعیت و فتوا و زعامت شیعیان را به عهده داشت .

آثار بسیار زیادی از وی در فقه ، اصول ، احکام ، حدیث ، رجال ، تفسیر ، منطق و

. . . بجای مانده است که باعث عظمت و سرافرازی شیعه شد .

ابن حجر عسقلانی - دانشمند سنی - چنین اعتراف می کند: ((علامه نامش مشهور و اخلاقی نیک دارد . وقتی کتاب ابن تیمیه منجاج السند ((کتابی است بر رد شیعه و در جواب کتاب منجاج الکرامه علامه حلی)) - به او رسید گفت : اگر ابن تیمیه آنچه را که من گفتم می دانست ، جوابش را می دادم .

سرانجام علامه در محرم 726 هجری در سن 78 سالگی دار فانی را وداع گفت و در جوار بارگاه ملکوتی علی علیه السلام به خاک سپرده شد .

دستور العملها

بسم الله الرحمن الرحيم
بدان ای فرزندانم : که خداوند بر فرمانبرداری اش یاری ات کناد ، و بر انجام نیکیها و ملازمت خوبی ها توفیقت دهد . بر آنچه رضای او در آن است رهنمونت سازد . و به هر آنچه از خوبی ها آرزو داری تو را برساند . در دنیا و آخرت تو را با ((راحت دلی)) و ((چشم روشنی)) همراه سازد . عمرت را با سعادت و آسایش دراز دارد . و بدی ها را از تو ، به دور کند .

من در این کتاب ، **(قواعد الاحکام)** (58) اساره فتاوی احکام را برایت خلاصه کردم ، و قواعد شریعت را با عباراتی کوتاه و قلمی روان ، روشن ساختم . ((سمت رشد)) و راه حق را بر تو واضح کردم . این در حالی است که پنج دهه از عمرم را پشت سر نهاده ، وارد ششمین دهه عمرم می شوم . . .

چون خدا وصیت را بر من واجب کرده ،
بویژه به هنگام احساس مرگ ، امر بدان
کرده است : تو را سفارش می کنیم : تقوا
را از دست مده ، زیرا ، تقوا راه و
روشنی است که از پیامبر(ص) باقی
مانده ، و فریضه ای الهی است که مواظبت
بر آن بر همه واجب است . تقوا زرهی است
نگهدار انسان از بدیها . و توشه ای است
جاویدان ، آن سودمندترین زاد است برای
روزی که انسان بیکس و چشم ها نگران است

دستورهای الهی را بجان بنوش ، رضای او
را ملازم باش ، مکروهات را دوری گزین ، و
از محرمات منجز باش ، عمرت را در تحصیل
کمالات سپری کن ، و لحظه های زندگی ات را
در گردآوری فضیلت های علمی ، و عروج از
پستی نقصان به قله کمال ، و از فرودگاه
جهل به اوج عرفان بکار گیر . نیکی ها را
گسترش ده ، و برادرانت را در رسیدن به
کمالات یاری کن . بدی را از برادران مؤ
منت به نیکی سزا ده ، نیکوکاران را با
منت و آغوش باز بپذیر . با پست همتان
رفاقت مکن ، و از معاشرت نادانان دوری
کن ؛ چه رفاقت آنان اخلاق تو را پست کرده
، و سبب جایگزینی خصایص ناپسند در وجود
تو می گردد .

بر تو باد به ملازمت علماء و همنشینی
با صاحبان فضیلت ؛ چه این مصاحبت وجودت
را آماده تحصیل کمالات کرده ، و مهارت در
استنباط مجهولات را به دنبال دارد . سعی
کن امروز تو از دیروزت بهتر باشی ، و در
هر لحظه ای از کمالی نو برخوردار گردی

بر تو باد به صبر و بردباری ، و توکل
بر خداوند ، و خوشنودی بر آنچه از دنیا
به تو می رسد . در هر شب و روز از خود
حساب رسی کن . بسیار از پروردگات آمرزش

خواه . (زیرا در هیچ لحظه ای سپاس او را چنانچه بایسته است نتوانی) . از نفرین مظلوم بویژه یتیمان و بیوه زنان بترس ، چه خداوند نسبت به شکستن دل های شکسته ، گذشت نمی کند .

بر تو باد به نماز شب ، که رسول خدا ((ص)) بر آن اصرار داشته ، و خواسته او ، بوده است : فرموده است .

((من ختم له بقیام اللیل ثم مات فله الجنة)) . (59) (کسیکه عمرش به ((شب زنده داری)) به پایان رسد ، بهشت از آن او است) .

بر تو باد به ((صله رحم)) این عمل عمر را افزون سازد . بر تو باد به ((حسن خلق)) و برخورد نیک که رسول الله فرموده است :

((انکم لن تسعوا الناس باموالکم ، فسعوهم باخلاقکم)) . (60)

(شما توان آن ندارید که مردم را با اموال خود یاری کنید ، پس با برخورد خوب تان آنان را خوشنود سازید) .

بر تو باد به نیکی با اولاد پیامبر و پیوند با آنان ، خدا درباره آنان سفارش مؤکد کرده ، و دوستی آنان را مزد رسالت قرار داده است .

((قل لا اءسلکم اجرا الا المودة فی القربی)) . (61)

پیامبر در این زمینه فرموده است :
((انی شافع یوم القیامة لاربعة اصناف ، ولو جاؤ ا بذنوب اهل الدنیا: (رجل) نصر ذریتی و (رجل) بذن ماله لذریتی عند المضیق (ورجل) احب ذریتی باللسان والقلب (ورجل) سعی فی حوائج ذریتی اذا طردوا او تشردوا)) . (62)
(چهار دسته را روز قیامت شفاعت کنم ، هر چند با گناه اهل دنیا به صحرای محشر حاضر شوند: آنکه اولاد مرا یاری کند . آنکه از اموالش به اولاد تنگدست کمک کند . کسی که با زبان و قلب ، آنان را دوست بدارد . آنکه تلاش کند در انجام حوایج و نیازهای اولاد تبعید شده و رانده شده من) .

صادق ((ع)) فرمود :

اذا كان يوم القيامة نادى مناد: ايها الخلائق انصتوا فان محمد ((ص)) يكلمكم فينصب الخلائق فيقوم النبي ((ص)) واله فيقول: يامعشر الخلائق: من كانت له عندى يدا او منه او معروف فليقم حتى اعكافيه ، فيقولون بابائنا و امهاتنا و اى بد او اى منه و اى معروف لنا ، بل اليد و المنه و المعروف لله و لرسوله على جميع الخلائق فيقول: بل من اوى احدا من اهل بيتى او برهم او كساهم من عترتى او اشبع جايهم فليقم حتى اعكافيه ، فيقوم اعناس قد فعلوا ذلك فيايتى النداء من عندالله: يا محمد؟ يا حبيبي؟ قد جعلت مكافاتهم اليك فاسكنهم من الجنة حيث شئت فيسكنهم فى الوسيلة حيث لايجبون عن محمد ((ص)) و اهل بيته صلوات الله عليهم اجمعين)) . (63)

(هنگامى قيامت فرا رسد ، منادى فرياد زند: هان اى مردم ، پيامبر با شما سخن مى گويد . سكوت بر فضا حاكم مى شود و همه دم فرو بندند ، سپس پيامبر و آل او بلند شده ، و پيامبر چنين فرمايد: اى مردم ! هر آنكه براى من كارى كرده يا خوبى نموده ، و يا منتى بر من دارد بلند شود تا من او را امروز كفايت كنم (و از هول قيامت نجاتش دهم) آنان عرض كنند: به فدائى شما پدران و مادران ما ، چه كسى براى شما كارى انجام داده يا خوبى كرده يا بر شما منتى دارد ، بلكه اين خدا و رسول اند كه بر همه انسانها منت دارند ، و به آنها خوبى كرده اند .

رسول خدا فرمايد: هر آن كسانى كه فردى از اهل بيت مرا پناه داده ، يا به آنان خوبى كرده ، يا برهنگان آنانرا پوشانيده ، و يا گرسنگان شان را سير كرده است ، برخيزند تا آنان را با (شفاعت) كفايت كنم . گروهى از مردم بلند شوند ، سپس از جانب پروردگار ندا رسد: اى محمد حبيبم ! من پاداش دادن آنان را به تو واگذاشتم ، هر جاى بهشت خواهند جايشان ده ، پس از آن در ((وسيله)) آنان را جاى دهند و آن مكانى است كه حجابى بين آنان و چهارده معصوم نيست . بر تو باد به بزرگ داشتن

فقهاء و احترام علماء در این باره رسول خدا فرمود:

((من اكرم فقيها مسلما لقي الله يوم القيامة و هو عنه راض و من اهان فقيها مسلما لقي الله يوم القيامة و هو عليه غضبان)) . (64)

(آنکه فقیهان و دین شناسان ژرف نگر را گرامی دارد ، خدا را در روز قیامت ملاقات کند در حالی که از او راضی و خرسند است ؛ و آنکه فقیه مسلمانی را توهین کند ، و قدرش را سبک دارد ، خدا را در حالی که از او خشمگین است ملاقات کند) . نگاه به چهره عالم و در خانه آن و نشست و برخاست با آن عبادت شمرده شده است . و بر تو باد به ژرف اندیشی و تفقه در دین ، و تلاش در جهت فزودن چه امیر مومنان ((ع)) به فرزندش فرمود: ((تفقه فی الدین فان الفقه ورثه الانبیا وان طالب العلم يستغفر لهم من فی السموات و من فی الارض حتی الطیر فی الهوا و الحوت فی البحر و ان الملائکه لتضع اجنحتها لطالب العلم رضابه .)) (65)

(در دین ژرف بیندیش و فقیه شو! چون فقها جانشین پیامبرانند . برای طالب علم ، هر آنچه در آسمان و زمین است استغفار می کنند؛ حتی مرغ ها در هوا و ماهی ها در دریا! فرشتگان باخرسندی بالهای خود را برای دانشجو پهن می کنند .)
مبادا که دانش خویش را کتمان کنی ، و بر روی نیازداران نگاهی ، که خدای تعالی می فرماید:

((ان الذین یکتُمون ما انزلنا من البینات و المهدی من بعد ما بیناه للناس فی الکتاب اولئک یلعنهم الله و یلعنهم الاعنون)) . (66)

(آنانکه پیام های وحی ما را که برای انسانها تعیین کرده ایم ، و در کتاب بروشنی بازگو نموده ایم می پوشانند؛ بر این گروه نفرین خدا و نفرین نفرین شدگان باد) .

و رسول خدا فرمود: ((اذا ظهرت البدع فی امتی فلیظهر العالم علمه فمن لم یفعل فعليه لعنة الله تعالی .)) (67)

(هنگامی که بدعت (نوآوریهای بر خاسته از رسوبات ملی ، قومی ، توارثی ، فرهنگی

به دور از دین (پیدا شد ، بر دانشمندان است که دانش خود را آشکار سازند ، آنان که چنین نکنند ، نفرین خدا بر آنها باد!)

ونیز فرمود:

((لا تمنحوا الجهال الحكمة فتظلموها ، ولا تمنعوها اهلها فتظلموهم)) .
(68)

(حکمت را به ناهلان ندهید که اگر دادید بر حکمت ستم کردید و از اهلش دریغ مدارید ، که به اهل حکمت ستم روا داشته اید) .

((والحمد لله على حسن التوفيق و هداية الطريق)) .

فیض کاشانی زندگی نامه

بسم الله الرحمن الرحيم
(محمد) مشهور به ((ملاحسن)) و ملقب به فیض در چهاردهم صفر سال 1007 قمری در کاشان بدنیا آمد پدرش رضی الدین شاه مرتضی (950 - 1009 ق) بوده است و مادر او زهرا خاتون (متوفی 1071 ق) بانویی عالم و شاعر بوده است .

شاگردان این بزرگ عبارتند از:

- 1 - محمد مشهور به علم الهدی 2 - احمد مشهور به معین الدین 3 - محمد مؤمن
- فرزند عبدالغفور 4 - شاه مرتضی دوم 5 - ضیاء الدین محمد 6 - ملاشاه فضل الله و ملا
- علامی 7 - ملا محمد باقر مجلسی 8 - سید نعمت الله جزایری 9 - قاضی سعید قمی 10 - ملا محمد صادق خضری و . . .

علامه فیض آثار بسیار زیادی در تفسیر ، کلام ، عرفان و اخلاق دارند که مهمترین آنها عبارتند از: تفسیر صافی ، تفسیر اصفی ، تفسیر مصفی ، الوافی ، الشافی ، النوادر ، المحجة البيضاء و مفاتیح

الشرايع ، اصول المعارف ، اصول العقائد ، علم اليقين ، الحق اليقين ، عين اليقين و الحق المبين ، الجبر و الاختيار و . . . بوده است .

علامه دست توانایی نیز در نظم و نثر داشته و اشعار وی حاوی نکات دقیق اخلاقی می باشد .

شیخ در 84 سالگی در کاشان بدرود حیات گفت و روح ملکوتش به دیار باقی شتافت .

دستور العملها

قسمت یکم

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله و سلام على عباده الذين اصطفى .

امابعد ، این رساله ایست موسوم به ((زادالسالک)) ، در جواب سئوال یکی از برادران روحانی نوشته شده که از کیفیت سلوک راه حق پرسیده بود .

بدان ((ایدک الله بروح منه))⁽⁷⁰⁾ ، همچنانکه سفر صوری را مبدئی و منتهائی و مسافتی و مسیری و زادی و راحله و رفیقی و راهنمایی می باشد ، همچنین سفر معنوی را که سفر روح است ، بجانب حق سبحانه و تعالی ، همه هست .

مبداءش جهل و نقصان طبیعی است ، که با خود آورده از شکم مادر: ((والله اخرجکم من بطون امهاتکم لا تعلمون شیئاً))⁽⁷¹⁾ .

و منتهایش کمال حقیقی است ، که فوق همه کمالات است ، و آن وصول است به حق سبحانه و تعالی : ((وان الی ربک المنتهی)) ، ((یا ایها الانسان انک کادح الی ربک کدحاً فملاقیه))⁽⁷²⁾ .

و مسافت راه درین سفر ، مراتب کمالات علمیه و عملیه است که روح ، طی آنها می کند ((شیئاً فشیئاً)) ، هر گاه بر صراط مستقیم

شرع ، که مسلوك اوليا و اصفيا است ساير باشد : ((وان هذا صراطى مستقيما فاتبعوه ، و لا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله)) .⁽⁷³⁾ و اين كمالات مترتب است بعضى بر بعضى ، تا كمال متقدم طى نشود به متاخر منتقل نتوان شد ، چنانكه در سفر صورى تا قطعه مسافت متقدمه طى نشود ، به متاخر ، نتوان رفت .⁽⁷⁴⁾

و منازل اين سفر ، صفات حميده و اخلاق پسنديده است ، كه احوال و مقامات روح است از هر يك به ديگرى ، كه فوق آنست منتقل مى شود به تدريج ، منزل اول يقظه است كه آگاهى است و منزل آخر توحيد است كه مقصد اقصى است از اين سفر⁽⁷⁵⁾ ، و تفصيل اين منازل و درجات آن در كتاب ((منازل السائرين))⁽⁷⁶⁾ مذكور است .

و مسير اين سفر جد تمام و جهد بليغ نمودن و همت گماشتن است ، در قطع اين منازل به مجاهده و رياضت نفس به حمل اعباء⁽⁷⁷⁾ تكاليف شرعيه از فرائض و سنن و آداب و مراقبه و محاسبه نفس آنا فآنا و لحظه فلحظة و هموم را واحد گردانيدن⁽⁷⁸⁾ ، و منقطع شدن به حق سبحانه و تعالى : ((و تبتل اليه تبتيلا ، والدین جاهدوا فينا لنهدينهم سلبنا))⁽⁷⁹⁾ و زاد راه اين سفر تقوى است : ((و نزودوا فان خير الزاد التقوى))⁽⁸⁰⁾ و تقوى عبارتست از قيام نمودن به آنچه شارع امر به آن فرموده است ، و پرهيز كردن از آنچه نهى از آن کرده از روى بصيرت⁽⁸¹⁾ : تا دل به نور شرع و صيقل تكاليف آن ، مستعد فيضان معرفت شود از حق عزوجل : ((واتقوا الله و يعلمكم الله))⁽⁸²⁾ . و همچنانكه مسافر صورى تا قوت بدن از زاد حاصل نكند قطع راه نتواند كرد ، همچنين مسافر معنوى تا به تقوى و طهارت شرعيه ، ظاهرا و باطنا قيام ننمايد و روح را تقويت به آن نكند ، علوم و معارف و اخلاق حميده كه بر تقوى مترتب مى شود و

تقوی از آن حاصل می شود ، (نه بر سبیل دور) بر او فائض نمی گردد⁽⁸³⁾ و مثل این ، مثل کسی است که در شب تار ، چراغی در دست داشته باشد و به نور آن ، راهی را می بیند و می رود؛ هر یک گام که بر می دارد قطعه از آن راه روشن می شود و بر آن می رود ، و هكذا ، . . . و تا گام بر ندارد و نرود ، روشن نشود و تا روشن نشود نتواد رفت ، آن دیدن به منزله معرفت است و آن رفتن به منزله عمل و تقوی : ((من عمل بما علم ، اورثه الله علم ما لم يعلم⁽⁸⁴⁾ ، العلم یهتف بالعمل ، فان اجابه والا ارتحل⁽⁸⁵⁾ ، لا یقبل الله عملا الا بمعرفة و لا معرفة الا بعمل فمن عرف ، دلته المعرفة علی العمل و من لم یعمل ، فلا معرفة له ، الا ان الایمان بعضه من بعض))⁽⁸⁶⁾ و کذا عن الصادق علیه السلام . . . و همچنانکه در سفر صوری ، کسی که راه نداند به مقصد نمی رسد ، هم چنین در سفر معنوی کسی که بصیرت در عمل ندارد به مقصد نمی رسد: ((العامل علی غیر بصیرة کالسائر علی غیر الطريق لایزیده ، کثرة السیر الا بعدا))⁽⁸⁷⁾ .

و راحله این سفر ، بدن است و قوای آن ، و همچنانکه در سفر صوری ، اگر راحله ضعیف و معلول باشد ، راه را طی نتواند کرد ، همچنین در این سفر صحت بدن و قوت قوی نباشد ، کاری نتوان ساخت . پس تحصیل معاش از این جهت ضروری است و آنچه از برای ضرورتست به قدر ضرورت یابد ، پس طلب فضول در معاش ، مانع است از سلوک ، و دنیای مذموم که تحذیر از آن فرموده اند ، عبارت از آن فضول است که بر صاحبش و بال است ، و اما قدر ضروری از آن ، داخل امور آخرتست و تحصیلش عبادت ، و همچنانکه اگر کسی راحله را در سفر صوری در اثنای راه سر دهد ، تا خود سر می چرد ، راه او طی نمی شود؛ همچنین در این سفر معنوی اگر بدن و قوی را بگذارند تا هر چه مشتهای آنها است به فعل آورند و به

آداب و سنن شرعیه مقید نگرداند و و لجام
آنها در دست نداشته باشد ، راه حق طی
نمی شود .

و رفیقان ای راه ، علماء و صلحاء ، و
عباد سالکانند ، که یکدیگر را ممد و
معاونند ، چه هر کسی بر عیب خود زود
مطلع نشود ، اما بر عیب دیگری زود واقف
می شود ، پس اگر چند کس با هم بسازند ،
و یکدیگر را از عیوب و آفات با خبر
سازند ، زود راه برایشان طی می شود و از
دزد و حرامی دین ایمن می گردند ، چه
((الشيطان الى المنفرد اقرب منه الى الجماعة ، و يدالله على الجماعة)) (88)

• اگر یکی از راه بیرون می رود ، دیگری
او را خبردار می گرداند ، و اگر تنها
باشد تا واقف می شود ، هیئات است . و
راهنمایی این راه پیغمبر است ، (صلی الله و
علیه و آله و سلم) و سائر ائمه معصومین
(صلوات الله علیهم) ، که راه نموده اند و
سنن و آداب وضع کرده و از مصالح و مفاسد
راه خبر داده اند و خود به این راه رفته
اند ، و امت را به تاسی و اقتفای خود
فرموده اند : **((لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة . (89) قل ان
كنتم تحبون الله فاتبعوني يحببكم الله))** . (90)

و محصل آنچه ایشان می کرده اند و امر
به آن می فرموده اند چنانکه از روایات
معتبره به طریق اهل بیت ، علیهم السلام ،
مستفاد می شود از اموری که سالک را لابد
است ، از آن ، و اخلاص به آن به هیچ وجه
جائز نیست ، بعد از تحصیل عقائد حقه
بیست و پنج و چیز است :

قسمت دوم

نامه ای از عالم متبحر فیض کاشانی و محصل آنچه ایشان (پیامبر و ائمه معصومین) می کرده اند و امر بآن می فرموده اند چنانکه از روایات معتبره بطریق اهل البیت (علیهم السلام) مستفاد می شود از اموری که سالک را لابد است از آن و اخلال بآن بهیچ وجه جایز نیست بعد از تحصیل عقاید حقه بیست و پنج چیز است .

اول . محافظت بر صلوات خمس ؛ اعنی گزاردن آن در اول وقت بجماعت و سنن و آداب ؛ پس اگر بی علتی و عذری از اول وقت تاخیر کند ، یا بجماعت حاضر نشود ، یا سنتی از سنن یا ادبی از آداب آنرا فرو گذارد الا نادرا از سلوک راه بیرون رفته و با سایر عوام که در بیدای جهالت و ضلالت سرگردان می چرند و از راه و مقصد بیخبرند و ایشان را هرگز ترقئی نیست مساوی است .

دوم : محافظت بر نماز جمعه و عیدین و آیات با اجتماع شرائط الا مع العذر المسقط⁽⁹¹⁾ که اگر سه جمعه متوالی ترک نماز کند بی علتی دل اوزنگ گیرد بحیثیتی که قابل اصلاح نباشد .

سوم : محافظت بر نماز معهوده رواتب یومیه ؛ که ترک آنرا معصیت شمرده اند الا چهار رکعت از نافله عصر و دو رکعت از نافله مغرب و وتیره که ترک آن بی عذری نیز جایز است .

چهارم : محافظت بر صوم ماه رمضان و تکمیل آن چنانچه زبان را از لغو و غیبت و دورغ و دشنام و نحو آن و سایر اعضا را از نظم و خیانت و فطور را از حرام و

شبهه بیشتر ضبط کند که در سایر ایام می کرد .

پنجم : محافظت بر صوم سنت که سه روز معهود است از هر ماهی که معادل صوم دهر است چنانچه بی عذری ترک نکند و اگر ترک کند قضا کند و یا بمدی از طعام تصدق نماید .

ششم : محافظت بر زکوة بر وجهی که تاخیر و توانی جایز ندارد مگر عذری باشد مثل فقد مستحق یا انتظار افضل مستحقین و نحو آن .

هفتم : محافظت بر انفاق حق معلوم از مال ؛ اعنی مقرر سازد که هر روز یا هر هفته یا هر ماه بسائل یا محروم می داده باشد بقدر مناسب مال چنانچه اخلال بآن نکند و اگر کسی را نیز بر آن مطلع نسازد بهتر است ((والذین فی اموالهم حق معلوم ؛ للسائل والمحرور)) ففی الحدیث انه غیر الزکوة)) .

هشتم : محافظت بر حجة الاسلام چنانچه در سال وجوب بفعل آورد و بی عذری تاخیر روا ندارد .

نهم : محافظت بر زیارت قبور مقدسه پیغمبر و ائمه معصومین (صلوات الله علیهم) خصوصا امام حسین (علیه السلام) چه در حدیث آمده که زیارت حسین (علیه السلام) فرض است بر هر مومن که هر که ترک کند حقی از خدا و رسول ترک کرده باشد ، و در حدیث دیگر وارد است که هر امامی را عهدیست بر گردن اولیاء و شیعه خود را از جمله تمامی وفای بعهد؛ زیارت قبور ایشان است .

دهم : محافظت بر حقوق اخوان و قضای حوائج ایشان چه تاکید بلیغی در آن شده بلکه بر اکثر فرائض مقدم داشته اند .

یازدهم : تدارک نمودن هر چه از مذکورات فوت شده باشد وقتی که متنبه شده باشد مهما امکن .

دوازدهم : اخلاق مذمومه مثل کبر و بخل و حسد و نحو آنرا از خو سلب کردن بریاضت و مضادت ، و اخلاق پسندیده مثل حسن خلق و سخا و صبر و غیر آن بر خود بستن تا ملکه شود .

سیزدهم : ترک منهیات جمله : و اگر بر سبیل ندرت معصیتی واقع شود زود باستغفار و توبه و انابت تدارک نماید تا محبوب حق باشد ((ان الله يحب التوابين و ان الله يحب كل مفتتن ثواب)) .

چهاردهم : ترک شبهات که موجب وقوع در محرماتست ؛ و گفته اند : ((هر که ادبی را ترک کند از سنتی محروم می شود؛ و هر که سنتی را ترک کند از فریضه ای محروم می شود)) .

پانزدهم : در مالا یعنی خوض نکردن که موجب قسوت خسران است و فی الحدیث ((من طلب مالا یعنی فاته ما یعنی)) و اگر از روی غفلت صادر شود ، بعد از تنبه تدارک نماید **باستغفار و انابت ان الذین اتقوا ادا مسهم طائف من الشیطان تذکروا** فاذا هم مبصرون ، و اخوانهم یمدونهم فی الغی ثم لا یقصرون و تا ترک مجالست بطالین و مختابین و آنهایی که سخنان پراکنده گویند و روز می گذرانند نکند از مالا یعنی خلاص نشود چه هیچ مثل این نیست در ایجاب قسوت و غفلت و تزییع وقت .

شانزدهم : کم خوردن و کم خفتن و کم گفتن را شعار خود ساختن که دخل تما در تنویر قلب دارد .

هفدهم : هر روز قدری از قرآن تلاوت کردن و اقلش پنجاه آیه است بتدبر و تامل و خضوع و اگر بعضی از آن در نماز واقع شود بهتر است .

هیجدهم : قدری از اذکار و دعوات ورد خود ساختن در اوقات معینه خصوصا بعد از نمازهای فریضه ؛ و اگر تواند که اکثر

اوقات زبان را مشغول ذکر حق دارد و اگر چه جوارح در کارهای دیگر مصروف باشد زهی سعادت ؛ از حضرت امام محمد باقر علیه السلام منقولست که زبان مبارک ایشان اکثر اوقات تر بوده است بکلمه طیبه لاله الا الله اگر چیزی می خورده اند و اگر سخن می گفته اند و اگر راه می فته اند ، الی غیر ذلک ؛ چه این ممد و معاونی قوی است مرسالک را ، و اگر ذکر قلبی را نیز مقارن ذکر لسانی سازد باندک زمانی فتوح بسیار روی می دهد؛ تا می تواند سعی نماید که دم بدم متذکر حق می بوده باشد تا غافل نشود که هیچ امری باین نمی رسد در سلوک و این مددی است قوی در ترک مخالفت حق سبحانه و تعالی بمعاصی .

نوزدهم : صحبتن عالم و سوال از او و استفاده علوم دینی به قدر حوصله خود تا می تواند که علمی بر علم خود بیافزاید ((اکیس الناس من جمع علم الناس الی علمه)) صحبت اعلم از خود را فوزی عظیم شمرد ، و اگر عالمی یابد که بعلم خود عمل کند متابعت او را لازم شمرد و از حکم او بیرون نرود و پیری که صوفیه می گویند عبارت از چنین کسی است ، و مراد از علم ، علم آخرت است نه علم دنیا ، و اگر چنین کسی نیابد و اعلم از خود نیز نیابد با کتاب صحبت دارد و با مردم نیکو سیرت که از ایشان کسب اخلاق حمیده کند ، و هر صحبتی که او ار خوشوقت و متذکر حق و نشاه آخرت می سازد از دست ندهد .

بیستم : با مردم بحسن خلق و مباسطت معاشرت کردن تا بر کسی گران نباشد و افعال ایشان را محملی نیکو اندیشیدن و گمان بد به کسی نداشتن .

بیستم و یکم : صدق در اقوال و افعال را شعار خود ساختن .

بیست و دوم : توکل بر حق سبحانه و تعالی کردن در همه امور؛ و نظر بر اسباب نداشتن ، و در تحصیل رزق اجمال کردن و بسیار بجد نگرفتن در آن ، و فکرهای دور بجهت آن نکردن ؛ تا می توان بکم قناعت کردن و ترک فضول نمودن .

بیست و سوم : بر جفای اهل متعلقان صبر کردن ، و زود از جا در نیامدن و بدخوئی نکردن ، که هر چند جفا بیشتر می کشد و تلقی بلا بیشتر می کند زودتر بمطلب می رسد .

بیست و چهارم : امر بمعروف و نهی از منکر بقدر وسع و طاقت کردن و دیگران را نیز بر خیر داشتن و غمخواری نمودن و با خود در سلوک شریک ساختن اگر قوت نفسی داشته باشد؛ والا اجتناب از صحبت ایشان نمودن با مدارا و تقیه ؛ تا موجب وحشت نباشد .

بیست و پنجم : اوقات خود را ضبط کردن و در هر وقتی از شبانه روزی وردی قرار دادن که بآن مشغول می شده باشد تا اوقاتش ضایع نشود ((چه هر وقتی تابع موقوت له است)) و این عمده است در سلوک .

اینست آنچه از ائمه معصومین (صلوات الله علیهم) بما رسیده که خود می کرده اند و دیگرانرا می فرموده اند .

اما چله داشتن و حیوانی نخوردن و ذکر چهار ضرب کردن و غیر آن که از صوفیه منقولست از ایشان (ع) وارد نشده و ظاهرا بعضی از مشایخ امثال اینها را بجهت نفوس بعضی مناسب می دیده اند در سهولت سلوک بنا بر آن امر بآن می فرموده اند و ماخذ چله شاید حدیث من اخلص لله اربعین صاحباً ینابیع الحکمة من قلبه علی لسانه باشد ، و ماخذ ترک حیوانی ((لا تجعلوا بطونکم مقابر الحیوانات)) و نحو

آن ؛ و شکی در این نیست که گوشت کم خوردن و در خلوت نشستن و بفراغ بال و توجه تام مشغول ذکر بودن دخلی تمام در تنویر قلب دارد و لیکن بشرط آنکه مانع جمعه و جماعت نباشد .

و از جمله اموری که عمده است در سلوک جریت است اعنی آزاد بودن از شوائب طبیعت و وساوس عادت و نوامیس عامه ؛ چه سالک را هیچ سدی عظیم تر از این سه امر نیست و بعضی از حکماء اینها را روسای شیاطین نامیده اند و هر قبیحی که از هر کسی سر می زند چون نیکو می نگری بیکی از این سه منتهی می شود .

و اما شوائب طبیعت مثل شهوت و غضب و توابع آن را از حب مال و جاه و غیر آن ((تلك الدار الآخرة نجعلها للدين لا يريدون علوا في الارض ولا فسادا)).

و اما وساوس عادت مانند تسویلات نفس اماره و تزیینات او و اعمال غیر صالحه بسبب خیالات فاسده و اوهام کاذبه و لوازم آن از اخلاق رذیله و ملکات ذمیمه ((قل هل ننبئکم بالاخسرین اعمالا ، الدين سعيمهم في الحيواة الدنيا و هم يحسبون انهم يحسبون صنعا)).

اما نوامیس عامه مانند متابعت غولان آدمی پیکر و تقلید جاهلان عالم آسا و اجابت استغوا و استهواي شیاطین جن و انس و مغرور شدن بخدع و تلبیسات ایشان ((ربنا رانا الدين اضلانا من الجن والانس نجعلهما تحت اقدامنا ليكونا من الاسفلين)).

اما بعضی رسوم و اوضاع و در مانند لباس و معاشرت با ناس که در عرف زمان مقرر شده باشد متابعت جمهور در آن باید کرد بحسب ظاهر تا در پوستین این کس نیفتند ، چه امتیاز باعث وحشت و غیبت می شود ، مگر آنکه متابعت ایشان در آن مخالفت با امر مهم دینی که ترکش ضرر بسلوک داشته باشد که در آن هنگام متابعت لازم نیست مگر از باب تقیه ، و امثال این امور را برای بصیر زمان منوط باید داشت

و هر که این بیست و پنج چیز مذکور را بر خود لازم گرداند و بجد می کرده باشد از روی اخلاص اعنی ((ابتغاء لوجه الله لا لغيره دنیوی عاجل)) روز بروز حالش در ترقی باشد؛ حسناتش متزاید و سیئاتش مغفور و درجاتش مرفوع ، پس اگر از اهل علم باشد اعنی مسائل علمیه الهیه از احوال مبداء و معاد و معرفت نفس و امثال آنها بر گوشش خورده و دانستن آن را کما هو مقصد اقصی داند و کمال اهتمام بمعرفت آن دارد و از اهل آن هست که بفهمد روز بروز معرفتش متزاید می گردد بالهام حق بقدر کسب استعدادی که از عبادت و صحبت علماء و سخنان ایشان او را حاصل می شود ، والا صفای باطنی و دعای متسجایی و نحو آن از کمالات در خور سعی و توجه خود می یابد و بر هر تقدیر او را قربی بحق سبحانه حاصل می شود و محبت و نوری ؛ و محبت کامل و نور وافر ثمره و معرفت است ، و معرفت گاه بحدی می رسد که اکثر امور آخرت او را مشاهده می شود و در این نشانه ، چنانکه از حارثة بن نعمان منقول است و حدیث او در کافی مذکور است ، و محبت هر گاه که اشتداد یافت و بحد عشق رسید و بذکر حق ، مستهتر گشت تعبیر از ن بلقاء ، و وصول ، و فناء فی الله و بقاء بالله ، و نحو آن می کنند .

و اینست غایت و غرض از ایجاد خلق چنانکه در حدیث قدسی وارد است ((كنت کنزا مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لكي اعرف ، و فی التنزیل و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون قيل : ای ليعرفون و انما عبر عن المعرفة بالعبادة لانها لا تنفك عنها و انما عبر عن اللازم بالملزوم ، لئلا يتوهم ان المقصود ايه معرفة كانت بل المعرفة الخاصة التي لا تحصل الا من جهة العبادة)) چه معرفت را انواع متعدده و طرق متکثره است و هر معرفتی موجب قرب و وصول نمی شود چه اکثر عامه را نیز معرفتی از راه تقلید حاصل است و متکلمین را نیز معرفی از راه دلائل جدلیه که مقدمات آن از مسلمات و

مقبولات و مظنونات ترکیب یافته هست و فلاسفه را نیز معرفتی از راه براهین عقلیه که مقدمات آن از یقینیات مرکب شده هست و هیچ یک از اینها موجب وصول و محبت نمی گردد پس هر که معرفت از راه عبادت او را حاصل شده او ثمره شجره آفرینش است و مقصود از ایجاد عالم و دیگران همه بطفیل او موجود شده اند و از برای خدمت او؛

طفیل هستی عشقند آدمی و پری ارادتی
بنما تا سعادت ببری

و لهذا در حدیث قدسی وارد است ((خطابا للنبی صلی الله و علیه و آله وسلم که لولاک لما خلقت الافلاک)).

پس هر که همتی عالی دارد و در خود جوهری می یابد باید که بکوشد تا از راه عبودیت و تقوی و طهارت خود را باین مرتبه نزدیک سازد .

گرچه وصالش نه بکوشش دهند آنقدر ای دل
که توانی بکوش

هاتفی از گوشه میخانه دوش گفت ببخشید
گنه می بنوش

اگر بمقصد رسیدی زهی سعادت و اگر در
این راه مردی زهی شهادت

اگر در راه او مردی شهیدی و گر بردی
سبق زین العبیدی

و من یخرج من بیده مهاجرا الی الله و
رسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع اجره علی
در غرور این هوس گر جان دهم به که دل
در خانه و دکان دهم

و التوفیق من الله العزیز الحکیم
والحمد لله رب العالمین و الصلوة علی محمد
وآله اجمعین .

علامه مجلسی زندگی نامه

بسم الله الرحمن الرحيم

علامه مجلسی به سال 1037 هجری قمری چشم به جهان گشود . پدرش مولا محمد تقی مجلسی از شاگردان بزرگ و شیخ بهائی است . وی دارای تالیفات بسیاری است از جمله ((احیاء الاحادیث فی شرح تهذیب الحدیث)) مادرش دختر صدرالدین محمد عاشوری است که خود از پرورش یافتگان خاندان علم و فضیلت بود .

مهمترین اثر علامه مجلسی کتاب عظیم بحارالانوار است که بعلت فرصت کم و مشاغل زیاد علامه فرصت تصحیح روایات را پیدا نمود بهمین دلیل در مقدمه چنین آورد: ((در نظر دارم که اگر مرگ مهلت دهد و فضل الهی مساعدت نماید شرح کاملی متضمن بر بسیاری از مقاصدی که در مصنفات سایر علما باشد بر آن بنویسم و برای استفاده خردمندان ، قلم را به قدر کافی پیرامون آن به گردش درآورم .))

حضرت امام خمینی (ره) نیز درباره بحارالانوار چنین می فرمایند: ((بحار خزانه همه اخباری است که به پیشوایان اسلام نسبت داده شده است ، چه درست باشد یا نادرست ، در آن کتابهایی است که خود صاحب بحار آنها را درست نمی داند و او نخواسته کتاب علمی بنویسد تا کسی اشکال کند که چرا این کتابها را فراهم کردی !!))

علامه بجز بحار کتابها در مسائل بسیاری دارد که از آن جمله اند:

- 1 - مرآة العقول فی شرح اخبارالرسول (در شرح اصول کافی)
- 2 - ملاذالاحبار فی شرح التهذیب
- 3 - شرح اربعین

4 - حق اليقين

5 - عين الحياة

6 - حلية المتقين و . . .

علامه پس از درگذشت مرحوم ملامحمد باقر سبزواری در 1090 هجری به منصب شیخ الاسلامی دست یافت . که در این مسند خدماتی بسیار به ایران و تشیع نمود .

سرانجام این بیرق تلاش در 27 رمضان 1111 قمری چشم از جهان فرو بست و پیکر پاکش در کنار مسجد جامع اصفهان و جنب مدفن پدر پاکش بخاک سپرده شد .

دستور العملها

بسم الله الرحمن الرحيم

((والذى وجد هذا الضعيف فى ازمنة الرياضات انى كنت فى مطالعه التفاسير الى ان رايت فى ليلة فيما بنى النوم و اليقظ سيدالمرسلين (ص) فقلت فى نفسى تدبر فى كمالاته و اخلاقه فكما كنت تدبره يظهر لى عظمته صلى الله و عليه وآله وسلم و انواره بحيث ملا الجو و استيقظت فالفهم بان القرآن خلق سيدالانبياء صلى الله و عليه و آله وسلم فينبغى ان اتدبر فيه لكما ازداد تدبرى فى آية واحدة كان يزداد الحقائق الى ان ورد على من معلوم مالا تتناهى دفعة واحدة ففى كل آية كنت اتدبر فيها كان يظهر مثل ذلك ولا يمكن التصديت بهذا المعنى قبل الوقوع فانه كالممتنع العادى ، لكن غرضى من ذكره الارشاد للاخوان فى الله .

و قانون الرياضة ، الصمت عما لا يعنى ، بل عن غير ذكر الله تعالى ، و ترك سمستلذات من المطاعم و المشارب والملابس ، و المناكح ، و المنازل و امثالها ، و العزلة عن غير اوليائه تعالى ، و ترك النوم الكثيرة ، و دوام الذكر مع لمراقبة و قد جرب القوم المدوامة على ذكر (يا حى يا قيوم با من لا اله الا انت) و جربته ايضا ، لكن كان اكثر ذكرى (ياالله) مع اخراج غير تعالى عن القلب بالتوجه الى جنبه تعالى و العمدة هو الذكر مع المراقبة و البوقى ليست الذكر .

و المدوامة على ما ذكر اربعين يوما تصير سببا لان يفتح الله تعالى على به انوار حكمته و معرفته و محبته ، ثم يترقى الى مقام الفناء فى الله و البقاء بالله كما تقدم الاخبار المتواترة فى ذلك .

و لما كان هذا الطريق اقرب الطريق الى الله تعالى كان معارضة النفس و الشياطين الظاهرة و الباطنة فيه اشد فانه لو اشتغل الناس جميعا بطلب العلوم يعارضونهم غالبا لان الغالب فى طلب العلوم حب المال و الجاه و العزة هند الخلائق و حينئذ يمدهم الشياطين ، اما لو كان الغرض من طلب العلم رضاه ،

الی یحصل المعارضات فمالم تحصل ینبغی ان یتدبر فی ان للشیطان فی له
غرضا . . .

و انا فی اربعین سنه متشغل بهدایة الناس ولم یتفق ان یجلس احدهم بهذا
القانون و لیس ذلك الالعزته و نفاسته ، و فی الهدایات العامة و نشر العلوم
الدینیة اهتدی اکثر من مائة الف .

و اتفق لی فی هذه الایام ان رايت سید المصطفین و سألته صلی الله و علیه
و آله وسلم عن اقرب الطرق الی الله سبحانه فقال صی الله و علیه و آله وسلم هو
ما تعلم ، و الانسان بمجرد قول كاذب یقول : انی اعرف الکیمیا یصرف امواله
و اوقاته فیہ مع انه یعلم انه لو كان صادقا لا یحتاج الی الاظهار ، بل لا یظهره و
ان قتل بائس العذاب و مع هذا یصرف امواله باحتمال الصدق .

والذی اقولہ هو عین آیات الله و اخبار سید المرسلین و الائمة المهتدین
الهادین ((علیهم صلوات الله اجمعین) و صدقه حکماء الظاهر کابی علی فی
اشاراتہ فی المنط التاسع فلا یاس بان تصرف اوقاتک اربعین یوما فی العبادات
، مع انک مکلف فی جمیع عمرک بذلك ، لکن مع التضرع و الالبتهال الیہ
تعالی فی حصول هذا المطلب لا بقصد الامتحان ، بل بقصد العبادۃ لله تعالی کما
قله صلی الله و علیه و آله وسلم ، من اخلص لله اربعین صباحا فتح الله تعالی
ینابیح الحکمة من قلبه علی لسانه و تقدم قریبا - و الحمد لله الذی هدانا لهذا وما
کنا لنهتدی لولا ان و هدانا الله . (92)

ترجمه :

دریافته هایى را که این بنده ، از
دوران ریاضت و خودسازی بدست آورده ام ،
مربوط به زمانى است که به مطالعه و
تحقیق تفاسیر پرداخته بودم ، و شبى بین
خواب و بیدارى حضرت محمد (ص) را زیارت
کردم . با خود گفتم که : شایسته است تا
در کمالات و اخلاق وى دقیق شوم ، هر چه
ندبر من فزونتر مى گشت ، عظمت و نورانیت
آن حضرت گسترده تر و روشنتر مى نمود .
از این روى ، دریافتم که خلق و سرشت او
، قرآن است ، و باید در قرآن بیندیشم .
هر چه دقت من در آیه ای بیشتر مى شد ،
دریافت فزونتری از حقایق نصیبم مى گردید
 . بگونه ای که یک باره حقایق بیکرانی به
جانم سرازیر مى شد . و چنین موهبتى ، در
پی هر تدبر من در آیه ای پدید مى آمد .
البته ، برای کسی که به چنین توفیقى
دست نیافته ، باور این سخن ، غیر ممکن

می نماید ، چرا که غیر عادی به نظر می رسد ، اما - در نام ویاد این مطالب - راهنمایی و برادران ایمانی ام را قصد نموده ام . آن دستور ((خودسازی و ریاضت)) عبارت است از:

از هر کلامی که سود ندارد ، و بلکه از غیر یاد حق تعالی ؛ زبان به کام کشیدن . از لذتها و خوشیهای (غیر ضروری و باز دارنده) ، خوردنیها ، پوشیدنیها ، زناشوییها ، مسکنها و . . . دست کشیدن .

از مراوده با غیر اولیاءالله دوری جستن .
خواب فراوان را ترک نمودن .
یاد خداوند متعال را ، همراه با مراقبت ، پیشه خود ساختن .
دیگران ، مداومت بر ذکر ((یا حی یا قیوم لاله الا انت)) را پی می گرفتند ، و من نیز آن ذکر را آزموده ام . اما بیشترین ذکر من ((یاالله)) است ، با دور افکندن غیر حق از قلب ، و با توجه به ذات باری تعالی . البته ، مهم و اساسی ، همان ذکر حق تعالی ، با مراقبت است ، که دیگر چیزها به پایه ذکر نمی رسد .⁽⁹³⁾
پایداری - به مدت چهل روز⁽⁹⁴⁾ - بر آنچه که (از قانون تمرین و ریاضیت) بر شمردیم ؛ باعث می شود ، که در بهایی از انوار: حکمت ، معرفت و محبت الهی گشوده گردد ، و سپس ، آدمی به مقام فناء و بقاء بالله ترقی کند و راه یابد . (چنانکه روایات فراوانی در این باب گذشت) و از آن روی که اینم شیوه خودسازی و سیر الی الله ؛ نزدیک ترین راهها به سوی خداست ؛ تعارض نفس و شیاطین ظاهر و باطن ، با آن شدیدتر است . زیرا اگر همه مردم به نمی شوند ، چرا که بیشتر غرضها ، در روی آوری به این گونه دانشها؛ دوستی مال ،

مقام و برتری نزد مردم است . که اگر چنین شد ، شیاطین نیز مدد کار می شوند . اما اگر ، غرض از آموختن دانش ، خشنودی خداوند متعال بود ، (به گونه طبیعی) دشواریهایی را پیش روی دارد . که اگر دشواری پدیدار نشد ، سزاوار است است که در این کوتاه آمدن شیطان - که شاید غرضی در آن داشته باشد - درنگ کنیم .

در این چهل سالی که به راهنمایی و ارشاد مردم پرداخته ام ، کسی را که بر اساس این دستورالعمل ، به خود سازی به پردازد ، نیافتم ، و این خود دلیل شکوهمندی و گرانمایگی این دستور است ، در صورتیکه ، با راهنمایهای همگانی و گسترش دانشهای دینی ؛ بیش از صد هزار نفر را ، هدایت کرده ام .

در این ایام ، دیدار حضرت رسول ((ص)) را توفیق یافتم ، از ایشان پرسیدم نزدیک ترین راه ، برای سیر الی الله چیست ؟ حضرت فرمودند ، همان است که می دانی (و بدان عمل کرده و دستور می دهی) .

چگونه است ، آدمی که در برابر ادعای دروغین کسی که می گوید: من کیمیاگرم ، دارایی و فرصتهای خود را صرف می کند ، در صورتی که می داند ، اگر این ادعا راست باشد ، نیازی به اظهار آن نیست ، بلکه باید در کتمان آن بکوشد ، اگر چه به بدترین شکنجه ها کشته شود . اما به احتمال اینکه راست می گوید ، راضی است که مال خود را برای او پرداخت کند .

و آنچه که من می گویم ، برگرفته از خود آیات الهی ، روایات پیغمبر((ص)) و امامان معصوم ((ع)) است . چیزی اس که حکمای ظاهر ، مانند ، بوعلی سینا ، - در نمط نهم از اشارات - نیز بدان گواهی داده است . (95)

پس ایرادی ندارد ، که تو چهل روزت را (به این گونه که گفتم) به عبادت پردازی - با اینکه باید تمام عرمت را چنین کنی - با تضرع و زاری به درگاه خداوند روی آوری ، با انگیزه بندگی و عبادت ، و نه برای آزمایش .

چنانکه ، خاتم انبیاء ((ص)) فرمودند: ((کسی که چهل روز خود را برای خداوند خالص کند ، سرچشمه های معرفت را ، از جانش بر زبانش جاری می سازد)) .⁽⁹⁶⁾
((والحمد لله هدانا لهذا و ما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله))
ابن ابی جمهور احسائی

دستور العملها

بسم الله الرحمن الرحيم
بر تو باد به ارج نهادن علم و مدام در خدمت او بودن . مباد زلال علم و را با طمع و سهل انگاری ، آلوده سازی ؛ زیرا این حالات ، گستاخی و بی حرمتی بر دانش است .

برخی عارفان گفته اند:
((العلم من شرطه لمن خدمه ان يجعل الناس كلهم خدمه و اوجب صونه عليه كمايصون من عايش ، عرضه و دمه))

ار شرایط فراگیری و خدمت به دانش ، آن را است که همه مردم را به نوکری علم بدارد . صیانت علم را بر خویش فرض شمارد همان طور که خون و آبروی معاشران و خانواده خویش را پاس می دارد .

پس از برادر! با تمام توان علم را پاس دار و مکانتش را با به کارگیری آن در فهم دین ، حفظ کن . بر تو باد به تلاش بی امان در فراگیری آن . در جهت تکمیل علم ، از پرسش ، هیچ گاه ، ملول مشو .

از پیامبر(ص) ، روایت شده است :
((لو علم الناس بما في العلم ، لطلبوه و لو بسفك المهج)) .⁽⁹⁷⁾

اگر مردم به بهره و فایده علم واقف شوند ، با تن دادن به خون ریزی آن را به دست آرند .

یا : ((طلب العلم فريضة على كل مسلم و مسلمة)) . (98)
دانش آموزی ، بر هر زن و مردم مسلمان ، واجب است .
یا :

((اطلبوا العلم و لو بالصين)) . (99)
طلب کنی دانش را ، هر چند در چین (دور دستترین مناطق) باشد .
یا :

((يا على من لا يعلم خرج اذا سال عما لا يعلم)) . (100)
هان ای علی (ع) ! نادان وقتی در مقام پرسش بر آید ، از نادانی بیرون آید .
از کتمان علم و نگفتن آن به دانش پژوهان پرهیز ، چه خداوند متعال فرمود :
((واذ اخذ الله ميثاق الذين اوتوا الكتاب لتبيننه للناس و لا تكتمونه)) . (101)

پیامبر (ص) فرمود :
((اذا ظهرت البدع في امتي فليظهر العالم علمه ، فمن لم يفعل ، فعليه لعنة الله)) . (102)

وقتی بدعتها هویدا شد ، بر دانشی مرد است که علمش را آشکار سازد . کسی که چنین نکند لعنت خدا بر او باد .
یا :

((من كتم علما نافعا الجمه الله بلجام من نار)) . (103)
هر که علم سودمندی را کتمان کند ، خدا بر او دهانه ای از آتش زند .
امام علی (ص) در بایستگی نشر علم و تعلیم جاهلان فرمود :
((ما خدا الله على الجهال ان يتعلموا ، حتى اخذ على العلماء ان يعملوا .)) (104)

مباد علم را به هر کسی بیاموزی و بی ضابطه نشر کنی . این عمل نزد همه مردم ناپسند است سید بشر ، صلی الله و علیه و آله ، فرمود .

((لا توتوا الحكمة غير اهلها فتظلموها)) . (105)

حکمت و دانش را به نا اهل میاموز؛ چه این کار ستم بر او است .
یا:

((لا تلتفوا الدر بافواه الكلاب)) . (106)

گوهر را در دهان میفکن
برخی پژوهشیان و متبعان ، در قالب
شعر چنین گفته اند:

و من منح الجهال علما اضاعه و من منع
المستوجبین فقد ظلم
آن که دانش را بر نا اهلان ارزانی باز
دارد ، آن را ضایع کرده و کسی که علم را
از تعلیم به شایستگان باز دارد ، بر
آنان ستم کرده است .

بسیار بیاموز و مباحثه کن ، زیرا علم
مرده است که آموختن آن را زنده کند .
اندوخته های علمی نیز ، مرده اند که با
بحث و بررسی شکوفایی و حیات پیدا می
کنند .

امام جعفر صادق (ع) فرمود:

((تلاقوا و تحدثوا و تذاکر و افان فی المذاكرة احیاء امرنا . رحم الله امرءا

احیا امرنا)) . (107)

همدیگر را دیدار کنید . بر یکدیگر
احادیث ما را قرائت کنید و درباره مطالب
آن مذاکره نمایید؛ زیرا بررسی و گفتگوی
علمی ، ((امر)) ما را زنده کند . درود و
رحمت خدا بر کسی که ((امر)) ما را احیاء
کند .

بر تو باد به از بر کردن مطالب علمی و
مرور کردن و یاد آوری آنها ، زیرا
بهترین علم آن است که در سینه جای گیرد

برخی چنین گفته اند:

انی لا کره علما لایکون معی اذا خلوت به فی جوف حمام

من دانش را که به هنگام تنهایی در
حمام (و در اختیار نداشتن نوشته ها) با
من نمی باشد ، ناپسند ، دارم .

پس در همه حال ، پاسش بدار و با او دمخور باش ؛ زیرا آفت علم ، فراموشی است . تنها بر ثبت علوم در کتابها اطمینان مکن ؛ زیرا کتاب پاسبانی تباه کننده است ، چنانکه گفته اند :

لا تفرح بجمع العلم فی کتب فان للکتب آفات تفرقها

النار تحرقها و الماء یغرقها واللث (108) یمزقها واللص یسرقها

به گردآوری دانش در کتابها ، شادمان مباش ؛ زیرا کتاب را آفتی است دانش بر باد ده . آتش آن را می سوزاند ، آب غرقش می کند ، گذشت زمان فرسوده و پاره اش می کند و دزد آن را می برد .

وقتی خداوند ، به تو این نعمت را عنایت کرد و به دست یابی این فضیلت و برتری ، انعام نمود ، همراه این دانش تقوای او بدار و از حرامهای او ، دروی کن . زیرا آلوده شدن به گناهان ، نعمت را زایل سازد . چه نیکو سروده است :

اذا کنت فی نعمة فارعها فان المعاصی
تزیل النعم

ودوام علیها بشکر الاله فان الاله شدید
النقم

هنگامی که نعمتی به تو روی آورد ، پاسش دار . همانا گناهان و نافرمانیها آن را زایل می کند . آن نعمت را با شکر معبود جاودان کن . البته خداوند تلافی کننده سختی است .

پیامبر (ص) فرمود :

((ادم الطارة یدم علیک الرزق)) . (109)

بر تهذیب و طهارت نفست مداومت کن ، تا روزیهای مادی و معنوی ات پایدار ماند . سفارش می کنم تو ار بر پاس داشتن حقوق استاد و معلمت . نخست باید بدانی ، او ، راهنما ، هادی ، مرشد و فراخواننده تو ، به علم و دانش است . بلکه او ، هدایتی و سازندی تو را هم خویش کرد . او ، کسی که رنجهای تن فرسایی را برای راهنمایی تو

به جان خرید تا تو از روی تحقیق و بصیرت ، به راه حق رهنمون شدی و اهل هدایت و صاحب توفیق گشتی پس او ، پدر حقیقی ، استاد معنوی و نعمت بخش تو پس از خداست .

بنابراین ، با تمام توان حق او را پاس بدار و از او به بزرگی بین مردم یاد کن .

در احترام و ستایش ان بکوش ، تا از جرم عظیم عاق پدر معنوی و ناسپاسی اش در امان مانی .

دستورات او را فرمان بر ، زیرا سید عالمیان پیامبر کرام ، صلی الله و علیه و آله ، فرمود:

((من علم شخصا مسألة ، ملک رقه . فقيل له : ايبيعه ؟ قال لا ، و لكن يامرہ و ينہاه)) . (110)

هر که شخصی را یک مطلب بیاموزد ، در حقیقت مالک او شود . پرسیدم : یعنی می تواند او را بفروشد؟ پاسخ داد: نه . حق امر و نهی نسبت به او پیدا می کند . باید از او حکم و دستور بخواهد ، چون شاگرد ، مامور به فرمان برداری استاد خویش است .

درباره مواظبت بر حقوق استاد و چگونگی آن ، آمده است : وقتی وارد مجلسی که او حضور دارد ، شدی ، سلام کن و از او احترام خاصی به عمل آور . در پایین پای مجلس او بنشین و حضور او را بزرگ شمار . در حضور او با دیگری مشورت کن . صدايت بلندتر از صدای او نباشد . مواظب باش در حضور تو ، هیچ کس غیبت او نکند . وقتی پرسش مطرح می شود ، پیش از استاد ، پاسخ مگو . با تمام رو به او توجه کن . به حرفهایش نیک گوش بدار و به درستی گفته های او معتقد باش .

در حضور مردم ، سخنش را رد مکن و هنگام خستگی و بی حوصلگی زیاد سوال مکن

با دشمنان او ، همراه مشو و دوستان او را دشمن مدار . وقتی پرسش می کنی و او پاسخ نمی دهد ، تکرار مکن .⁽¹¹¹⁾ چون مریض شد به عیادتش ، شتاب کن . هنگامی که غایب می شود از حال او پرس و جو کن . هنگامی که به دیدار یار شتافت ، بر جنازه او حاضر شو .

چون چنین کردی ، خداوند قصد تو را ، از استفاده از محضر او ، برای تقرب به خدا و جلب خوشنودی حق ، می داند . ولی اگر رفتارت با استاد چنین نبود ، سزاوار آنی که خداوند دانش و شرف را از او بگیرد .

این وصیت من به توست . به خدا می سپارم . او ، مرا بس است و بهترین وکیل می باشد .

این مختصر را نیازمند درگاه خدای بی نیاز ، محمد بن علی بن ابراهیم بن ابی جمهور احساوی ، قلمی کرد .

والسلام

آقا محمد بید آبادی (ره)

دستور العملها

قسمت یکم

بسم الله الرحمن الرحيم
چون بنای ایمان و ایقان بر ریاضت و مجاهدت است كما قال الله تعالى :

((و الذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا و ان الله لمع المحسنين)) (112)

و شکی نیست در آن که مراد از این مجاهده ، مجاهده کبیره است که سبب هدایت طریق الهی است . و این آیه ، با این اختصار متضمن معانی بسیار است . (113)

اولا ، مجاهده و آن شمشیر زدن است نفس را که ((اءعدى عدو)) (114)

است که الفت نموده است به مشتهیات جسمانی و جامع همه شهوات و غضب است ، چنانکه حق سبحانه و تعالی فرموده است :

((و اما من خاف مقام ربه و نهى النفس عن الهوى ...)) (115)

و چنانکه شهوت از هواست غضب نیز از هواست . اگر آدمی خواهد که با شهوات نفسانی مجاهده کند ، مشقت او بسیار است و همیشه مغلوب است . (برای غالب شدن) ، ناچار است که به گرسنگی سد مراد کند تا بعضی از قوای او ضعیف شود . و آسان شود مجاهده . و جوع نیز ، آدمی را از قوت عبادات و اذکار می اندازد ، پس ناچار است از آن که مرتبه به مرتبه ، کم کند خوردن را تا قوه جسم کم شود و آرزوهایش تخفیف یافته مجاهده آسان شود .

و دیگر الفت معاشرت است ، که همیشه نشسته است که او را رفقا مخالفت می کند از این مجاهده و اگر (مخالفت) نکند

همین معاشرت مانع است . و دیگر الفت با کلام است و رفع آن صمت است از او . و رفع آن با الفت به ذکر و فکر است .

و دیگر الفت با خواب است و جوع (گرسنگی) آن را کم می کند .

و جامع همه آن است که هر چه نفس خواهد مخالفت کند در ابتدا ، و مشغول شود به ذکر الهی . و غرض در همه اینها ، می باید قرب باشد ، چنانچه لفظ ((فینا)) دلالت بر آن می کند . یعنی مجاهده می کنند با نفس و شیطان از جهت ما قرب فی الله و قرب فی الله بعد از قرب لله است ؛ زیرا که مراد از ((قرب لله)) ، رضای الهی است و در ((قرب فی الله)) ، رضاست در ضمن ارتباط و سیر الی الله . و از لفظ ((جاهدوا)) استفاده می شود ، مطلق قربی و از ((فینا)) این نوع از قرب که (باید) از همه مجاهدات ، خواه در ترک منهیات باشد و خواهد فعل ماءمورات بکند ، در همه اینها ، منظورش ربط باشد به ذات و صفات و تخلق به اخلاق الله .

و آن قرب (فی الله) در ضمن اکل و شرب و جماع حاصل نمی شود و به خلاف قرب لله که جمع می شود .

و تصحیح نیت ، که از اعظم مجاهدات است . و راهش این است که : این مطلب (را) منظور دارد که هر چند مطلب عظیم تر است ، کمال بیشتر است و کمال بنده اتصاف است به صفات باری تعالی تا به مرتبه ای (به حسب اخبار صحیحه) برسد به آن که گفته اش گفته خدا باشد و شنیدنش شنیدن خدا باشد : **((بی یسمع و بی یناطق و بی یبصر و بی یمشی))** (116) و

این مرتبه را تصور صحیح نمی توان کرد در ابتدا . بله ، مجمل می توان تصور کردن که چنان شود که کارهای او خالص شود در ابتدا ، به آن که اگر خواهد نمازی خالص ، نمی تواند کرد و هر چند می کوشد چون

تأمل می کند ، یا ریاست : یا از جهت خلاصی از جهنم ، یا رسیدن به نعمتهای بهشت است . و در همه موارد نفس مطلوب است (در حالی که) او مأمور است که عبادت خالص به جای آورد . و هر عملی که می کند همه ضایع و او را اصلاً به جناب اقدس الهی راهی نمی رسد . و (با صبر بر مجاهده) در آخر چنین می شود که هم \bar{A} افعال او ثوابش بلند و \bar{A} فآنا ذوق و شوق و محبتش در تزیید بیند و کمال بندگی را مشاهده نماید که همه کارهای (او) خالص شود . ((من كُتِبَ لَهُ كَانِ اللَّهُ لَهُ)) (ان هم الا كالانعام بل هم اضل . . .)) (117) .

از مرتبه خلاصی یافته ، به درجه ای رسد که بهتر از ملائکه مقربین باشد . چنانچه احادیث صحیحه بر آن دلالت می کند و علومش ، حقیقتاً ، ((لدنیه)) شود و از مرتبه اسفل السافلین طبیعت ، خلاص شده ، بهتر از مقربانی شود که چندین هزار سال بندگی کرده اند که اصلاً غبار عصیان بر دامن عصمت ایشان ننشسته باشد و به مرتبه ((علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل)) (118) رسد ، هر چند هیچ نخوانده باشد و آنچه علماء در هفتصد سال ریاضت کسب کرده باشند ، او را در آنی ، حاصل شود . به دلیل : ((لنهدینهم سبلنا)) که قسم است به ذات اقدس خود که معنی آن این است که : ((والله البتة او را هدایت کنیم به راههای قرب خود)) که در هر ساعتی کشف حجابی شود و راهی به دست او دهند که اگر خواهی از این راهها نزد ما آ . (بیا) و بعد از آن قسم ، قسمی دیگر می فرماید که : والله که حق سبحانه و تعالی با محسنان

است . در این تتمه اشاره است به مقصودی که اعظم مقاصد انسانی است و راه مجاهده عظیمه غیر متناهی است که حق سبحانه تعالی با اوست و او را به قرب خود فائز می گرداند . چون پرسیدند از حضرت سیدالانبیاء ، صلی الله علیه و آله ، که احسان کدام است ؟ حضرت فرمودند که : ((احسان آن است که عبادت کنی خداوند خود را چنانکه او در حال عبادت ببینی)) (119)

چنانکه از حضرت سیدالاولیاء ، علیهم السلام ، پرسیدند که : آیا خداوند خود را بینی ؟ حضرت فرمودند که : ((هرگز چنین نبوده ام و نخواهد بود که خداوند ندیده را عبادت کنم)) (120) و بعد از آن ، سیدانبیاء ، صلی الله علیه و آله ، فرمودند که : ((اگر به این مرتبه نرسیده باشی که خداوند خود را بینی ، به این مرتبه می رسی .))

اول مرتبه (آن است) که : خود را منظور (در منظر) او بینی و این مرتبه چنان است که بنده به این مرتبه می رسد ، محال است که مخالف الهی کند و هم چنانکه اشاره به مطلوب است ، اشاره به این راه نیز هست که عبادت او را به قرب عظیم می رساند که رتبه ((لی مع الله)) که حضرت سیدالمرسلین فرموده اند که : ((مرا با خداوند خود وقتی است که در آن راه ندارد ملک مقربی و نه نبی مرسلی)) (121)

و اشعار می دارد به آن که اگر چنین عبادت بکنی ، نیکی به خود کرده جناب اقدس الهی از آن ارفع است که از این عبادات نفعی به او عاید گردد . پس ، از این آیه کریمه ظاهر شد اصول خمسه ریاضت که آن : صمت و جوع و سهر و

عزالت و ذکر به دوام با رعایت مراقبه که همواره حق سبحانه و تعالی را بر خود مطلع داند و جلالت و عظمت او را مشاهده نماید که با این عظمت و جلال حاضر و ناظر است و بر ضمائر اسرار مطلع است . پس مشغول اربعینیات شود⁽¹²²⁾ چنانکه وارد شده است :

((هر که چهل روز خالص ، از جهت حق سبحانه باشد ، حق تعالی چشمه های حکمت را از دل او بر زبان او جاری می گرداند .))⁽¹²³⁾

پس می باید عزالت و انقطاع تام داشته باشد از خلائق . مطلقا ، با مردم الفت نداشته باشد و شب و روز مشغول ذکر باشد . در نماز ، همیشه ، با حضور قلب و همیشه رعایت دل کند که در خاطرش چیزی درنیاید و اگر درآید ، به تضرع و ابتهال دفع آن را از خداوند خود طلب نماید و باز مشغول شود و گاهی مشغول دعاها باشد مثل دعاهای ((پانزده مناجات))⁽¹²⁴⁾ و گاهی مشغول ذکر ((یا الله)) شود . و می باید که ملاحظه نماید که بداند حق سبحانه و تعالی ، همه جا حاضر است ، نه آن که جسمی تصور کند خداوند خود را ، خواه جسم لطیف و خواه جسم کثیف و بزرگش بداند ، نه به بزرگی جسمانی و نه غایبش داند به غیبت جسمانی که اعظم حجب اعتقادات فاسده است . و از لوازم بشریت است که آدمی ، خداوند خود را داند چنانکه روح ، نه در بدن است و نه خارج از بدن ، نه بزرگ است نه کوچک و نه سیاه است و نه سفید ، چنانکه علومی که آدمی حاصل می کند با آن که در قوه حافظه جا دارد و تصور نمی تواند کرد که حافظه در کجاست ، هر چند که حکما از جهت قوی و حواس باطنه مقرر ساخته اند که حس مشترک در مقدم دماغ جا دارد و بعد از آن ، متخیله .

اما (این گفته ها) خیالی است ، برهانی تمام ندارد . و بنابراین است که یکجا راه اینها را بسته به قوله تعالی : ((وَمَا اءوتیتم من العلم الا قلیلاً)) (125) بلکه حواس ظاهر را تصور نمی توان کرد که در قوه باصره صد هزاران چیز درآید ، نه بزرگ شود و نه کوچک و قوه تکلم ، وقتی که ینابیع حکمت از او جوشان شود ، چه ربط است ، دل را به آن و دل از کجا (این حکمتها را) می یابد .

سپس می باید ذات مقدس خداوند خود را حاضر داند ، نه از قبیل جسمانیات و نه روحانیات . چون هر چند اقوی است ، رفیع تر است و با این همه تنزیه ، که حق سبحانه و تعالی دارد ، نهایت قرب به بندگان دارد و ((اقرب من جبل الورد)) (126) است و مدبر و مربی است انواع مکنونات را .

با این نحو ذکر کردن ، خداوند خود را حاضر دانستن و در هر ذکری او را یاد کردن و دل را متوجه او ساختن و ذکر را از دل کردن ، به اندک زمانی ترقیات عظیم حاصل می شود و این فقیر تجربه مکرر کرده ام . فتح ابواب در ده روز شده است . و در حین اربعین ، تمام چیزها ظاهر شده است که وصف نمی توان کرد ، لیکن شیاطین جن و انس ، ممانعتهای عظیمه می کنند . چون (هر) چند راه نزدیکتر است ممانعت ایشان عظیم تر است و لهذا شیاطین در مباحثات متعارفه هرگز ممانعت نمی کنند ، بلکه معاونت می نمایند و هر که متوجه این راه شد ، (به) هزار وجه ، می گویند این خوب نیست و تحصیل علم واجب است و اوقات ضایع می شود ، چنانکه اگر خواهد صدقی از جهت خدا کند ، هزار وجه از ممانعت دارند ، و اگر چیزی در باطل صرف نماید ، هزار وجه در تحسین او می گویند

و مجاهده همین معنی دارد که بر نفس دشوار است و بر شیاطین دشوارتر . پس می باید مبتدی هر چند ایشان معارضه نمایند ، او نیز ، به جناب اقدس متوجه شده ایشان را به سهام **((لا حول و لا قوة الا بالله العظیم))** (127) از خود دور گرداند ، تا به رتبه محبت فائز گردد و دیگر معاوضه کم شود و در اوقات صلوات (نمازها) می باید که سعی نماید که همه با حضور قلب باشد و معانی آیات و اذکار و دعوات را بفهمد و دل را با خداوند تعالی داشته باشد که مطلب عظیم ، از این مجاهدات ، آن است که نمازهای او ، همه ، با حضور قلب باشد و لمحہ ای که شیاطین خاطر را به جای دیگر برند ، باز تدارک کند و خود را متوجه سازد و توجه به جناب اقدس نماید تا به مرتبه محبت رسد و بعد از آن ، مشقت نماز بالکلیه برطرف می شود . چنانکه سیدانبیاء ، فرمود:

((ارحنا یا بلال)) (128) و **((قره عینی فی الصلاة))** (129)

عملا ، تا کسی به مرتبه محبت فائز نشود ، نه اسلام دارد نه ایمان و نه نمازش مقبول است و نه سایر عبادات و نه تصور کنی که کتب حکمت خواندن ، منافات ندارد با یاد خدا ، بلکه از حجب ظلمانیه است که ضد صریح این راه است و همچنین کتب کلامیه و معارضات و مجادلات . لهذا ، مبالغات عظیمه در نهی از همه ، وارد شده است و از دلایل ، زیاد نمی شود ، بلکه اغلب آن است که ایمان فطری ، که حق تعالی به او عطا فرموده است ، زایل می شود و یک شبهه تاءثیرش در نفس بیشتر از هزار برهان است و نهایتا ایمان و ایقان به ریاضت می شود و به قانون شریعت مقدسه و به نصوص قرآنیه و حدیثیه . پس اگر معارضات نفس و شیطان به کثرت دعوات و

تضرعات کم نشود ، استعانت جوید به
 توجهات مقربان که دراین راه هستند و
 غالب آن است که مخفی می باشند ، همان
 بهتر که وقت معارضه متوسل به جناب اقدس
 خداوند شود و تضرع و زاری کند تا حق ،
 سبحانه و تعالی ، حمایت فرماید . و این
 ضعیف ، مکرر به خدمت جمعی رسیده ام که
 تقرب از جبین آنها ، ظاهر بوده و
 استمداد و استعانت از ایشان جسته ام
 ولیکن ، اطلاع ایشان از احوال ، سبب بعد
 شده است و آن جماعت ، الیوم ، مفقودند
 به حسب ظاهر و اگر چه این جماعت سبب
 وجود سموات و ارض اند ، اما به موجب :
 ((اولیائی تحت قبائی لایعرفونهم غیری)) مستورند . و تا
 کسی مثل ایشان نشود ، ادراک نمی تواند
 کرد و شناخت . (130)

والحمد لله رب العالمین و الصلوة علی اشرف الواصلین و المحسنین و
 العارفین محمد و آله و عترته الانجبین و السلام علیکم و رحمة الله و برکاته .

قسمت دوم

بسم الله الرحمن الرحيم
 اما بعد ، بدان ! ای برادر عزیز ، که
 راه به سوی قرب حق تعالی ، جل شانہ ،
 منحصر است به دو چیز: تخلیه و تحلیه .
 (131)

تخلیه و تحلیه ؛ یعنی خالی کردن نفس
 ناطقه (که قلبش می گویند و روحش می
 نامند . اختلاف اسما ، به علت اختلاف
 مسمیات است از راه حیثیات ، چنانکه ، به
 تفصیل در کتب اهلش مسطور است .) از
 آنچه او را مانع و حائل شود . و باز
 دارد از توجه به خدا . (تحلیه) مزین و
 محلی نمودن او ، به آنچه سبب توجه و
 تقرب به حضرت حق می شود . پس هرگاه ،
 نفس موید حق ، در خود میل و رغبتی به
 سوی حق تعالی دید ، اول چیزی که بر او

واجب است : مراعات و تحصیل تخلیه است .
مقدم بر همه اسباب و مبادی آن ، توبه
است از آنچه سابق بر آن بوده است . از
ملامت مردم باک نداشته باشد⁽¹³²⁾ . مراقبت
نفس داشته باشد . یک چشم (برهم) زدن از
او ، غافل نشود .⁽¹³³⁾

سعی و کوشش نماید که از او معصیتی سر
نزند و هرگاه ، از روی غفلت و سهو از او
معصیتی سر بزند ، همان ساعت به توبه و
انابه⁽¹³⁴⁾ تدارک نماید . به شرط آن که ،
اولا شریعت مصطفوی و طریقت مرتضوی را
تحصیل کرده باشد؛ یعنی عالم شود به امر
ونهی شارع که آن دو چیز است :

اول : عالم به مسائلی که تعلق به
افعال و جوارح دارد .
دوم : عالم به آنچه به دل تعلق دارد:
از اوصاف جملیه و اخلاق رذیله . علم اول
، یا به تقلید است و یا به اجتهاد . این
را اهل تحقیق ، ((علم شریعت)) می نامند
. علم دوم را ((علم به طریقت)) می
گویند . از ترتیب این دو مقدمه : (صغری
و کبری) نتیجه ای حاصل می شود که آن را
((حقیقت)) می خوانند یعنی ، معرفت کامل
، حسب قابلیت و استعداد او ، به حقایق
موجودات محصول اوست یا به نفس خودش .
هرگاه ، قلبا توبه کرد و مصر بر فعل
توبه و تدارک مافات منه شد ، نشانه
توفیق الهی و اذن ، دخول به درگاه حضرت
شاهی است .

پس در آن اوقات ، به جهت رفع وسوسه
نفس و خطورات قلبیه ، که لازمه طبع بشری
است ، مکرر مداومت به این ذکر کند:
((لا حول ولا قوة الا بالله العظیم⁽¹³⁵⁾)) گمان حقیر ،
بلکه یقین ، که یک اربعین تمام نشده است
، از برای نفس حالتی چند عارض می شود که
ترقی و تفاوتی تمام ، نسبت به حال سابق

نفسش دست گیرش خواهد گردید . بعد از آن ، چند وقتی ، که اقلش یک اربعین باشد ، به این ذکر مداومت نماید: **((لا اله الا انت ، سبحانک انی کننت من الظالمین .))** ⁽¹³⁶⁾ هرگاه مراعات حال نفس ، بر آنچه مذکور شد ⁽¹³⁷⁾ ، مقارن به این ذکر گردید ، بی شبهه ، حالتی او را دست می دهد . به شرط آن که مقارن گرداند این اوقات را ، به جوعی و سهری و ماکول و مشروبی که در ظاهر شبهه ناک نباشد . چون اربعین ، به این ذکر یا مراقبه نفس ، بر او گذاشت ، شروع نماید به ذکر: **((لا اله الا الله))** با تذکر معنی آن . به این طریق که در گفتن **((لا اله))** به زبان ، از دل ، خیال غیر را بیرون و محو سازد . در گفتن **((لا الله))** توجه کلی ، قلبا ، به جانب حق نماید . به این طریق یک اربعین به سر آورد ، با آن شرایط سابقه . در این اربعین ، صفایی و نوری در دل او منکشف گردد که او را در بعضی از اوقات از خود بی خود نماید و بعد از این اربعین ، شب و روز مداومت نماید به ذکر: **((لا اله الا هو ، یا حی یا قیوم))** ⁽¹³⁸⁾ یا **(هو الحی القیوم))** . تا یک اربعین . در این اربعین ، احتمال دارد جنونی بر او عارض شود ، بسبب مشاهده بعضی از انوار تجلیات . در این اربعین ، لازم است او را ، با جوع و سهر و صمت ، عزلت و اگرچه بی اختیار نفس ، به علت مشاهده بعضی از انواع صفات ، میل به عزلت و صمت می کند . بعد از این اربعین ، دیگر مداومت نماید به ذکر: **((الله))** بی حرف ندا . و در این اربعین به قدر قابلیت و استعداد ، فتح باب ملکوت ، در دل او (شود) ، به حیثیتی که امور مخفیه بر او ظاهر و مشکوف گردد . چنان انوار صفات ، بر او ، فایض گردد که خودش در آن حال حیران خود باشد . بعد از این اربعین ، مداومت نماید به ذکر:

((یا هو یا من هو لا هو الا هو .)) (139)

چنان مشغول شود که غیر از فرایض و نوافل یومیه و اکل و شرب ضرورت ، به هیچ چیز دیگر متوجه نشود و در این اربعین ، او را فنایی از ((ملک و ملکوت)) حاصل شود که به غیر از نفس خودش ، که خود را مشاهده می نماید ، محیط ملک و ملکوت و حق را ، محیط بر خود مشاهده کند ، بی کمی و کیفی ، و خود را چون قطره ای محو در دریای حقیقت ، مشاهده نماید . بعد از این ، اربعینی دیگر مداومت نماید به ذکر:

((یا هو))

که در این اربعین فانی از خود گردد . در این حال ، عبد در میان نباشد ، شاهد و مشهود ذات معبود است . و این جای ((لمن الملك اليوم اقدام است . در این مقام ، آواز:

((140))

از او بر خیزد که خود گوید و خود شنود

بعد از این اربعینی دیگر مداومت نماید به ذکر:

((یا هو))

که از حالت ((محو به صحو)) رسد و بقای کلی در عین فنا او را حاصل گردد و سر معنی ((العبودية جوهره کنهها الربوبية)) بر او ظاهر و منکشف گردد و در این مقام به مرتبه ((خلافت)) و مراد حق تعالی از ((ان جاعل فی الارض خليفة)) (141) خواهد رسید و در این مرتبه سزاوار است که خلق را به خدا دعوت کند و نام عام ، بلکه خاص ((حجة الله علی الارض)) به اشاره غیبی آن حضرت خواهد بود . وصول به این مرتبه و ترقی در این مقامات ، موقوف است بر تکمیل هر مقامی به شرایط مقرر ، با مراعات امور جزئی متعلقه به آن مقام ، والا در قدم اول به جا ماند و

انانیت و فرعونیت در نفس او شکوفه خواهد کرد .

((الهم وفق و سدد و قو نفو سنا للترقی))

قسمت سوم

بسم الله الرحمن الرحيم

یا اخی وحبیبی ، ان کنت عبدالله فارفع همتک ، ووکل الیه امر ما سهمک .

(ای برادر و دوست من ، اگر بنده خدایی ، همت بلنددار و کارهایی که نزد تو مهم است و از سلوک بازت داشته و تو را مشغول کرده است به او واگذار) تا توانی همت خود را عالی نما ((لان المرء یطیر بهمته ، کما یطیر الطیر بحناحیه)) . (142)

(زیرا آدمی با همت خود پرواز می کند و اوج می گیرد چنانچه پرنده با دو بالش .

غلام همت آنم که زیر چرخ کبود زهر چه رنگ تعلق پذیرد آزاد است هر چه در این راه نشانت دهند گربشتابی به از آنت دهند . (143)

یعنی به تاملات صحیحه (144) و کثرت ذکر مرگ ، خانه دل را از فکر غیر ، خالی کن . یک دل داری بس است یک دوست تو را . ((الیس الله بکاف عبده (145) ، و ما جعل الله لرجل من قلبین فی جوفه)) (146)

(شگفتا: آیا خداوند بنده اش را بس نیست . خداوند در درون مرد دو قلب قرار نداده است) .

در دو عالم گرتو آگاهی از او زوجه بد دیدی که درخواهی از او خدایا زاهد (147) از تو حورمی خواهد قصورش بین به جنت می گریزد از درت یا رب شعورش بین

و ما عببتک طمعا فی جنتک و لاخوفا من نارک بل وجدتک اهلا لذلک تعببتک (148) . به طمع بهشت یا ترس از آتش

عبادت تو نمی کنم ، چون شایسته سپاسی می گزارم .

و عالم را به یکبار از دل شک برون کردیم تا جای تو باشد

تحصیل این کار به هوس نمی شود ، بلکه تا نگذری از هوس ، می شود . (149)

ابی الله ان یحری الامور الی اسبابها ، و الاسباب لاید من اتصالها بمسبباتها ، ان الامور العظام لاتنال بالمنی و لاتدرک بالهوی ، استعینوا فی کل صنعة باربابها ، و اتو البیوت من ابوابها ، فان التمنی بضاعة الهلکی)) . (150)

(خداوند امتناع دارد از اینکه کارها از غیر مسیر و اسباب آنها ، جریان یابد . ناگزیر ، اسباب به سرچشمه اصلی آنها (مسببات) گره خورده است اهداف بزرگ با آرزوی بدون عمل بدست نیاید ، و با هوی و هوس تحصیل نشود . در هر فنی از اهل آن کمک بگیرید . و هر کاری را از راه آن وارد شوید) .

آئینه شو وصال پری طلعتان طلب جاروب کن تو خانه و پس میهمان طلب

چون مستعد نظر نیستی ، وصال مجو ، که جام جم نکند سود وقت بی بصری باید اول از مرشد کل و هادی سبل هدایت جسته ، دست تولا به دامن متابعت ائمه هدی علیهم السلام زده ، پشت پا بر علائق دنیا زنی ، و تحصیل عشق ((مولا)) نمائی ((قل الله ثم ذرهم)) .

عشق مولی کی کم از لیلی بود محو گشتن بهر او اولی بود

حاصل عشق همین بس که اسیر غم او دل به جایی ندهد میل به جایی نکند

پس هموم خود را واحد ساخته ، به قدم جد و جهد تمام پای در جاده شریعت گذارد ، و تحصیل ملکه تقوی نماید ، یعنی پیرامون حرام و مشتبه و مباح قولا و فعلا و حالا و اعتقادا به قدر . مقدور نگردد تا طهارت صوری و معنوی حاصل شود که شرط

عبادت است و اثری از عبارت مترتب شود و محض صورت نباشد . ((انما یقبل الله من المتقین)) (151)

((ولن تقلب نفقاتکم ان کنتم فاسقین)) . (152)

((هرگز انفاق های تان پذیرفته نشود مادامی که فاسق باشید)) .

((و ما منعه عن قبول صدقاتهم الا کونهم فاسقین)) .

تنها مانع پذیرش صدقات آنها فسق آنها بوده است .

((لن یقبل عمل رجل علیه جلباب من حرام)) .

(کاری که پوسته ای از حرام داشته باشد هرگز پذیرفته نگردد) .

((من اکل حرام لن یقبل الله من صرفا ولا عدلا)) (153)

(آنکه حرام خورد ، خداوند هرگز بخشش و فدائی او را نپذیرد) .

((ترک لقمه حرام احب الی الله من الفی رکعة تطوعا)) . (154)

(گریز از یک لقمه حرام نزد خدا از دو هزار رکعت نماز نافله دوست داشتنی تر است) . ((رد دائق من حرام یعدل سبعین حجة مبرورة)) . (155)

(چشم پوی از یک پول (یکدرهم) برابر با هفتاد حج مقبول است) .

و به تدریج حوصله فهم وسیع شود ((و من یتق الله یجعل له فرقانا)) . (156)

((و اتقوا الله و یعلمکم الله)) (157) (آنکه خدامدار شود ، خداوند ((قوه تشخیص حق از باطل)) به او عنایت کند . خدامدار شوید تا خداوند دانایتان گرداند) .

در این وقت ، دقیقه ای از وظایف طاعات مقرر و مندوبه را فروگذار ننمایید تا به مرور روح قدسی ، قوت گیرد .

((نحن نوید روح القدس بالعمل الصالح و الایمان بعضه من بعض)) .

(ما روح قدسی را با ((عمل صالح)) تایید و استوار گردانیم . اجزاء ایمان بهم پیوسته و مترتب اند) .

و شرح صدری بهم رسانده و پیوسته نور عبادات بدنی و نور ملکات نفسی تقویت

یکدیگر نموده ((نور علی نور)) شود ((الطاعة تجر الطاعة)) (فرمانبری و اطاعت بدنبال خود اطاعت و فرمانبری آورد) و احوال سابقه ، در اندک زمانی به مرتبه مقام رسد؛ و ملکات حسنه و اخلاق جمیله حاصل شود و عقاید حقه رسوخی کامل بهم رساند و ینابیع حکمت از چشمه دل به زبان ، جاری گردد . و به کلی رو از غیر حق ، بگرداند .

در این هنگام ، هر گاه از زمره سابقین باشد ، جذبه ((عنایت)) او را استقبال نموده ، خودی او را گرفته ، در عوض ((ما لاعین رات ولاذن سمعت و لاخطر علی قلب بشر)) (آنرا که هیچ چشمی ندید و هیچ گوشی نشنیده و بر قلب آدمی خطور نکرده است) کرامت فرماید و حقیقت ((انک لاتهدی من احببت)) . (158)

(تو آنرا که بخواهی هدایت نمی کنی) ((و ان الهدی هدی الله)) (159) (هدایت از آن خدا است) را بعینه مشاهده نماید . اذا اراد الله بعد خیرا فتح عن قلبه . (160)

(هنگامی که خداوند خوبی بنده ای را بخواهد چشم قلب او را می گشاید) .
را مشاهده نموده و سالک مجذوب شود .

((الهی ترددی فی الآثار یوجب بعباد المزارفا جذبنی بجذبة توصلنی الی قریبک و اسلکنی فی مسالک اهل الجذب و خذ لنفسک من نفسی مایصلحها)) (معبودا ، مشغولیت من به آثار و مخلوقات تو ، دیدار را دور می کند . پس مرا با ((جذبه ای)) که به ((قربت)) رساند و اله خود کن و در مسیر ((اهل جذب)) مرا قرارده . از وجود بنده ات آنچه او را به اصلاح رساند برگیر) .

((جذبة من جذبات الرب توازی عمل اثقلین)) .

(کشش عشق زائی از کشش های پروردگار هم تراز و ، با اعمال جن وانس است) .
زسودای کریمان هیچ کس نقصان نمی بیند .

طالع اگر مدد کند دامنش به کف اربکشم
 زهی طرب وربکشد زهی شرف
 ما بدان منزل عالی نتوانیم رسید هم
 مگر لطف شما پیش عهد گامی چند
 تا به دنیا فکر اسب و زین بود بعد از
 اینت مرکب چوبین بود
 تا هبوب نسایم رحمت ، او را به کدام
 یک از جزایر خالداات بحرین جمال و جمال
 که در خور استعداد و لایق حسن سعی او بود
 ، رساند . ((ان الله فی ایام دهرکم نجات ، الافتراضوالها))
 مراتب فرموده منازل سیر الی الله و مجاهده
 فی سبیل الله است .

((یا ایها الانسان انک کادح الی ربک کدحا فملاقیه)) . (161)

(ای انسان تو با سخت کوشی بسوی
 پروردگارت می روی و او را با این رنجهای
 ملاقات می کنی) .

بعد از این ((ان الذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا)) . (162)

(آنان که در حرکت بسوی ما تلاش کنند ،
 قطعاً راه ها را به آنها بنمایانیم) که
 معبر سیر فی الله است ، خواهد بود؛ و ذکرش
 ضرور نیست بلکه مضر است .

در دیر می زدم من زدرون ندا بر آمد که
 تو در برون چه کردی که درون خانه آئی
 به قمار خانه رفتم همه پاکباز دیدم چو
 به صومعه رسیدم همه زاهد ریائی

((لان الایمان منازل و مراتب لو حملت علی صاحب الاثنین ثلثه یتقطع کما
 تتقطع البیضه علی الضوء)) (163) (ایمان را درجاتی است
 . آنکه در رتبه دوم است اگر وظایف رتبه
 بالاتر بر او بار شود منفجر گردد ،
 چنانچه تخم مرغ در نور و حرارت شدید
 منفجر شود) .

رحم الله امرء عرف قدره ولم یتعد طوره . (164)

(خدا رحمت کند ، آنکه ((جای)) خویش
 بشناسد و پا از گلیم خود بیرون نگذارد)

تو چه دانی زبان مرغان را چون ندیدی
شبی سلیمان را
((فخذ ما اتيتك وكن من الشاكرين)) (165) آنچه را
خداوند به تو عنایت می کند بگیر و
سپاسگذار این داده باش) .
ولئن شکرتم لازید نکم . (اگر سپاس
گذارید بیفزاییم) .
با که گویم اندرین ره ، زنده کو بهر
آب زندگی پاینده کو
آنچه من گفتم به قدر فهم توست مردم
اندر حسرت فهم درست
رحم الله امرء سمع قولى و عمل فاهتدى
(خدا رحمت کند مردی را که گفتار حقى
بشنود و بدان عمل کند ، پس هدایت شود) .
به یقین بدان به نحو مذکور هر که شروع
در سلوک نماید در هر مرحله ای که اجل
موعد رسد در زمره **((و من یخرج من بیته مهاجرا الی الله و
رسوله ثم یدرکها الموت فقد وقع اجره علی الله))** . (166)
(آنکه از خانه برای خدا و رسول هجرت
کند و در بین راه او را مرگ رسد ، پاداش
او بر خدا است) محشور شود .
گر مرد رهی ، رهن نمودم
((و الله یقول الحق و هو یدعی السبیل)) . (167)
(خدا حق گوید و به راه فطرت رساند) .
آنچه حاضر بود به قلم آمد تا که را به
کار آید .
هر کس که ز شهر آشنا نیست داند که متاع
ما کجائست
جامی ، ره هدا به خدا غیر عشق نیست
گفتیم : ذوق این بنده ندانی بخدا ، تا
نچشی
والسلام علی من اتبع الهدی .

آقا سید احمد کربلائی (ره)

دستورالعملها

قسمت یکم

بسم الله الرحمن الرحيم

زنده باد حضرت دوست و مرده باد هر چه
غیر اوست .
ای هدهد صبا به سبا می فرستمت بنگر که
از کجابه کجا می فرستمت
در راه عشق مرحله قرب و بعد نیست می
بینمت عیان و دعا می فرستمت
هر صبح و شام قافله ای از دعای خیر در
صحبت شمال و سبا می فرستمت
ای غایب از نظر که شدی همنشین دل می
گویمت دعا و ثنا می فرستمت
فدای حقیقت که شوم که از او خبر نداری
. دستورالعمل آن است که از خود و
خودرایی دست برداری ، جان من به لب آمد
از گفتن این که راه نجات و خلاص در
استغراق ذکر الهی و تفکر در معرفت نفس و
خودشناسی است و ذکر و فکر ، خود راهنمای
تو خواهد شد .
(پا من اسمه دواء و ذکره شفاء): (ای که نام او دوا
دردها و یا او شفابخش نمی بینی و داروی
تو هم نزد خودت هست فهم نمی کنی)
تو خود حجاب خودی حافظ از میان برخیز
. جناب عالی در همه چیز اهتمام دارید ،
مگر در همین یک کلمه ، پس حالا که چنین
است :

تو و تسبیح و مصلی و ره زهد و ورع من
و میخانه و ناقوس و ره دیرو کنشت
باری جناب حاج میرزا . . . سلمه الله ،
انشاء الله از آب و گل بیرون آمده است و

رشته معرفت نفس به دست آورده و آقا میرزا . . . هم ماشاءالله خوب مشغول است بحسب ظاهر ، امید پیش آمد ، بزودی انشاء الله در او هست .

باری نوشته بودی در تضرع و ابتهال هم چیزی بنویس تا این که نوشتجات ناقص نماند . نمی دانم بر این حرف خنده کنم یا گریه ، ایکاش بر دل مبارکت زده می شد و نوشته می شد و الا بر کاغذ خیلی زده اند و نوشته اند .

فدایت این مساله و باقی مسائل راه آخرت آموختنی نیست ، بلکه نوشیدنی است . تضرع و ابتهال نخواهد بود . ((فهم والنار کمن راوها و هم فیها معذبون)) .⁽¹⁶⁸⁾ طرفه این که با این همه بی التفاتی تعجبم که از کجا یک مطلب را خوب فهمیده ای و آن این است که جهالت این حقیر را خوب فهمیده و به رشوه ناقص نماندن نوشتجات ، دل مرا شاد فرموده ای . با وجود این ، باز می گوئی کشف و شهودی برایم نشده و علمی بحقایق اشیاء نیافته ام . در این خیال بوده باشید! و السلام علیکم و رحمة الله و برکاته

قسمت دوم

بسم الله الرحمن الرحيم
طالب حضرت حق جل و علا را شایسته آنست که چون عزم برخوابیدن نماید ، محاسبه اعمال و افعال و حرکات و سکنت صادره از خود را از بیدار شدن شب سابق ، تا آن زمان تمام و کمال نموده ، و از معاصی و اعمال ناشایسته واقعه از خود پشیمان شده ، و توبه حقیقی نموده ، و عزم بر آنکه ان شاء الله در ما بعد بنماید ، و متذکر شود که ((النوم اخ الموت))⁽¹⁶⁹⁾ (خواب برادر مرگ است) و ((الله یتوفی الانفس حین موتها و التي لم تمت فی منامها))

(170) خداوند جانها را به هنگام مرگ می گیرد ، جان زندگان را نیز بهنگام خواب می گیرد . . .)

تجدید عهد به ایمان و شهادتین و عقاید حقه نموده با طهارت رو به قبله ((کما يجعل المیت فی قبره)) (بدان سانی که میت را در قبر می نهند .) به نام خدا استراحت نموده و به مقتضای آیه شریفه در مقام تسلیم روح خود به حضرت دوست جل و علا بر آمده ، بگوید:

این جان عاریت که به حافظ سپرده دوست روزی رخس ببینم و تسلیم وی کنم
مشغول به توجه به حضرت حق جل و علا و تسلیم خود به او شده تا او را خواب بر باید و ملتفت آن باشد ، که چون خواب رود به شراشر وجودش ، از روح و بدن ، در قبه قدرت حضرت حق جل و علا خواهد بود به حدی که حتی از خود غافل و بی شعور می شود و اگر اعاده روح به بدن نفرماید ، موت حقیقی خواهد بود . چنانکه در آیه شریفه می فرماید:

((. . . فیمسک الی قضی علیها الموت و یرسل الاخری الی اجل مسمی))
آنرا که اجل او فرارسیده است نگه می دارد ، و روح آن را که باید زنده بماند ، تا وقت معین به دنیا می فرستد)
چه بسیار کسانی که خوابیدند و بیدار نشده تا روز قیامت سربرنداشتند . پس امید برگشتن به دنیا ، دوباره نداشته باشد مگر به تفضل جدیدی از حضرت حق جل و علا به برگردانیدن روح او را به بدن به لسان حال وقال : ((رب ارجعون لعلی اعمل صالحا فیما ترکت)) (171) (پروردگارا! باز گردانم شاید در این فرصت باقی مانده کار شایسته ای کنم .) بگوید .

لهذا ، چون از خواب برخیزد ، اولاً: متذکر نعمت اعاده روح که بمنزله حیات

تازه ایست از از حضرت حق جل و علا شده حمد و شکر الهی بر این نعمت چنانکه فرموده سجده شکری بر این نعمت ، چنانکه حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود ، ادا نموده ، ملتفت آن شود که چندین هزارها ، این خواهش را از او در خواست نموده و بغیر از **((کلا انها کلمه هوقائلها . . .))** (انه چنین است این فقط حرف است) جوابی نشنیده اند ، کمال مرحمت از حضرت حق جل و علا درباره او شده که خواهش او را اجابت فرموده ، و او را دوباره به دنیا ارجاع فرموده ، این حیات تازه را غنیمت شمرده و کمال همت بر آن گماره که ان شاء الله تعالی تجارت رابحه نموده که برای دفعه دیگر که به این سفر رود ، او را مدد حیات ابدی بوده باشد .

پوشیده نباد بر طالب حضرت حق جل و علا که علاوه بر اینکه سایر اشیاء و موجودات ، غیر از حضرت حق جل و علا در معرض فنا و زوال است و لهذا شایسته مطلوبیت ندارد ، ممکن بما هو ممکن را هیچ موجودی نافع و مفید نیست جز حضرت حق جل و علا ؛ چه هر آنچه فرض کنی غیر او ، چون ممکن است ، محتاج است من جمیع الجهات به حضرت او جل و علا و در قبضه قدرت اوست جل و علا و لهذا هیچ موجودی غیر از او نه در زمین و نه در آسمان و نه در دنیا و نه در آخرت ، شایسته مطلوبیت برای شخص عاقل و دانا ندارد جز حضرت او جل و علا و اگر فرض شود که شخص عاقل ، چیزی غیر از او طلب نماید ، پس بالضرورة و الیقین مطلوب بالذات نخواهد بود ، بلکه مطلوب بالغیر خواهد بود مانند مطلوبیت دین و ایمان و آخرت و محبت و معرفت او جل و علا و دوست او چون پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه هدی علیهم السلام و رضا و تسلیم و سایر اخلاق محموده و ملکات پسندیده ، که

محبوبیت و مطلوبیت و مفید بودن آنها به اعتبار اضافه به حضرت اوست جل و علا نه بالذات و فی نفسه .

لهذا ، شایسته برای عاقل چنان است که صرف نظر و همت طلب از جمیع اشیاء غیر از او نموده و به مقتضای ((قل الله ثم ذرهم)) ، همت طلب را ، منحصر در او نموده و او را بذاته و بنفسه قرار داده ، بگوید: ما از تو نداریم بغیر از تو تمنا حلوا به کسی ده که محبت نچشیده

دوست ما را و همه نعمت فردوس شما را پس غنیمتی را در این حیات تازه جز از طلب جل و علا منظور نداشته باشد و در تمام آنات و لحظات و حرکات و سکنت نظر به او جل و علا داشته و او را حاضر و ناظر در جمیع اوقات بداند ، تا وقت خوابیدن در شب آینده و هکذا و از این بیان معلوم شد که قبیح ترین قبائح برای چنین کسی ، صرف همت نمودن است به ((مشتهیات)) و ((مستلذات)) و امور معاش خود مانند بطن و فرج و غیر ذالک . و لذا شایسته است با المره غفلت از امور مزبوره و به هیچ وجه التفات به امورات مذکوره ننماید و اگر من باب ضعف نفس ، قهرا التفات به امورات مزبوره بشود ، چون نه از او نه از غیر او جز از حضرت حق جل و علا کاری بر نمی آید ، پس امورات خود را تسلیم و تفویض به حضرت او جل و علا بنماید .

به جد و جهد چوکاری نمی رود از پیش به کردگار رها کرده به مصالح خویش

بربنده بندگیست و روزی و سایر مصالح او بر عهده آقای اوست و اقبیح قبایح دست برداشتن از بندگی و اهتمام او در امور خویش می باشد .⁽¹⁷²⁾

پس لازم و واجب بر طالب حق کمال اهتمام است در اطاعت و بندگی و رفتن به حضور و

دربار او جل و علا به کمال شوق و تضرع و تذلل و ابتهال و چون توجه به حضرت او به قلب است . و حضور و ظهور و جلوه گاه او جل و علا قلب است ، بلکه در تمام موجودات مظهري و مجلای اتم و اکمل از قلب مومن برای او جل و علا نیست که :

((لا یسعی ارضی و لاسمائی بل یسعی قلب عبدي المومن))

(زمین و آسمان قدرت پذیرش مرا ندارند ، ولی قلب بنده با ایمان گنجایش پذیرش مرا دارد) .

آسمان بار امانت نتوانست کشید قرعه فال به نام من دیوانه زدند

((انا عرضنا الامانة على السموات و الارض و الجبال فابین ان یحملنها و

حملها الانسان ...)) (173)

(ما امانت (ولایت) را بر آسمانها و زمین عرضه کردیم توان پذیرش نداشتند ، انسان این امانت را پذیرفت)

کمال اهتمام طالب بعد از توجه به حضرت حق جل و علا که تعبیر از آن به ذکر میشود ، معرفت قلب و نفس است که تعبیر می شود ، به تفکر در نفس که :

((من عرف نفسه فقد عرف ربه)) (174) (هر که خو را

شناخت رب خود را شناخته است) .

((و فی انفسکم افلا تبصرون و آیاتنا فی الافاق و فی انفسهم حتی یتبین لهم

انه الحق)) (175) (ما نشانه های خو را در هر

سوئی از جهان و در جان های ایشان می نمائیم تا حق بر آنها روشن گردد)

لذا ، طالب حق را به غیر از دل و دلبر ، کاری نیست . بلی من باب المقدمه بر او لازم است تطهیر و تنظیف قلب از ((ارجاس)) و ((انجاس)) ، که مقصود اخلاق رذیله بوده باشد ، بلکه از ما سوی حق جل و علا که تعبیر از آن می شود به تخلیه و آرایش قلب و صیقل دادن آنست به اطاعات و عبارات و صفات حسنه و اخلاق کریمه تا قابلیت ظهور و حضرت حق جل و علا

را بیاید که تعبیر از آن می شود ((تجلیه)) و ((تحلیه))

((انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا))⁽¹⁷⁶⁾

((اراده خدا بر این قرار گرفت که پلیدی را از شما اهل بیت بدور دارد و شما را پاک گرداند (تا الگوی انسانها باشید))

فدایت! اگر عمل کنی، همین قدر بس است، و اگر عاملی نباشد، درد و غصه در دل باشد، بهتر از آنست که ((عبث)) اظهار کند، و کسی گوش به درد دل او نکند. امید چنانست که در خلوت با حبیب، این روسیاه در گاه اله را فراموش نکرده و اظهار شوق مندی این روسیاه را به دربار منیع او جل و علا بنماید.

میرزا جواد آقاملکی (ره) زندگی نامه

بسم الله الرحمن الرحيم

خورشید قرن سیزدهم هجری رو به افول بود که تبریز لبریز از شادی و سرور شد. ((لطف)) الهی پسری زیبا به خاندان ((حاج میرزا شفیع)) داد که ((جواد))ش نام نهادند.

ایشان مدارج علمی و عرفانی را نزد اساتید گرانبھایی پشت سر گذاشتند.

آنان که با حالات ملکوتی و عبادی این فرزانه عارف آشنا بودند ایشان را از بکائون⁽¹⁷⁷⁾ می شمردند. عبدی صالح که سه ماه رجب، شعبان و رمضان را پی در پی روزه می گرفت و در قنوت نمازهای نافله این بیت حافظ را مکرر می خواند:

ما راز جام باده گلگون خراب کن زان پیشتر که عالم فانی شود خراب⁽¹⁷⁸⁾

برخی از شاگردان مرحوم ملکی (ره) عبارتند از:

1. امام خمینی قدس سره الشریف

- 3 . آخوند ملا علی همدانی
 - 2 . حاج آقا حسین فاطمی قمی 4 . حاج
شیخ عباس تهرانی
 - 5 . سید محمود مدرسی
 - 6 . حجة الاسلام سید محمود یزدی
 - 7 . محمود مجتهدی
 - 8 . شیخ اسماعیل بن حسین (تائب)
 - 9 . حاج میرزا عبدالله شالچی
و آثار وی عبارتند از:
- اسرار الصلاة ، المراقبات یا ((اعمال
السنه)) ، رساله لقاء الله ، حاشیه فارسی
بر ((غایة القصوى)) و . . .
مرحوم حاج میرزا عبدالله شالچی درباره
استاد خود می گوید:
- ((مرحوم استاد ، آیه الله ملکى ، اجتهاد
فکری و درونی داشت ، در برداشتهای درونی
قوی بود . ایشان دستورهایی در خوردن و
خوابیدن و اعمال و رفتار ارائه می دادند
که بسیار مؤثر بود و شخص را پاک و
آراسته می کرد و به سوی حق رهنمون می
ساخت .))
- و سرانجام حاج میرزا جواد آقا ملکى
تبریزی در یازدهم ذیحجه سال 1343 قمری به
ندای حق لبیک گفت و مزار شریفش همانکون
در قبرستان شیخان قم محل زیارت عاشقان الله
است .

دستور العملها

بسم الله الرحمن الرحيم
بدان : مهمترین وظیفه علماء در ماه
مبارک رمضان (و ایام تبلیغی دیگر)
پیشنمازی و موعظه است .
عالمی که با مبارزه طولانی ، نفس خود
را (در برابر آفات اخلاقی) نیرومند
ساخته و دام های فریب هوا را نیک

دریافته است ، بایسته است که در بر پائی این دو مهم بکوشد ، بویژه ((موعظه کردن)) که هیچ کارنیکی با آن برابری نتواند ، و این مقال را گنجایش برشماری و تبیین بهره های آن نیست .

بر (واعظ و پیشنماز) در راس همه کارها ، نیت پاک و اخلاصی راستین لازم است تا از آفت های آن درامن مانند .

باید خو را بیازماید: انگیزه او از ارشاد و موعظه چیست ؟ اگر دین است بکار موعظه پردازد و اگر خدای نخواسته انگیزه او آلوده به خواهش های نفسانی است ، یا اخلاص کارش بر او ، روشن نیست ، موعظه خلق را ترک کرده ، به سازندگی خویش پردازد ، و در پی کسب دو گوهر گرانسنگ ((صدق و اخلاص)) بر آید . چنانچه در این تلاش ، راستی و خلوص داشته باشد ، خداوند او را راه نماید که خود فرموده : ((و من **جاهد فینا لنهدینهم سبیلنا**)) اگر بخواهد به ارزیابی خلوص خود در پیشنمازی پردازد به بررسی نفس خویش و انگیزه او در پیشنمازی پردازد .

آیا کار او جهت مقام امامت مردم و شرف این عمل نزد مردم است ، یا بخار فرمان خدا و رشای او است ؟

آیا کم شدن مامومین یا شرکت نکردن علماء و طلاب در نماز او ، میل او را به پیشنمازی کم می کند ، و از سوی دیگر شرکت بزرگان و اشراف در نماز او ، او را دل خوش می سازد؟ اگر چنین است بدانند که پیشنمازی او فقط برای مقام است و یا آلوده به جاه طلبی است .

اگر نفس به توجیه پردازد که ، شادمانی من از شرکت بزرگان ، و جمعیت زیاد ، از تعظیم شعائر ، ترویج دین و بیشتر شدن ثواب است ، زینهار از این گونه دسیسه ها

. اگر بخواهی ، راست روی خود را در این امر بیایی ، فرض کن شرایطی را که امامت تو بر یک یا دو نفر ثواب بیشتری از امامت بر جمعیت انبوهی دارد ، آیا رغبت تو بر امامت این دو نفر بیشتر است یا آن انبوه جمعیت ؟

افزون بر این : ببین حال خود را در صورتی که پیشنهادی و پیش افتادن دیگری و اقتدا و پیروی تو ، بیشتر خلق را ارشاد و دین را ترویج می کند آیا همانند وقتی که خود پیشنهاد باشی در شکوه این مسجد و این نماز جماعت تلاش می کنی ؟

اگر باز هم نفس به توجیه پرداخت که : (میل من در ترویج دین به امامت خدم برای بهره وری ام از ثواب امامت جماعت است و مسابقه در تحصیل این امور شایسته است) (زینهار بدون آزمایش خود که فریفته این گونه توجیه ها ، گردی . بنگر که اگر ترویج دین به ماموریت تو است نه امامت ، باز هم با نشاط در پائی جماعت می کوشی ؟

خلاصه ، مسئله در صدق و اخلاص از موی باریک تر است . (بزرگان در این صراط لغزیده اند چه بسا بعد از سالها عبادت به بی اخلاصی خویش پی برده اند .

از بعضی بزرگان نقل کرده اند که : ((او مدت سی سال در صف اول جماعت شرکت می جست و بر انجام این عبادت شادمان بود ، روزی بخاطر مانعی در صف دوم قرار گرفت ، بناگاه حالت شرمندگی در خویش دید ، و بر او معلوم شد که مراقبت او بر حضور در صف اول در این سی سال آلوده به ((ریاء)) بوده اغست ، همه نمازهای سی ساله را دو باره قضا کرد)) .

برادرم بنگر به این عالم مجاهد و در مقام او مطالعه کن : چگونه با وجود که خود امام جماعت نبود بر حضور در صف اول

مواظبت کرد و برای تادیب نفس خود به (قضاء نمازها)) داشته اند .

از همین جا ، حال واعظی را بفهم ، افزون برآفات یاد شده واعظی را آفت های ویژه ای است ، فراوان و ظریف . این آفت ها ، همان آفت های زبان است که بزرگان از ترس آنها به سکوت پناه می بردند و با وجود برتری کلام بر سکوت چه تمام خوبی ها بوسیله کلام نازل و استوار گشته است و با کلام خوبیها در زمین منتشر می شود سکوت را بر کلام ترجیح داده اند .

بر واعظ است که تمام ریزه کاری های بیان شده در امامت جماعت را برای کسب صدق و اخلاص مراعات کند و افزون بر صدق و اخلاص در وعظ ، مراقب ربان خویش باشد . مطلبی را بدون دلیل به خدا نبندد ، بدون آگاهی و علم سختی نگوید ، به هنگام موعظه دیگران خود را مبر انسازد ، دیگران را نادان و خود را بربر نپندارد ، فتنه ایجاد نکند ، مردم را در جهت کشت و کشتار و دیگر چیزهایی که مسلمین ضرر می زند برنانگیزد .

زینهار که سخنی گوید که باعث انحراف عقیده مردم شود ولو بدین صورت که شبهات ابلیس و پاسخ آنها را باز گوید ، ولی شنونده پاسخ شبهات را درست درنیابد .

در ترسانیدن و یا امیدوار ساختن ، میانه روی را مراعات کند ، و مردم را به یاس یا غرور در انجام گناه مبتلا نسازد . چیزهایی را که شنونده در غلو افتد ، یا اعتقاد او به انبیاء و اولیاء سست می شود نگوید . از بردن آبروی اشخاص بویژه خواص غواص گذشتگان ، افترا به پیامبران ، اوصیاء و دانشمندان پرهیزد .

زینهار که با سخت گیری بر مردم ، و وادار کردن آنان به پذیرش چیزهایی که ظرفیت آن را ندارند ، مردم را به خیر ،

شریعت ، عبادت ، انبیاء ، علم و عالم بد بین سازد . از نشر بدیها با نقل داستانهای فاسقان و بدکاران بپرهیزد . حيله های شرعی که بایسته نیست ، بر مردم نیاموزد ، از مانور دادن در منبر بویژه اگر زنان در مجلس حضور دارند ، بپرهیزد ، و گفتار زشت یا رفتار زشت را در منبر نداشته باشد .

شنیده شده است که واعظی بر منبر ، ((عمل استبراء)) را بگونه ای زننده به مردم تعلیم داده است ، واعظی دیگر گناهکاران را بر منبر با الفاظ رکیک و زننده فحش می داده است . همه این ها آفت های واعظی اند . موعظه را ، آفت های بسیاری دیگر نیز هست .

بر واعظ است که مراقبت کند بعد از تکمیل مراتب اخلاص و صدق فرمان خدا: ((اتا مرون بالبر و تنسون انفسکم)) را .

نخست به موعظه خود پردازد ، آنگاه با رفق و مدارا و حکیمانه مردم را موعظه کند ، حالات شنوندگان را مراعات سازد . اگر شنونده ویژه ای ندارد ، جانب ترس را در موعظه اش بیشتر آورد ، و اگر شنونده ای دارد ، که انذار و ترساندن او را مایوس می کند ، یا حالت دیگر در او پدید می آورد ، مراعات حال آن شنونده را بنماید .

گفته اند حضرت زکریا(ع) به هنگام حضور حضرت یحیی (ع) در مجلس وعظ او ، نامی از آتش ، عذاب و جهنم بمیان نمی آورد ، همچنین اگر شنونده هتاکی حضور داشته باشد ، از امید و عفو سخن گفتن او را بر نافرمانی خداوند جرئت می دهد ، و به هلاکت افکند .

کوتاه سخن : واعظ ، با شنوندگان خود باید حالت پدری حکیم را داشته باشد .

آنچه را برآنان سودمند است دریغ ندارد و آنچه را زیان آور است دفع کند .
بدان : سودمندترین و موثرترین موعظه آن است که با عمل همراه باشد ، لقلقه زبان نباشد ، چه بسا فاصله بین گفتار و رفتار واعظ ، مردم را برانجام گناهان جرئت داده و آنان را به علماء و انبیاء بدبین ساخته و از دین خارج کند .

از بیان امور غربیه ای که با عقل عرفی مردم سازگار نیست بپرهیزد . مثلاً ثواب های زیادی را که در روایات بر یک کار کوچک آمده است ، مجرد و بدون توضیح نگوید: بلکه به همراه آن قدرت خدا ، و فلسفه این مقدار ثواب بر این عمل را ، نیز بیان کند تا عقل به انکار روایات نپرداخته و وعظ او موثر افتد ، بویژه در دورانی که ملحدین با القاء شکوک و شبهه ها و ایرادها در پی بیرون کردن مسلمان ها از دین شان می باشند .

نمی گویم که به طور کلی این اخبار را نگوید ، بلکه بگونه ای بیان کند که عقل آن را بپذیرد و آنچه را که سبب از بین رفته استبعاد عقلی می شود با آن همراه کند .

برای نمونه در تبیین ثواب دو رکعت نماز که خداوند تعالی شانه در برابر هر حرفی که می خواند کاخی از دروز بر جد در بهشت به او می دهد ، گوید: عالم خیال ربا بنگرید که بدون عمل و پرسش در آن عالم آنچه بخواهد به او می دهد ، در خیال خود می توان در عرض یک ساعت هزار شهر از لولو و مرجان را خلق کرد . آن خدایی که به عالم خیال این قدرت را داده است ، قدرت آن دارد که بر عمل خیال آمده است عینیت بخشد . چنانچه درباره اهل بهشت آمده است که آنان هر آنچه اراده کنند می یابند و این برخاسته از قوت

وجودی و توانائی آنها بر عینیت دادن به صورتهای خیالی است اینکه خداوند بندگان مومن خود را در آخرت چنین توانی بخشد ، از عقل بدور نیست ؛ حال اینکه در همین دنیا به بعضی از بندگان این قدرت را بخشیده است همانگونه که برخی اولیاء این قدرت را در موارد لازم ابراز کرده اند . چنانچه حضرت ثامن الائمه (ع) عکس شیر را تبدیل به شیر خارجی می کند . حضرت موسی عصا را به اژده ها تبدیل می سازد ، حضرت عیسی (ع) مردگان را زده می کند و حبیب خدا پیامبر ما (ص) ماه را می شکافد ، مرده را زنده می کند ، سنگریزه را به سخن می آورد ، و بیماران را شفا می بخشد و . . .

افزون بر این ها ، خود تو ، بر خلق صورت های بسیاری در علم خواب و خیال توانائی ، که اگر بعضی موانع کنار رود ، آنها دقیقاً همانند موجودات خارجی را گاهی از اوقات ببینی امر معکوس شده ، موجودات خارج را خیالی و صورت های خواب و خیال را عینی می پنداشتی .

بنابراین (ثواب زیاد)) نه نامقدور است بر خداوند ، کرم او را پایانی است ، چگونه بر مومنان کرم و بخشش بسیار نکند ، آنکه کرامت و عطاهاى او بر کفار و معاندین در دنیا بی شمار است .

کوتاه سخن : اگر واعظ ثواب عبادات ها و کارها را همراه با این مقدمات بیان کند ، خردهای ناتوان این مطالب را دور نپنداشته و موعظه او زیانی بر دین و اعتقاد شنوندگان او نخواهد داشت .

برواعظ است : شنوندگان را بیمارانی برخوردار از مرض های گوناگون ؛ خود را طبیبی معالج ؛ گفتار ، مطالب و مواعظ را داروها و معجون هایی که با آن بیماران را معالجه می کند بشمار آرد .

باید احتیاط و مراقبت او از طبیبی که مریض صعب‌العلاج را معالجه می‌کند ، بیشتر و دقیق‌تر باشد ، چون امور روحانی والاتر و دقیق‌تر است ، و خطر آن دائمی و تباهی آن بزرگتر است .

بر واعظ است که برای انجام این امر مهم خود و کارهای خود را به امامان معصوم (ع) واگذار کند . (بیاد آرد که موعظه او و حال او بهرگونه ای باشد به آنان عرضه و تسلیم می‌شود .)

پیش از شروع منبر خدا را بخواند و توجه به او داشته باشد ، و قبل از شروع سخن با قرائت ((بسم الله)) از خداوند یاری جوید . پس از آن سپاسی کوتاه گوید و با پناه بردن از شر شیطان و هوای نفس به پروردگار ، موعظه را آغاز کند و سعی کند خویش را از اشتباهات حفظ کند .

بییقین خداوند او را نگاه دارد ، و گفتار و مواعظ او را سودمند ، موثر ، نور و حکمت ، قرار دهد .

هدف او از موعظه باید: استواری عقیده شنوندگان در دین ، ایجاد عشق خداوند ، پیامبر و اولیاء(ع) در دلها باشد ، و در این راستا نعمت‌های بی‌پایان الهی را بر شمارد ، و فرمان او را خطیر و عظیم جلوه دهد ، و شدت خشم و سختی عقاب او را به یادها آرد .

بر شنوندگان ، ادب مراقبت با خدا و انبیاء و اولیاء را بیاموزد ، و آنان را از زیبایی این زندگی دنیوی ، و زیور و زینت آن بر حذر دارد و پارسائی شان بخشد .

حالات اهل مراقبت ، خوفی که آنان از خداوند داشتند ، عبادات‌ها و مراقبت‌های آنان ، عشق و شوق آنها به دیدار خدا ، لطف پروردگار به آنها ، کرامت‌ها و

عظاهایی که خداوند به آنان داده است بر شنوندگان بر شمارد .
در لابلای سخنان خود برخی از معارف بلند و استوار را با نرمی و بیان ساده در قالب الفاظی مانوس با زبان آنان و با استناد به باورهای آنان همانند انبیاء(ص) بازگوید .

آیه الله شاه آبادی زندگی نامه

بسم الله الرحمن الرحيم
در سال 1292 ق . در محله حسین آباد اصفهان در خانه آیه الله میرزا محمد جواد بیدآبادی طفلی پا به عرصه وجود نهاد که او را ((محمد علی)) نامیدند .
محمد علی ، مقدمات علوم را نزد پدر آموخت و آنگاه در کلاس درس برادر بزرگترش (شیخ احمد مجتهد) که یکی از اساتید معروف آن روز اصفهان بود حاضر شد و چون به دهمین بهار عمر قدم نهاد در درس آیه الله میرزاهاشم خوانساری (نویسنده کتاب مبانی الاصول) شرکت نمود و معلم درس ریاضیات وی نیز آقا میرزا عبدالرزاق سرتیپ بود .

آیت حق ، شاه آبادی بعد از هشت سال اقامت در عراق به رغم میل باطنی خود و به خاطر درخواست مادرش که دوری از دیگر فرزندان کاسه صبرش را لبریز کرده بود به طرف ایران حرکت کرد و آنگاه که علمای سامرا دریافتند که ایشان در حال آماده سازی وسایل سفر برای حرکت به طرف ایران است با اصرار زیاد از ایشان خواستند که در سامرا بمانند ولی ایشان ((رضایت مادر)) را که ((رضایت خداوند)) در آن بود به تدریس و اقامت در سامرا ترجیح داده و به طرف اصفهان به راه افتاد .

چون مردم تهران از ورود آیه الله شاه آبادی به ایران مطلع شدند از ایشان خواستند که به تهران برود و وی پذیرفت و چون منزل ایشان در خیابان شاه آباد (جمهوری اسلامی کنونی) بود به آیه الله شاه آبادی معروف شد .

یکی از افرادی که از محضر این عالم بزرگ کسب فیض نمود امام امت (ره) است که نزد آیه الله شاه آبادی کتابهای عرفانی فصوص الحکم ، مفتاح الغیب و منازل السائرين را فراگرفت . امام (ره) چگونگی آشنایی خود با آیه الله شاه آبادی را چنین توضیح می دهد:

((من پس از آنکه توسط یکی از منسوبین مرحوم شاه آبادی با ایشان آشنا شدم ، در مدرسه فیضیه ایشان را ملاقات کردم و یک مسأله عرفانی از ایشان پرسیدم . شروع کردند به گفتن ، فهمیدم اهل کار است . به دنبال ایشان آمدم و اصرار می کردم که با ایشان یک درس داشته باشم و ایشان در ابتدا قبول نمی کردند تا به گذر ((عابدین)) یکی از محلات قم رسیدیم و بالاخره ایشان که فکر می کرد من فلسفه می خواهم قبول کردند .

ولی من به ایشان گفتم که فلسفه خوانده ام و عرفان می خواهم و ایشان دوباره بنا را گذاشتند بر قبول نکردن و من باز هم اصرار کردم ، تا بالاخره ایشان قبول کردند و من حدود هفت سال نزد ایشان فصوص و مفتاح الغیب خواندم .))

بجز حضرت امام (ره) ، ((آیه الله حاج شهاب الدین مرعشی نجفی ، آیه الله حاج میرزا هاشم آملی ، آیه الله شیخ محمد رضا طبسی نجفی ، آیه الله حاج محمد ثقفی تهرانی (پدر همسر حضرت امام) و . . .)) از محضر ایشان استفاده نموده اند .

- مرحوم شاه آبادی آثار فراوانی دارند که تعدادی از آنها عبارتند از:
- 1 . شذرات المعارف نام دیگر این کتاب حرام الاسلام است
 - 2 . رشحات البحار .
 - 3 . مفتاح السعادة فى احكام العباداة (توضیح المسائل) .
 - 4 . حاشیه نجات العباد .
 - 5 . منازل السالکین .
 - 6 . حاشیه کفایة الاصول آخوند خراسانی .
 - 7 . حاشیه فصول الاصول .
 - 8 . رساله العقل والجهل .
 - 9 . تفسیری مشتمل بر توحید ، اخلاق و سیر و سلوک .
- سرآنجام در ساعت 2 بعد از ظهر روز پنجشنبه سوم آذر 1328 شمسی در سن 77 سالگی روح او به ملکوت اعلی پیوست و جنازه پاک او در حرم حضرت عبدالعظیم در مقبره شیخ ابوالفتوح رازی مدفون گشت .
- دستورالعملها

بسم الله الرحمن الرحيم

بدان که تو هستی و نمی میری . بدنست که می میرد ، تو هستی و زنده . حساب کار خودت را بکن که چه تهیه دیده ای برای زندگی آخرت . ببین برای این دو روزه ، که می دانی ثباتی در آن نیست ، چه کوششها و تقلاها می کنی . برای آن جا که به حکم فطرت هستی و زندگی ابدی است ، چه کوشش کرده و چه تهیه دیده ای ؟ در آن جا زندگی انفرادی است ، احتیاجات را خودت منفردا باید رفع کنی ؛ باب استقراض و استعداد مسدود است . این جا آمده ای که تهیه برای آن جا ببینی .

معصوم می فرماید: ((ما کانت الدنيا مرین .))

باید به اراده کارت درست شود به صرف اراده اداره شود ، زندگی آخرت .
آن جا ، نتیجه تحصیلات عقلی و نفسی و حسی است ؛ یعنی ، باید عقلت منور باشد به معارف حقه و عقاید صحیحه و صالحه .
مقیاس مقاصد مهمه عالم برزخ و ماوراء این عالم ، همانا شخص شخیص وجود مقدس پیغمبر اکرم (ص) و ائمه هدی (ع) هستند .

عقاید وقتی صحیح و اخلاق در صورتی نیکو و اعمال هنگامی درست است که مطابق عقاید و اخلاق و اعمال محمد(ص) باشد؛ میزان صحتش این است . تشکیل عالم برزخ بر این منوال است که آنچه این جا عمل کرده ای ، آن جا یابی ، چنانچه قرآن مجید می فرماید : **((و كل انسان الزمانه طائره فی عنقه و نخرج له یوم القیمة کتابا یلقیه منشورا .))**

این مرحله به حکم ((ملک دوران)) است که سلطان حس است و آنچه از حس سرزده محکوم به حکم اوست ، لیکن صورت برزخی آن . در این جا نظر به نامحرم کرده ، فاصله میان باصره و صورت حسی در این جانور است و در آن جا نار است .
در این جا میل به وصال و نزدیکی بود ، در آن جا به طوری کریه المنظر است که می گویی :

((بالیت بینی و بینک بعد المشرقین))

در این جا مرغ بریان کرده حرام خوردی و تمام حواست از آن ملتذذ بود و در آن جا مرغ بریان کرده آتشین است و تمام حواست معذب . لذا کشف خاتم انبیاء برای نجات بشر که می فرماید :

((الذین یا کلون الاموال الیتامی ظلما انما یكون فی بطونهم ناراً .))

مثال است ولی صورت کلیه دارد . در این جا رنج و تعب است . برای پرستش حق : در هوای سرد وضو گرفتن است و در هوای گرم روزه گرفتن و صرف نظر از مال ، و در

برزخ صورت خشنودی حق را ملاحظه کردن و متنعم به نعم الهی بودن است .

خلاصه ، تامین حیات آخرت به علم و ادب است ، چه عملی و چه قلبی و چه حسی . فلاح و رستگاری تابع ایمان و عمل است : ((یا ایها الذین آمنوا)) یعنی در مرتبه پرستش نبینید الا معبود را . حریت آن جا ، نتیجه بندگی در این جاست . که نه خود را بیند و نه عبادت خود را .

لذا می فرماید: ((عبدتک)) عبادت می کنم ترا . این یکی از مراتب نازل و ولایت و جلوه معبود و تجلیات ربوبی و کبریای حق است و حرارت فطرت عشق است که موجب پرستش و فناء در معبود و عدم ادراک عبادت می شود .

یکی از سلاطین عالم برزخ ((ملک فتان)) است . کثیرالفتن و کثیرالامتحان که ممتحن اعمال قلبی است و سنگینی و سبکی انسان را می رساند . می بیند این که در دنیا بوده ، آیا دارای ملکه صبر بوده است یا نه ؟ آیا دارای ملکه حیا و عفت و ملکه عدالت بوده یا خیر؟ اگر داراست سنگین و خیلی عظیم الشان است . و اگر واجد نباشد سبک و بی وزن است .

یکی دیگر از سلاطین عالم برزخ ، که عظیم ترین سلاطین است ، ((سلطان عقل)) است که بشیر و مبشر است ، به اعتبار مواجه شدنش با مؤمن که دارای عقاید حقه صحیحه و واجد معارف الهیه است . نکیر و منکر است ، به اعتبار مواجه شدنش با منافق و کافر که دارای عقاید باطله فاسده است .

خلاصه ، از جمله مقامات عالم برزخ ، که باطن ایمن عالم است ، ملک مبشر و بشیر است که سلطان عقل است . پس سلاطین عالم برزخ تشکیل شده از سلطان حسن ، سلطان

نفس ، سلطان عقل ، اینها مامور محصلات حس ، نفس و عقل اند .

خداوند عالم ، انسان را مدرک حقایق گردانیده که مبدء عالم را بفهمد و مرجعش را بداند که کیست ؟ و موجد این موجودات کیست ؟ عقل را به انسان عطا فرموده که کشف این حقایق کند و به عالم السماء و صفات ، بر احدیت و مقام غیب الغیوی مطلع شود . اینها معقولات انسان است ؛ لذا در عالم برزخ یک سلطنت عظمی برای امتحان عقول است که در مدرسه دنیا بیست سال ، چهل سال ، هفتاد سال یا بیشتر مانده ، چه تحصیل کرده ؟ و در این مدت چه بوده ؟ و چه شده ؟ و چقدر معارف آموخته است .

1 . دنیا مدرسه است و انبیاء و علماء مدرسین و کتب سماوی کتب تدریسی که بالاترین آنها قرآن کریم است . می پرسند با این کیفیات چه کردی ؟ نسبت به مؤمنین ((بشیر)) و نسبت به منافقین ((ترساننده)) و نذیر است . عالمی است وحشت انگیز وحشت آور؛ لذا دارد: وقتی علیا مخدره ، فاطمه بنت اسد را در قبر می گذارند ، (از شدت وحشت است یا خجالت می کشد) در پاسخ مقام ولایت لکنتی در لسان مبارکشان پیش می آید؛ (نه این که نعوذ بالله معتقد نبوده ، معاذ الله) لذا حضرت رسول (ص) تلقین می فرماید:

((هذا القائم علی شیفرة قبرک ، لا جعفر و لا عقیل .))

یعنی علی است واجد ولایت مطلقه . تلقین به معنای تعلیم نیست زیرا جای یاد گرفتن نیست ؛ بلکه یادآوری و تذکر است :

می فرماید: (ابنک ، ابنک) پسر تو ، پسر تو . (179)

برزخ ، عالم ماندن نیست ؛ بلکه عالمی است برای تصفیه اعمال و اخلاق و عقاید تا رجوع به عالم قیامت کند و توحید ذاتی و

صفات و افعالی را تکمیل کرده ، تحصیل لباس تقوا نموده و از مسارعت به سوی حق ، واجد مقامی شود که دیگران حسرت برند؛ زیرا ستایش و پرستش عابد و زنش به معارف اوست .

پس معلوم شد که مایحتاج مادر عالم برزخ ، افعال و اعمال صالحه و حسنه و عقاید صحیح است و در آن جا درست و نادرست آنها نمایش داده می شود ، لکن مسأله عبودیت و ثناء و قرب حق معارفی که در عبادت است ، وجه ملکوتیش در عالم قیامت کبری ظاهر خواهد شد .

یکی از علماء ، مجلسی ، رحمة الله علیه ، را در عالم رویا مشاهده نمود: در مراتب عالیه و دستگاه مرتب و منظمی . از وی پرسید بر شما چه گذشت ؟

مجلسی ، علیه الرحمه ، می فرماید: سوال کردند چه هدیه و تحفه ای برای ما آورده ای ؟

عرض کردم : بحارالانوار ، جوابی برای آن داده نشد .

آنان گفتند: پیش ما چیزی داری و آن سیبی است که به آن بچه یهودی دادی برای رضای ما .

آن کس که خواب دیده بود ، گمان کرد که ((بحار را رد کردند لکن اشتباه نموده بود؛ زیرا ((بحارالانوار)) مسکوت عنه واقع شد؛ یعنی ، ((بحارالانوار)) چون علم است محل ظهورش در برزخ نیست و همان سید ، صورت ملکی اش که التذاذ طفل بوده ، در برزخ ظهور کرده است بنابراین به حکم تناسط هر چیزی اگر نظر التفات به عالم انبیاء کنی که غرض و مقصود این یکصد و بیست و چهار هزار پیغمبر چه بوده خواهی یافت که همه داعی الی الله بوده اند تا مردمانرا عابد و عارف به حق کنند و جز این ، مقصد دیگر نداشتند . به قسمی که

احدی از این مطلب خارج نبوده ، لکن معلوم است دماغهای آنان فرق می کند در بسط معارف : یکی ماءمور شخصی است نسبت خودش و یکی دیگر ماءمور به بسط معارف است در خانواده اش و دیگری عالی تر و ماءمور به محله اش می باشد در این مقصد و یکی به مملکتی تا می رسد به آن که دماغش منورتر و فکرش بازتر و می تواند عالمی را اداره کند . روحش به حدی نورانی و بسیط است که می تواند عالم را منور کند و همه اهل عالم ماءمور به اطاعت او شوند ، حتی مثل امیر مؤمنان که می فرماید: ((انا عبد من عبید محمد(ص) تا می رسد به معلم کل و استاد انبیاء و المرسلین ، وجود مقدس ختمی مرتبت (ص) ، لکن نحوه اداره این بزرگ مرد که مدیر کل است در دار تحقیق و عالم بشریت ، به نفس او ، که وحی اوست ؛ یعنی علی بن ابیطالب (ع) می باشد و او هم به همین نحوه تا امام حسن عسکری (ع) . همه اینان در این عالم ، بسط معارف و حقایق فرمودند . این وظیفه ، بعد از امام حسن عسکری (ع) با فرزند اوست . حقایق و اسرار ، به وسیله او در زمان او آشکار می شود ، چنانکه امیرالمؤمنین (ع) به کمیل فرمود:

((ما من علم الا و انا افتحه و ما من سر الا و القائم یختمه .)) (180)

هر مدعی که ادعای این مقام کند ، حاصلش برای او رسوائی خواهد بود ، چنانکه ادعا کردند و رسوا شدند و جهالت خود را آشکار کردند .

علامه طباطبایی زندگی نامه

بسم الله الرحمن الرحيم

روزهای ماه ((ذیحجه)) 1321ق . یکی از پس از دیگری می گذشت و دلهای شیفتگان بیت الله در هوای حرم الهی ((لبیک شوق)) سر می داد . آری طفلی دیده به جهان گشود که نور سیادت بر سیمای بلورینش آینده ای روشن را خبر می داد . نام او را ((محمد حسین)) نهادند و آن را به تبرک نام ((جد و فرزند)) مایه برکت شمردند . ((سراج الدین عبدالوهاب)) جد معروف اوست که با وساطت وی ، نبرد خونین دولت ایران عثمانی ، در سال 920 قمری پایان یافت .

بیش از پنج بهار از عمر عزیزش نگذشته بود که مادر مهربان و با فضیلت را از دست داد . بغض غم و اندوه بی مادری او را رها نکرده بود که گرد یتیمی بر وجودش سنگینی کرد و از دیدن روی پدر محروم شد . مدت زیادی از تحصیل او نمی گذشت که علاوه بر قرآن مجید ، کتابهای گلستان ، بوستان ، اخلاق مصور ، تاریخ معجم ، ارشادالحساب ، نصاب الصبیان و دیگر کتابهای متداول در مدارس آن روز را فراگرفت .

او خود از روزگار تحصیل خود چنین بازگو می کند:

((در اوایل تحصیل که به نحو و صرف اشتغال داشتم علاقه زیادی به ادامه تحصیل نداشتم و از این روی هر چه می خواندم نمی فهمیدم . . . پس از آن یک بار عنایت خدایی دامنگیرم شده ، عوض کرد . در خود یک نوع شیفتگی و بی تابی نسبت به تحصیل کمال حس نمودم ؛ به طوری که از همان روز

تا پایان تحصیل که تقریباً هیجده سال کشید هرگز نسبت به تعلیم و تفکر ، احساس خستگی و دلسردی نکردم و زشت و زیبای جهان را فراموش کردم . . . در خورد و خواب و لوازم دیگر زندگی ، به حداقل ضروری قناعت نموده ، باقی را به مطالعه می پرداختم بسیار می شد بویژه در بهار و تابستان که شب را تا طلوع آفتاب با مطالعه می گذراندم . . .))

بعضی از اساتید ایشان عبارتند از :
 ((آیه الله نائینی ، سید ابوالحسن اصفهانی ، سید حسین بادکوبه ای ، سید ابوالقاسم خوانساری ، حجت ، حاج میرزا علی ایروانی و میرزا علی اصغر ملکی و سر سلسله اساتید ایشان مرحوم قاضی .))
 ((انبوه دانش)) و ((کیمیای ایمان))
 علامه آثاری گرانبها و جاودانه بسان مشعلی فروزان فرا راه دانش پژهان آفرید کتابهایی چون :

- 1 . تفسیرالمیزان
- 2 . بدایة الحکمة
- 3 . نهاية الحکمة
- 4 . اصول فلسفه و روش رئالیسم
- 6 . شیعه در اسلام
- 7 . دیوان شعر فارسی
- 8 . سنن النبی
- 9 . لب اللباب
- 10 . حاشیه بر اسفار .

یکی از شاگردان ایشان که مدت سی سال با استاد مءنوس بوده ، پیرامون خصوصیات اخلاقی آن عالم فرزانه چنین نوشته است :
 ((علامه انسانی وارسته ، مهذب ، خوش اخلاق ، مهربان ، عفیف ، متواضع ، مخلص ، بی هوا و هوس ، صبور ، بردبار ، شیرین و خوش مجلس بود . من در حدود سی سال با

استاد حشر و نشر داشتم . . . به یاد ندارم که در طول این مدت حتی یک بار عصبانی شده باشد و بر سر شاگردان داد بزند یا کوچکترین سخن تنیدی یا توهین آمیزی را بر زبان جاری سازد . خیلی آرام و متین درس می گفت و هیچ گاه داد و فریاد نمی کرد ، خیلی زود با افراد انس می گرفت و صمیمی می شد . با هر کس حتی کوچکترین فرد طلاب چنان انس می گرفت که گویا از دوستان صمیمی اوست . . . گاهی که به عنوان استاد مورد خطاب قرار می گرفت می فرمود: ((این تعبیر را دوست ندارم ما اینجا گرد آمده ایم تا با تعاون و همفکری ، حقایق و معارف اسلامی را دریابیم)) استاد بزرگوار بسیار مؤدب بود به سخنان دیگران خوب گوش می داد ، سخن کسی را قطع نمی کرد و اگر سخن حقی را می شنید تصدیق می کرد ، از مباحثات جدلی گریزان بود ولی به سؤالها ، بدون خودنمایی پاسخ می داد)) . (181)

سرانجام این مرد الهی پس از 81 سال و 18 روز عمر با برکت در 18 محرم 1402 قمری (24 آبان 1360 شمسی) دعوت حق را لبیک گفت و به سوی دیار او شتافت . رحمت الهی و درجات خداوندی نصیب همیشه او باد .

دستور العملها

قسمت یکم

بسم الله الرحمن الرحيم
السلام علیکم

به عرض شریف می رساند:

نامه شریف دوم زیارت شد . قبلا نیز یک نامه دیگری رسیده بود که تاکنون ، پاسخ آن نوشته نشده . اصولا ، در زمستان گذشته

، در اثر کسالت مزاج و ناراحتی اعصاب ،
نه تنها نامه جناب عالی ، بلکه نامه های
زیاد دیگری ، که در این مدت رسیده تا
امروزها ، برای هیچ کدام ، نتوانسته ام
جواب بنویسم .

امروزها که کمی حالم رو به بهبود است
، تدریجا ، جواب می فرستم . به هر حال ،
عذر گذشته می خواهم . عرض کنم :
روشی که برای ما در همه حال و همه
شرائط ، در حد ضرورت است ، روش بندگی و
به عبارت دیگر ، خداشناسی است .
و راه آن طبق آنچه از کتاب و سنت بر
می آید ، همانا یاد خدا و امتثال تکالیف
عملی است .
یعنی :

همان مراقبه و محاسبه است که در نامه
اولی خدمتتان عرض شده .
فعلا به این ترتیب که هر صبح که از
خواب ، بیدار می شوید ، تصمیم بگیرید که
خدا را فراموش نخواهید کرد . آن گاه ،
به طور استمرار ، خود را در برابر خدا
تصور کنید .

محمد حسین طباطبائی

قسمت دوم

بسم الله الرحمن الرحيم
السلام علیکم

برای موفق شدن و رسیدن به منظوری که
در پشت ورقه مرقوم داشته اید ، لازم است
: همتی برآورده و توبه نموده ، به
مراقبه و محاسبه بپردازید . به این نحو
که : هر روزه که طرف صبح از خواب بیدار
می شوید ، قصد جدی کنید که : هر عملی که
پیش آید ، رضای خدا ، عزاسمه را مراعات
خواهم کرد . آن وقت در هر کاری که می
خواهید انجام دهید ، نفع آخرت را منظور

خواهید داشت ، به طوری که اگر نفع اخروی نداشته باشد ، انجام نخواهید داد ، هر چه باشد . و همین حال (را) تا شب ، وقت خواب ، ادامه خواهید داد .

وقت خواب ، چهار پنج دقیقه ای در کارهایی که روز انجام داده اید ، فکر کده و یکی یکی از نظر خواهید گذرانید ، هر کدام مطابق رضای خدا انجام یافته ، شکر بکنید و هر کدام ، تخلف شده استغفار بکنید . و این رویه را هر روز ادامه دهید . این روش اگر چه در بادی حال . سخت و در ذائقه نفس تلخ می باشد ، ولی کلید نجات و رستگاری است .

و هر شب ، پیش از خواب ، توانستید ، سور مسبحات ؛ یعنی : سوره حدید و حشر و صف و جمعه و تغابن را بخوانید و اگر نتوانستید ، تنها سوره حشر را بخوانید و پس از بیست روز ، از حال اشتغال ، حالات خود را برای بنده در نامه بنویسید . ان شاء الله موفق خواهید بود .
محمد حسین طباطبائی

قسمت سوم

بسم الله الرحمن الرحيم
برادر عزیز!

حالتی که به شما رخ می دهد ، حالت (جذبه) است . لازم است که به مراقبت بپردازید و با تمامی قوا ، به سوی خدای متعال توجه کنید و خود را در برابر حق ببینید و تصور کنید .

و ضمناً ، روزانه ، اقلاً ، با خدای خود ، عزامه ، ساعتی خلوت کرده و ذکر او مشغول باشید .

با استخاره ، یکی از دو ذکر شریف :

((لا اله الا الله)) روز هزار مرتبه ، يا هزار و هفتصد و پنجاه مرتبه ، يا اگر توانستيد سه هزار مرتبه مشغول شويد .
و در خوردن و نوشيدن ، حرف زدن ، معاشرت و خواب از افراط و تفریط بپرهيزيد . فرصت را غنيمت شماريد ، چنانکه مي فرمايد:
((ان لربکم فی ايام دهرکم نفاعات . الا فتعرضوا بها و لا تعرضوا عنها)) و
فکمم الله و ایدکم ان شاء الله .
محمد حسين طباطبائی

امام خميني (ره) زندگی نامه

بسم الله الرحمن الرحيم
در روز بيستم جمادی الثانی 1320 هجری قمری در شهرستان خمین از توابع استان مرکزی ایران در خانواده اهل علم و هجرت و جهاد و در خاندانی از سلاله زهراي اطهر عليه السلام ، روح الله الموسوی الخمينی پای بر خاکدان طبیعت نهاد .
پدر بزرگوار امام خمینی مرحوم آية الله سيد مصطفی موسوی از معاصرین مرحوم آية الله العظمی میرزای شیرازی (ره) بود که در برابر زورگوئیها و ستمهای خوانین و حاکمان منطقه به مقاومت برخاسته بود که در مسیر خمین به اراک وی را به شهادت رساندند . بستگان شهید برای اجرای حکم الهی قصاص به تهران (دارالحکومه وقت) رهسپار شدند و بر اجرای عدالت اصرار ورزیدند تا قاتل قصاص گردید .
بدین ترتیب امام خمینی از اوان کودکی با رنج یتیمی آشنا و با مفهوم شهادت روبرو گردید وی دوران کودکی و نوجوانی را تحت سرپرستی مادر مؤمنه اش (بانو هاجر) که خود از خاندان علم و تقوا و از نوادگان مرحوم آية الله خوانساری (صاحب

زبدة التصانيف) بوده است و همچنین نزد عمه مکرمه اش (صاحب خانم) که بانویی شجاع و حق جو بود ، سپری کرد اما در سن 15 سالگی از نعمت وجود آن دو عزیز نیز محروم گردید .

امام خمینی (ره) در دوران زندگی همواره با طاغوت‌های زمان در حال مبارزه بود و از دین و آیین اسلامی دفاع می کرد تا توانست حکومت اسلامی را در کشوری با سابقه 2500 سال شاهنشاهی بنا نهد و سکان هدایت این کشتی نجات مردم جهان را خود به دست بگیرد .

امام رحمة الله علیه با آنکه همواره در حال مبارزه با ظلم و ستم بود از درس و بحث نیز غافل نبوده و آثار بسیار گرانبغی را از خود بیادگار گذاشته است که در زیر به نام برخی از آنها اشاره می کنیم :

- 1 . شرح دعای سحر
- 2 . شرح حدیث راءس الجالوت
- 3 . حاشیه امام بر شرح حدیث راءس الجالوت
- 4 . حاشیه بر شرح فوائدالرضویه
- 5 . شرح حدیث جند عقل و جهل
- 6 . مصباح الهدایه الی الخلافة و الولاية
- 7 . حاشیه بر شرح فصوص الحکم
- 8 . حاشیه بر مصباح الانس
- 9 . شرح جهل حدیث
- 10 . سرالصلوة (صلاة العارفين و معراج السالکین)
- 11 . آداب نماز (یا: آداب الصلوة)
- 12 . رساله لقاء الله
- 13 . حاشیه بر اسفار
- 14 . کشف الاسرار

- 15 . انوار الهداية فى التعليقه على الكفاية 2 جلد
- 16 . بدايع الدرر فى قاعدة نفي الضرر
- 17 . رسالة الاستصحاب
- 18 . رسالة فى التعادل و التراجيح
- 19 . رسالة الاجتهاد و التقليد
- 20 . مناهج الوصول الى علم الاصول 2 جلد
- 21 . رسالة فى الطلب و الارادة
- 22 . رسالة فى التقيه
- 23 . رسالة فى قاعدة من ملك
- 24 . رسالة فى تعيين الفجر فى الليالى المقمره
- 25 . كتاب الطهارة 4 جلد
- 26 . تعليقة على العروة الوثقى
- 27 . مكاسب محرمه 2 جلد
- 28 . تعليقة على على وسيلة النجاة
- 29 . رسالة نجات العباد
- 30 . حاشيه بر رساله ارث
- 31 . تقريرات درس اصول آية الله العظمى بروجردى
- 32 . توضيح المسائل (رساله عمليه)
- 33 . مناسك حج
- 34 . تحرير الوسيله 2 جلد
- 35 . كتاب البيع 5 جلد
- 36 . تقريرات دروس امام خمينى
- 37 . كتاب الخلل فى الصلوة
- 38 . حكومت اسلامى يا ولايت فقيه
- 39 . جهاد اكبر يا مبارزه با نفس
- 40 . تفسير سوره حمد
- 41 . استفتائات
- 42 . ديوان شعر
- 43 . نامه ها عرفانى
- 44 . صحيفه نور
- 45 . وصيتنامه سياسى الهى

سرانجام در ساعت 22/20 دقیقه روز شنبه سیزدهم خرداد 1368 قلبی از کار ایستاد که میلیونها قلب را به نور خدا و معنویت احیاء کرده بود .
او جلوه ای از جلوه های کوثر بود و کوثر ولایت همیشه در زمین و زمانه ها جاری است .

دستور العملها

بسم الله الرحمن الرحيم
هان ای عزیز! از خواب بیدار شو ، از غفلت تنبه پیدا کن دامن همت بر کمر زن و تا وقت است فرصت را غنیمت بشمار ، و تا عمر باقی است و قوای تو در تحت تصرف تو است ، و جوانی برقرار است و اخلاق فاسده بر تو غالب نشده ، و ملکات رذیله بر تو چیره نگردیده ، چاره ای کن ! و دوائی برای رفع اخلاق فاسده و قبیحه پیدا کن ، و راهی برای اطفاء نائره (فرونشانندن شعله) شهوت و غضب پیدا نما .

بهترین علاج ها که ((علمای اخلاق و اهل سلوک)) از برای این مفسد اخلاقی فرموده اند ، این است که هر یک از این ملکات زشت را که در خود می بینی ، در نظر بگیری ، و بر خلاف آن تا چندی ، مردانه قیام و اقدام کنی ، و همت بگماری برخلاف نفس تا مدتی ، و بر ضد خواهش آن رذیله ، رفتار کنی ؛ و از خدای تعالی در هر حال ، توفیق طلب کنی که با تو اعانت کند در این مجاهده .

مسلم ، بعد از مدت قلیلی ، آن خلق زشت ، رفع شده و شیطان و جندش (لشکریانش) از این سنگر ، فرار کرده ؛ جنود رحمانی به جای آنها ، برقرار می شود .

مثلاً: یکی از ذمائم اخلاق که اسباب هلاکت انسان است ، و موجب فشار قبر است ، و انسان را در دو دنیا ، معذب دارد ، بد خلقی با اهل خانه یا همسایگان یا هم شغل یا اهل بازار و محله ، است که این زائیده غضب و شهوت است .

اگر انسان مجاهد ، مدتی در صدد برآید که هر وقت ناملائمی پیش آمد می کنی از برای او ، و آتش غضب شعله ور می شود ، و بنای سوزاندن باطن را می گذارد ، و دعوت می کند او را به ناسزا گفتن و بدگوئی کردن ؛ برخلاف نفس اقدام کرده ، عاقبت بد و نتیجه زشتی این خلق را یاد بیاورد ، در عوض ملائمت به خرج دهد ، و در باطن شیطان را لعن کند ، و به خدا از او پناه ببرد . من به شما قول می دهم که اگر چنین رفتار کنی ، بعد از چند مرتبه تکرار آن ، به کلی ((خلق)) عوض شده و ((خلق نیکو)) در مملکت باطن شما منزل ، می کند .

ولی اگر مطابق میل نفس رفتار کنید! اولاً: در همین عالم ، ممکن است شما را نیست و نابود کند .

((پناه می برم به خدای تعالی از غضب)) که می شود در یک آن ، انسان را در دو دنیا هلاک کند؛ خدای نخواستہ موجب قتل نفس بشود . ممکن است ، انسان در حال غضب به نوامیس الهیه ، ناسزا بگوید؛ چنانکه دیده ایم ، مردم در حال غضب که ((رده)) (سخنی که سبب ارتداد می شود) گفتند و مرتد شدند .

حکماء فرموده اند: ((کشتی بی ناخدا که در موج های سخت دریا گرفتار شود ، به نجات نزدیک تر است از انسان در حال غضب)) .

یا اگر خدای نخواستہ اهل جدال و مرأء ، در مباحثه علمیه ، هستی ، کما اینکه

بعضی از ما طلبه ها گرفتار این سریره زشت هستیم ، مدتی برخلاف نفس ، اقدام کن . در مجالس رسمی که مشحون به علماء و عوام است ، مباحثه پیش آمد کرد ، دیدی طرف صحیح می گوید ، معترف به اشتباه خودت بشو ، و تصدیق آن طرف را ، بکن . امید است در اندک زمانی رفع شود این رذیله . خدا نکند که حرف بعضی از اهل علم و مدعی مکاشفه درست باشد ، می گوید: ((برای من در یکی از مکاشفات کشف شد که تخاصم اهل نار که خدای تعالی اطلاع می دهد ، مجادله اهل علم و حدیث است .)) انسان اگر احتمال صحت هم بدهد ، باید خیلی در صدد رفع این خصلت باشد .

((روی عن عدة من الاصحاب ، انهم قالوا: خرج علينا رسول الله صلى الله عليه و آله)) یوما و نحن نتماری فی شیء من امر الدین ، فغضب غضبا شديدا لم يغضب مثله ! و قال : انما هلك من كان قبلکم بهذا . ذروا المرء ؛ فان المؤمن لا یمارى ، ذروا المرء فان المؤمن لا یمارى ؛ ذروا المرء فان الممارى قدتمت خسارته . ذروا المرء فان الممارى لا اشفع . ذروا المرء فانى زعيم بثلاث ابيات فى الجنة فى رياضها و اوسطها و اعلاها ، لمن ترك المرء و هو صادق . ذروا المرء فان اول مانهانى عنه ربى ، بعد عباده الاوثان المرء)) .

و عند ((صلى الله عليه و آله)) : ((لا يستكمل عبد حقيقة الايمان حتى يدع المرء و ان كان محقا)) . (182)

(از گروهی از یاران پیامبر روایت شده است : روزی پیامبر(ص) بر ما درآمد در حالیکه ما مشغول جدل و مرء در مسئله ای از مسائل دینی بودیم آن حضرت به گونه ای خشمگین شد که همانندش را ندیده بودیم ؛ سپس با همان حالت خشم فرمود: پیشینیان شما به همین ((مرء)) تباه شدند ، رها کنید مرء را همانا مؤمن مرء و ستیزه گوئی نمی کند . مرء را رها کنید ، مؤمن ((مرء)) نمی کند رها کنید مرء را ، زیان کاری و خسران انسان ستیزه گوبه نهایت رسیده است . واگذارید ((مرء را)) من در روز قیامت شفاعت او نکنم . مرء

را رها کنید که من برای آنانیکه این صفت پست را رها کنند و راست کردار باشند در بهشت سه خانه را در سه جای آن گلزار ، وسط ، و بالای آن ضامنم . از مرء دوری کنید که پروردگار من مرا پس از بت پرستی از او خوی نکوهیده نهی کرده است . (نیز از آن حضرت نقل شده است : ((هیچ بنده ایمانش به کمال حقیقی نرسد تا آنگاه که ((مرء)) را ترک کند ، گرچه حق با او باشد .))

احادیث در این باب ، بسیار است . چقدر زشت است که انسان به واسطه یک مغالبه جزئی که هیچ ثمری و اثری ندارد ، از شفاعت رسول اکرم (ص) محروم بماند و مذاکره علم را که افضل عبادات و طاعات است اگر با قصد صحیح باشد به صورت اعظم معاصی در آورد ، و تالی عبادت او ثانش کند .

در هر حال ، انسان باید ، یک یک اخلاق قبیحه فاسده را در نظر گرفته به واسطه خلاف نفس از مملکت روح خود بیرون کند . وقتی غاصب بیرون رفت ، صاحب خانه خودش می آید محتاج به زحمت دیگری نیست ، و عده خواهی نمی خواهد .

چون که مجاهده نفس در این مقام به اتمام رسید ، و انسان موفق شد که جنود ابلیس را از این مملکت خارج کند و مملکتش را سکنای ملائکه الله و معبد ((عبادالله صالحین)) قرار داد؛ کار ((سلوک الی الله)) آسان می شود؛ و راه مستقیم انسانیت روشن و واضح می گردد؛ و ابواب برکات و جنات به روی او مفتوح می گردد و خدای تبارک و تعالی به نظر لطف و مرحمت به او نظری می کند و در سلک اهل ایمان منخرط می شود؛ و از اهل سعادت و اصحاب یمین می شود ، و راهی از ((باب معارف الهیه)) که غایت ایجاد جن و انس است ؛

بر او باز می شود ، و خدای تبارک و
تعالی در آن راه پر خطر از او دستگیری
می فرماید . (ان شاء الله)
پی نوشتها

1 تا 30

- 1-حياة الامام الشهيد الاول ، محمد رضا شمس الدين ، ص 9 و 27.))
- 2-تقوا مقام بسیار والائی است . در مکاتب الهی ، نخستین سفارش خدا به سفیران خود و اولین توصیه پیامبران به اوصیا خویش می باشد. بزرگان ما نیز این سیره را پیروی کرده وصایای خویش را مزین به این سفارش بلند کرده اند.
- 3-یاد خدا لقلقه زبان نیست ؛ بیداری دل است ؛ پایداری جان است از هجوم معاصی و گناهان . مولی الموحدين فرمود: ((ذكر الله مطردة الشيطان)).
- 4- روشن است که مؤمن با دقت و درایت در کار تدبیر می کند و نتایج کار و آنچه را خود بدان دست نیافته است به خدای بصیر و محیط علی الاطلاق وا می نهد. خدا هم در سختیها او را یاری کند و دشواریها سیطره دهد. مولی علی ((ع)) می فرماید: ((من توکل علی الله ذلت له الصعاب و تسهلت علیه الاسباب)).
- 5- از پیامبر((ص)) ، پرسش شد: آیا کسی با شهیدان محشور می شود؟ حضرت فرمود: ((نعم من یذکر الموت فی الیوم و اللیلة عشرين مرة)).
- 6-کسی می تواند در کشاکش دهر صبور باشد که خاستگاه و سرانجام وقایع را شناخته و پاداش این مقاومت را با چشم دل دیده باشد. چنانچه مولای علی ((ع)) فرمود: ((من توکل علی الله ذلت له الصعاب و تسهلت علیه الاسباب)).
- 7- اخلاص ، مرز میان انسان و حیوان است . آن که برای خدا عمل نکند، خود را مصرف فروتر از خود، کرده است ؛ زیرا بشر منهای ایمان ، حیوان است . این مضمون ، بر گرفته از شماری ، از آیات و روایات است . که به یک مورد اشاره می کنیم : ((لابد للعبد من خالص النیة فی کل حركة و سکون لانه اذا لم یکن هذا المعنی یكون غافلا، و الغافلون قد وضحهم الله تعالی فقال : ((اولئک كالانعام ، بل هم اضل)) و قال ((اولئک هم الغافلون)).
- 8- ارتباط مؤمنین با همدیگر و رفت و آمد خانوادگی جهت دار، بعنوان یک اصل ، در بینش تشیع مطرح است ، زیرا این دیدارها، و ارتباطها قلبها را محکم و دانش ها را بالنده ، عقل را تکامل و

گرفتاریها را آسان میکند. حضرت عبدالعظیم حسنی از امام جواد ((ع)) چنین روایت میکند: ((ملاقاة الاخوان يسره و تلقيح للعقل و ان كان نذرا قليلا.)) 9- وجود مؤ من تجلی اسماء حق است. همان گونه که اسماء جمال خدا، بر اسماء جلال او غلبه دارند و رحمت او بر غضبش پیشی می گیرد: (یا من سبقت رحمته غضبه) مؤ من نیز، عفو و رحمت و عطوفتش بر خشم و انتقام نسبت به نادانان و جاهلان، غلبه دارد او تمام هستی را جلوه یار می بیند و از لکه یا غباری که ببر آئینه دل موجودات، بویژه انسان که ((احسن الخالقین)) است می نشیند، رنج می برد. او، می کوشد با صبوری این لکه را از وجود انسانی و لو آن انسان، نا سزاگوی او باشد، پاک کند.

او، روحی به گستره ایمان و توحیدش دارد. چون به منشاء حوادث وقوف دارد، حادثه او را تکان نمی دهد.

مؤ من در برخورد با هرزه در ایان، تنگی روح و بیماری مهلک آنان را نمی بیند. نسبت آنان با بدی کنندگان چونان طبیب است و بیمار. هرزه ای مریض وقتی با چنین روحهای بلند بر خورد می کند، دگرگون می شود بسا شفا یابد. خداوند در وصف آنان می فرماید:

((وارا مرو باللغو مروا کراما)).

((و اذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاما)).

10- از عوامل فرو نشانیدن خشم، انتقال از حالتی است به حالت دیگر، زیرا غضب، با تغییر حالت خشم گر، فرو می نشیند. گفته اند:

((اذا غضب القائم فليجلس و اذا الجالس فليقم)).

یا رسول خدا می فرماید:

((اذا غضب احدکم فلیتوضا)).

هنگامی که خشم بر یکی از شما غلبه کرد، وضو بگیرد، چه خشم زبانه ای از آتش است

11- در جهان بینی اسلام، دنیا، تجارت خانه، کشت و زار معبر آخرت است. مؤ من بدون بهره وری بجا و درست از این دنیا، نمی تواند در آخرت کامیاب گردد زیرا آن که از تجارت خانه اش سود نبرد و برزگری که در مزرعه اش بذر نیفشاند، در فرجام، بهره ای نخواهد داشت. این است که در جوامع روایی شیعه آمده است:

((اعظم الناس هما المؤمن، یهتم بامر دنیاه و امر آخرته)).

با همت ترین مردم مؤمن است . او هم به دنیایش اهتمام می ورزد و هم به آخرتش .

12- مؤمن رسالت مدار است . غفلت انسان را از مدار و صراط خارج می کند . سالک و عابد ، اگر در سلوک مبتلی به غفلت شود ، لشگر شیطان به او هجوم می آورد و او را از صراط منحرف می کند . زیرا غفلت راه نفوذ لشگر شیطان است . از این روی ، اسلام انسان را از عوامل غفلت ، چون ((قهقهه)) باز داشته است ؛ چه قهقهه ، خنده ای است که همه وجود و مشاعر انسان را با خود یدک می کشد و قلبی را که عرش رحمان است آلوده به غبار غفلت می کند : ((من کثر ضحکه مات قلبه)) .

کسی که زیاد بخندد ، قلبش بمیرد .
 ((من کثر ضحکه ، قلت هیبت)) .

آن که زیاد بخندد هیبتش ، نزد مردم کم شود . پیامبران و امامان (ع) به هنگام شگفتی ، تبسم می کردند . تبسم آن است که صدای خنده از گوش خود انسان فراتر نرود . امام علی (ع) در بر شماری صفات مؤمنان می فرماید :

((و ان ضحک لم یعل صوته)) .
 ((ان ضحک فلا تعلق صوته سمعه)) .

اگر پر خندیدی (و غفلت بر تو عارض شد) توجه به حق کن و بگو : ((اللهم لا تمقتنی))
 البته آنچه مکروه شمرده شده است ، خندیدن بسیار و بلند است ؛ زیرا خنده رویی و خوشرویی از علائم مؤمنان و از کارهای مستحب است .

13- در متون اخلاق اسلامی ، تقوا و نظم قرین یکدیگرند ؛ چه تقوا بدون نظم در رفتار امکان پذیر نیست . انسانی می تواند هر کاری را به جای خود و در جای خود (عمل صالح) انجام دهد که مراقبت عمر و اموالش داشته باشد و نظم و نظامی بر زندگی اش حاکم سازد . اسلام پیروان خود را از کلاس اول دین که عبادت است ، به نظم میخواند و با نظم می پرورد . ((وقت معلوم)) ، در عبادات و آداب و ادعیه اسلامی ، از مکانتی ویژه برخوردار است . نماز در غیر وقتش مقبول نیست . روزه در غیر وقت خودش ، باطل است . حج در بیرون از از وقتش انجام پذیر نیست . تخلف از وقت قرار با افراد ، ((خلف وعده است و تخلف گر از وعده ، منافق .

اسلام ، نه تنها از مؤمنان می خواهد که ((وقت معلوم)) را در انجام فرایض و مستحبات پاس دارند ، که آنان را دعوت به انجام عبادات و کارها در اول وقت آن می کند . پارسایی و ورع آن است که وقت پاس داشته شود ؛ زیرا حضور در اول وقت ، نشانه اتمام

به کار و احترام به مولاست . آن که پیش از وقت پیش از وقت نماز، وقت نیاز را انتظار می کشد، شیفته گفت و گو با محبوب خویش است . چه زشت است انسان برای وصال محبوب دنیایی ، لحظه شماری کند ولی بانگ اذان و دعوت حق او را به خود نیاورد. زهی بی خیالی و بد سگالی !

در محافظت بر اوقات نماز، روایات بسیاری رسیده است و کسانی که نماز را تاءخیر می افکنند، به گونه جدی تهدید شده اند:

علی (ع) می فرماید:

((لیس عمل احب الی الله عزوجل من الصلاة فلا یشغلنکم عن اءوقاتها شیئی ء من امور دنیا، فان الله عزوجل ذم اقوما فقال ((الذینهم عن صلاتهم ساهون)) یعنی اءنهم غافلون ، اسهانوا بءاوقاتها...))

14- اداب دانش آموری ، به صورتی دلپذیر و دقیق ، با بهره وری از قرآن و روایات ، در کتابهای مستقلى توسط فقیهان و عارفان بزرگ به نگارش آمده است .

15- قران سفر گسترده الهی است : ((القرآن ماءدبة الله)) .

خدا با تمام صفات جمال و جلالش در قرآن تجلی یافته است . چه سعادت و لذتی بهتر از دیدن جمال و جلال حق است .

((...فتجلى لهم سحانه فى كتابه من غير ان یکونوا راءوه...)).

همان نوری که در کتاب تشریح متجلی شده است ، در کتاب کامل تکوین ، یعنی آدم دمیده شده است و همین مایه عروج او تا حق و قدرت ملاقات ((الله)) می گردد .

((و نفخت فيه من روحى فقعوا له ساجدين)) .

این است که مانوس ترین همدم انسان قرآن است :

((من انس بتلاوة القرآن لم توحشه مفارقة الاخوان...)).

هیچ چیز غیر از قرآن انسان را غنا نمی یبخشد:

((و اعلموانه لیس علی بعد القرآن من فاقه و لا لا حد قبل القرآن من غنى)).

آیات قرآن ، کلام خداست بهترین ذکر و دلپذیرترین چیز برای بنده خدا ترنم به کلمات ((رب)) اوست . آیات قرآن ، سلوک هستند درجه هر شخصی به پیمودن این پلکان است ؛ زیرا درجات بهشت ، به تعداد آیات قرآن است :

((... فان درجات الجنة علی قدر آیات القرآن فیقال لقارىء القرآن اقرء و ارق)).

16- لحظه ها سرمایه انسان است . لحظه ای که راکد بماند و در آن کاری شایسته انجام نگیرد، زیان و خسران است :

((والعصر ان الانسان لفي خسر الا الذين آمنوا و عملوا الصالحات))
لحظه ها سکوی پرش و پرتگاه سقوط هستند. گناهان در لحظه ها انجام می گیرد. ذکر حق و اعمال صالح نیز.
دروغ ، روزه خوردن ، ترک محرمات گستره ای جز یک لحظه ندارد.
خوبیها نیز اینگونه اند.

مؤ من مراقب است هر مراقبتی بالاتر و کمالاتی جدیدتر را کسب کند، انسان اگر امروز از دیروز، بدتر باشد، از صراط فطرت منحرف شده و به باتلاق تباهی و گناه ، گرفتار آمده است : ((من استوی یو ماه فهو مغبون و من کان آخر یومیه شرهما فهو ملعون)) و من لم يعرف الزیادة فی نفسه فهو نقصان و من کان الی النقصان فالموت خیرله من الحیاة)).
17- ((زیارت)) مقوله عقیدتی ، اخلاقی و اجتماعی است . این اصل ، چونان ((شهادت)) و ((انتظار)) ، نقش اساسی در سازندگی و تحرک شیعیان دارد.
خاستگاه زیارت ، عشق و محبت است . عاشق از معشوق ، رنگ می پذیرد و راه می گیرد.

شیعه ، با زیارت انبیا و امامان و خواندن زیارت ماءنورة ، هم از بار فکری و آموزشی زیارات ، معرفت کسب می کند و هم عهد و بیعت خویش را با آنان تجدید می کند و هم برای پی گیری و استمرار رسالت انبیا و اولیا نیرو و توشه می گیرد:
((ان لكل امام عهدا فی عنق اولیائه و شیعته و ان من تمام الوفاء بالعهد و حسن الاداء زیارة قبور هم ، فمن زارهم رغبة فی زیارتهم و تصدیقا بما رغبوا فیهم کان ائمتهم شفائهم یوم القیامة)).
هر امامی عهد و پیمانی بر شیعیان خویش دارد (زیرا با امامت و سلوک خود، راه زیست مؤ منان و سعادتبخش را به او نموده است) راه و فاء به این عهد و ادای حق امامان زیارت قبور آنان است . هر که آنان را از روی شوق زیارت کند و آرمانهای آن بزرگواران را با او بردارد و نوش کند، در جبهه آنان قرار می گیرد و به شفا آن بزرگواران مفتخر خواهد شد)).

18- روح اسلام از زبونی ، فرو دستی و عقب ماندگی نفرت دارد. مذاق اخلاق اسلامی ، فرو مایگی را بد می داند. برنامه و هدف نظام اخلاقی اسلام ، ساختن مؤ منان نستوه ، عزتمند، سربلند، غیور رشید، استوار قامت و استوار روح است . بیشتر تعلیمات مکتب چنین سمت و سویی را دارند. در عرصه علم ، مؤ منان را اهل خرد، منطق و استدلال می خواهد و اجتهاد را در تمامی زمینه ها و مسائل دینی ، برای همه می طلبد.

- این مهم ، در جای جای دعاها، زیارات و روایات جلو
ه گرسر در قرآن آمده :
((العزة لله و لرسوله)) یا در حدیث آمده ((الاسلام
یعلوا و لا یعلی علیه)) و...
19- ((وسائل الشیعه))، شیخ حر عاملی ج 4/1152.
دار احیاء التذات العربی .
20- ((همان مدرک))/1053.
21- ((همان مدرک))، میرزا جواد آقا ملکی قدس
سره ، می گوید:
((از شیخ جلیل ما)) عارف عامل و عامل (ملا
حسینقلی همدانی) عمل مجریی که قلب را صلاح کندپرسش
شد.
فرمود: عملی را مؤثرتر از مداومت بر ذکر
یونیسه در سجده طولانی و قراءت سوره قدر در شب
جمعه و عصر آن ندیدم .
سپس فرمود: شاگردان و اصحاب آن بزرگوار بدین
عمل کردند)).
اسرار الصلواة /270.
22- سوره نساء، آیه 131.
23- سوره احزاب، آیه 71.
24- سوره مریم، آیه 72
25- سوره آل عمران، آیه 133
26- سوره بقره، آیه 194، سوره توبه، آیه 36.
27- سوره آل عمران، آیه 120.
28- سوره حجرات، آیه 13.
29- سوره توبه، آیه 4 و 7.
30- ((عده الداعی))، 284 285.
31 تا 90
31- ((احیاء علوم الدین))، 4/394.
32- ((همان مدرک))، 4/395.
33- ((همان مدرک))
34- ((سوره تغابن)) آیه 9.
35- ((سوره حشر))، آیه 18.
36- ((محاسبة النفس))، لابن طاووس، / 13.
37- ((احیاء علوم دین))، ج 4/404.
38- ((همان مدرک))
39- ((همان مدرک))، ج 4 / 406 ؛ ((سفینه البحار
))، ج 1 / 488 - 489.
40- ((سوره مجادله))، آیه 6.
41- ((الكافی)) ج 5/12؛ ((احیاء علوم الدین))، ج
66/3، ((تنبیہ الخواطر و نزہة النواظر))، ج 1/97.

- 42- ((مثنوی معنوی)) دفتر اول / 68، تصحیح نیکلسون
- 43- ((عدة الداعی)) ، / 284.
- 44- ((همان مدرک)) ، 293 ، 248.
- 45- ((الترغیب والترہیب)) ، ج 3 / 547 ، ((الجامع الصغیر)) ، ج 1 / 151 ، ((روضۃ الواعظین)) ج 2 / 424 ، ((بحار الانوار)) ، ج 3 / 112.
- 46- ((احیاء علوم الدین)) ، ج 122/3
- 47- ((المستدرک علی الصحیح)) ، ج 270/3.
- 48- ((صحیح مسلم)) ، ج 94/1.
- 49- ((الرغیب و الترہیب)) ، ج 547/3؛ ((المجازات النبویہ)) ، / 221؛ ((الجامع الصغیر)) ، ج 151/1؛ ((روضۃ الواعظین)) ، ج 424/2؛ ((عدة الداعی)) : 494؛ ((الكافی)) ، ج 304/2.
- 50- ((تنبیہ الخواطر و نزہة النواظر)) ، ج 155/1 و 256.
- 51- ((روضہ کافی)) ، ج 2-1 ، / 112 - 113 ، ترجمہ رسولی محلاتی .
- 52- ((نہج البلاغہ)) ، صبحی ، صالحی ،
- 53- ((تحف العقول)) ، 68؛ ((سفینة البحار)) ، 661/2 مادة ((وصی)) .
- 54- ((سورہ نساء)) ، آیہ 131.
- 55- ((سورہ قمر)) ، آیہ 45 و 55.
- 56- ((مصباح الشریعہ)) ، / 402405 ، تحقیق محدث ارموی .
- 57- وی پدر بزرگوار محقق حلی است .
- 58- قواعد الاحکام ، یکی از کتاب های گرانقدر فقہی است کہ فرزندش فخر المحققین آنرا شرح کده و نام شرح خود را ((ایضاح الفوائد فی شرح اشکالات القواعد)) نام نهادہ است ، این وصیت نامہ در آخر کتاب مذکور آمدہ است .
- 59- وسائل الشیعہ ، ج 5 / 274.
- 60- وسائل الشیعہ ، ج 8 / 513.
- 61- شوری / 22.
- 62- وسائل الشیعہ ، ج 11 / 556.
- 63- وسائل الشیعہ ، ج 11 / 556.
- 64- با این عبارت بہ روایتی از پیامبر اکرم ((ص)) دست نیافتیم .
- 65- جامع احادیث الشیعہ ، ج 1 / 93.
- 66- بقرہ 158.
- 67- کافی ، ج 1 / 54.
- 68- میزان الحکمة ، ج 2 / 500.

69- ((یونس)) ، /59.

70- از تایید به ((روح الهی)) در آیات و روایات متعددی یاد شده است و از آنجمله : ((اولئک کتب فی قلوبهم الایمان و ایدهم بروح منه)) (22 مجادله). علامه طباطبائی در ذیل آیه نوشته اند: ((روح ، مبدا حیات است و از حیات ، قدرت و شعور بر می خیزد و در نتیجه ظاهر آیه ، آنست که مومنان علاوه بر روح مشترک ، از روح اختصاصی نیز بهره مندند، که حیات ، قدرت و شعوری جدید به آنان عطا می کند. ((او من کان میتا فاحیناه)) 22 انعام (المیزان 19/196).

71- نحل ، 78.

72- انشقاق ، 6.

73- انعام ، 153.

74- درجه بندی کمالات معنوی و ترتیب مراحل بر یکدیگر، در آیات و احادیث مورد تذکر قرار گرفته است. در کتاب های حدیث و اخلاق با باب های گوناگونی برخورد می کنیم چون : درجات ایمان ، رابطه اسلام و ایمان و تقوی ، طبقات رسل و... این عنوان ها و مطالب مندرج در آن ، با روشنی تمام طبقه بندی مراحل سلوک و روحی را مشخص می کنند. از امام صادق ((ع)) نقل کرده است : ((الایمان عشر درجات بمنزله السلم ، یصعد منه مرقاة بعد مرقاة . (اصول کافی . با کوشش علی اکبر غفاری ، 45/2). با تذکر این نکته که مرحله بندی مذکور در سلوک عملی مومنین بعضهم افضل من بعض ، و بعضهم اکثر صلوة من بعض و بعضهم انفاذا بصرا من بعض وفی الدرجات)). (اصول کافی ، 48/2). مرحوم ملا صالح مازندانی در شرح حدیث نوشته اند: لهو اشارة الی تفاوت الدرجات فی القوة النظریه و ما قبله الی تفاوت الدرجات فی القوة عملیه)). (الكافی الاصول و الروضه لا شرح ملا صالح مازندانی و تعلیقات میرزا ابوالحسن شعرانی 135/8).

75- در کتاب های عرفانی و اخلاقی ، تعبیرهای گوناگونی از مراحل سیر و سلوک وجود دارد. و غالب آن به اصطلاح و الفاظ و یا تفاوت در اجمال و تفصیل باز گشت می نماید. عطار در مثنوی دل انگیز خود با نام ((منطق الطیر یا مقامات طیور)) از سرگذشت سالکان راه سخن می سراید که چگونه در پی سیمرغ بر آمدند. عطار، در این داستان واژه می گوید: ((پرندگان انجمن کردند که سلطان برگزینند. هدهد فرزانه گفت که آنان را سلطانی است به نام سیمرغ که راستی از پی وی بر آیند. در این راه از هفت وادی بگذرند.

سست وادی طلب آغاز کار وادی عشق است از آن پس
بی کنار
بر سیسم وادی است آن از توحید پاک هست وادی
چهارم وادی استفتا صفت
سست پنجم وادی توحید پاک پس ششم وادی حیرت
صعبناک

گفتمین وادی فقر است و فنا بعد از آن ، راه و
روش نبود ترا
(دسته های بسیار مرغان از راه ماندند. و فقط
سی مرغ جان سلامت بردند. و آنگاه در برابر حق نما
قرار یافتند. بیش از عکس سی مرغ نیافتند و بر
آنان معلوم شد که به حقیقت سیمرغ با آن یکی است .
(...))

صدرالمتالهین از برخی از عرفاء نقل می کند که
ولادت معنوی به 4 رکن وابسته است . 1 - 2 - توبه 3
- زهد 4 - عبادت . و ترتیب این مراحل را به تفصیل
بیان می کند. (ایقاظ النائمین . موسسه مطالعات و
تحقیقات فرهنگی . 53-57).

شیخ الرئیس ، در مقامات العارفین (سیر و سلوک
عارف را از مرحله ارادت شروع و به مرحله پایان می
دهد و در این میان ، از مراحل یاد می کند.
(لاشارات و التنبیها . النمط التاسع).

در رساله سیر و سلوک منسوب به علامه سید محمد
مهدی بحرالعلوم ، پس از ذکر خاصیت عدد 40، برای
بروز قوه های انسانی عبور از 40 مرحله را شرط
نموده اند. (رساله سیر و سلوک ؛ پاورقی های سید
محمد حسینی طهرانی ، 34 و علامه طباطبائی در رساله
(لب الالباب))، مرحله های پیشین عالم خلوص را در
12 مرحله خلاصه نموده اند.

در بینش حکمت متعالیه ، سیر و سلوک انسانی در
قالب ((اسفار اربعه)) می گنجد. برای بهره روی از
UBO سیر مراجعه کنید و به نوشتاری های متعدد موسس
دین اندیشه . صدرالمتالهین در غالب کتاب هایی که
وی نگاشته است و از آنجمله کتاب متنی و محوری
اندیشه های وی یعنی ((اسفار اربعه)) - در زمینه
این مراحل سلوکی ، بزرگانی چونان آقا محمد رضا
قمشه ای ، حاج ملاهای سبزواری ، حسن نوری (فرزند
آخوند ملا علی نوری) و... مطالبی دارند که در
پاورقی های اسفار آورده شده است . (اسفار اربعه ،
ج 1 مقدمه).

76- منازل السائرین ، تالیف خواجه عبدالله انصاری
است و غالب آن به شیوه املاء به نگارش در آمده است
. وی این مراحل را به ده قسم و هریک از آن به ده
باب تقسیم می نماید و بدینگونه مراحل صد گانه

سلوک را به پایان می برد. وی در مقدمه افزوده است ، که برای دوری گزیدن از درازنویسی ، مبانی سلوک را بیان داشته است . و در غیر اینصورت گفتار ((ابوبکر کتانی)) را تحقق می دانند که ((بین بنده و حق ، هزار مقام نوری و ظلمانی است)) و به بیان این مراحل می پرداخت .

چاپ این کتاب با تصحیح انتقادی تویط مستشرق فرانسوی ((سرژ بور کوی 9 در قاهره به سال 1926 ، انجام یافته است . وی در این راه از تلاش و سعی فراوان خودداری نورزید و با دست یافتن به 36 نسخه خطی از کتابخانه های جهان و بر گزیدن 5 متن اصلی ، به تصحیح انتقادی کتاب پرداخت .

شرح های متعددی بر منازل السائرین ، نگاشته است و از آنجمله 14 شرح عربی و فارسی مورد مراجعه و استفاده مصحح مذکور قرار داشته است . از مشهورترین شرح های نوشته شده و بر این کتاب ، شرح ملاعبدالرزاق کاشانی است که همواره مورد استفاده مراجعین ((منازل السائرین)) ، بوده است . (ر. ک . منازل السائرین ، با تحقیق بور کوی ، مطبعة المعهد العلمی الفرنسی للاثار الشرقيه ، 1962 ، و منازل السائرین به همراه علل المقامات صد میدان از دکتر روان فرهادی) .

77- ((اعباء)) جمع ((عبو)) و به معنی بارهای سنگین .

78- ((هم)) به معنای عزم و تصمیم های درونی و یا انده شدید. (قاموس مجمع البحرین ، مفردات و... و متن با هر دو سازگار است .

79- عنكبوت ، 69.

80- بقره ، 197.

81- آمیختگی تقوی با بصیرت ، نکته ای اصولی است و نشاندهنده این مهم که تقوی در چارچوب عمل محدود نیست ، بلکه بایستی فروزندی قلبی و عقلی را به همراه داشته باشد. از اینرو، علی ((ع)) می فرماید: ((ان من صرحت له العبر عما بین یدیه من المثلات ، حجبته التقوی عن تقحم الشبهات)) (نهج البلاغه ، خطبه 16)، که جلوگیری تقوی را از شبهه ها بر آشکار شدن عبرت ها و رخدادهای گذشته مترتب می نماید.

82- بقره ، 282.

83- امام علی ((ع)) می فرماید: ((الا فصونوها وتصونوا بها)) از تقوی پاسداری کنی و از آنسوبه وسیله تقوی شخصیت انسانی خود را حفاظت نمایی. (نهج البلاغه ، خطبه 189).

84- در مجلد ناسع بحار (128/40)، ضمن بیانی و استدلالی که از مفید رضوان الله علیه، منقول است این عبارت هست... ((و مثل هذا قول النبی ((ص)) من عمل بما یعلم ورثه الله علم ما لم یعلم)). در جلد هفدهم بحار ص 168 (189/78)، از کتاب اعلام الذین نقل کرده، که حضرت امام محمد باقر علیه السلام فرموده: ((من عمل بما یعلم، علمه اله ما لم یعلم))، و در جلد اول بحار ص 78 (30/2)، از ثواب الاعمال صدوق مسندا نقل کرده که حضرت صادق علیه السلام فرموده است: ((من عمل بما علم، کفی ما لم یعلم)).

85- مجلسی در جلد اول بحار ص 79 (33/2) از غوالی الثالی ابن ابی جمهور نقل کرده: ((عن النبی ((ص)) ان العلم یهتف بالعمل فان اجابه والا ارتحل عنه)). و نیز در همین مجلد از همان کتاب ص 80 (36/2) از نهج البلاغه نقل کرده، که امیرالمومنین ((ع)) فرموده: ((العلم مقرون بالعمل، فمن علم عمل، و العلم یهتف فان اجابه والا ارتحل عنه...)). و نیز در همین جلد از منبأ المرید شهید ثانی نقل کرده ص 81 (40/2) قال ابو عبدالله علیه السلام: ((العلم مقرون الی العمل فمن علم عمل علم، و العلم یهتف بالعمل، فان اجابه الا ارتحل)).

86- در جلد اول بحار در باب ((العمل بغير علم))، ص 64، (206/1). ابن حدیث را از مالی صدوق و محاسن نقل کرده... و این مضمون از حضرت باقر علیه السلام، نیز مروی است، چنانکه در جلد هفدهم بحار ص 164، (174/78)، ضمن کلمات ماثوره از آنحضرت علیه السلام نقل کرده است.

87- کلینی در اصول کافی... در باب ((من عمل بغير علم))، از حضرت صادق علیه السلام نقل کرده ((العامل... لا تزیدہ سرعة السیر الا بعدا)).

مجلسی در جلد اول بحار در باب ((العمل بغير علم))، ص 64، (206/1)، از مالی صدوق... روایت نموده... ((لا یزیدہ سرعة السیر من الطریق الا بعدا)).

88- سیوطی در جلد دوم ((الجامع الصغیر من حدیث البتسیر النذیر)) (ص 59 نسخه مطبوعه در مصر به سال 1325 ه.ق) گفته: ((الشيطان یهم بالواحد والا ثنین فاذا کانوا ثلاثه لم بهم بهم))، و نیز در ص 655، همین جلد نقل کرده ((یدالله علی الجاعه)). و سید رضی رضی الله عنه، در نهج البلاغه... از امیرالمومنین نقل کرده: ((والزموا السواد الاعظم، فان یدالله علی الجماعة و ایاکم و الفرقة فان

الشاة من الناس للشيطان كما ان الشاة ذ من الشاة
للذنب ((.

89- احزاب ، 21.

90- آل عمران ، 31.

91 تا 130

91- ((فيض كاشانی و عده ای از بزرگان فقهی و شیعه چونان : شهید ثانی ، مجلسی اول و دوم ، محقق سبزواری و... از معتقدان به وجوب عینی نماز جمعه در زمان غیبت می باشند.

خوانساری می نویسد: ((سبب مناسبت و یکرنگی که در میان این گروه از بزرگان (فیض ، مجلسی دوم ، محقق سبزواری) بوده ، همانست که نامبردگان نماز جمعه را در زمان غیبت واجب عینی می دانسته و به تصویب سلطان شیعه نماز جمعه را در شهرهای ایران به پای می کرده و رساله هائی در رد آن می نگاشته اند)) (روضات الجنات ، 6/82)

فیض در اثبات وجوب عینی نماز جمعه ، دارای دو رساله است به نامهای : ((شهاب الثاقب و رجوم الشیاطین)) و ((ابواب الجنان)) رساله اولی را به عربی و دومی را به زبان فارسی نگاشته است . ((ملا اسمعیل مازندانی)) مشهور به ((خواجوی)) رساله ای در انکار وجوب عینی نماز جمعه نوشته و در مقدمه آن ، ارزش رساله ((شهاب الثاقب...)) را چنین بیان می دارد:

92- ((روضة المتقين ج 128/139)).

93- پیرامون اوراد ذکری و اهتمام علما به این مهم ، مراجعه کنید به مجله حوزه ، شماره 8. (دستورالعملها)

94- پیرامون عدد چهل و جایگاه آن در معارف اسلامی و تاثیر آن در قانون خودسازی ، مراجعه کنید و به مجله حوزه شماره 7 (دستورالعملها) و رساله سیر و سلوک از علامه بحرالعلوم ، با پاورقیهای سید محمد حسین تهرانی .

95- ((الاشارات و التنبيهات ، ج 363/3 المنط التاسع في مقامات العارفين)).

96- ((میزان الحکمة ، ج 66/3)).

97- ((عوالی اللثالی)) ، این ابی جهور احسائی ج 70/4.

98- ((همان مدرک)).

99- ((همان مدرک)).

100- در ((عوالی اللثالی)) حدیث بدین عبارت آمده است : ((ما علی من حرج ، ان یسال عمالا یعلم)) (بر کسی که نمی داند حرجی نیست که آنچه را نمی

- داند، بپرسید. ممکن است این دو حدیث یکی بوده تصحیف انجام گرفته باشد، ولی عبارت آمده ، در متن اجازه ، پیام دارتر و پر معناتر است .
- 101- ((سوره آل عمران))، آیه 178.
- 102- ((عوالی اللثالی))، ج 70/4؛ ((اصول کافی))، ج 54/1.
- 103- ((همان مدرک)) 71/؛ ((امالی)) شیخ طوسی ، ج 386/1.
- 104- ((همان مدرک))؛ ((اصول کافی)) ج 151/1. با اندک اختلافی در تغییرات .
- 105- ((همان مدرک))، 80/.
- 106- در ((عوالی اللثالی))، ج 269/1، به جای ((لاتلقوا))، ((لاتطرحوا)) آمده است .
- 107- ((همان مدرک)) ج 67/4. ((تلاقوا و تحادثوا العلم ، فان بالحدیث تجلی القلوب الرائنة و بالحدیث احیاء امرنا، فرحم الله من احیا امرنا.))
- 108- مرحوم محدث قمی در ((الکنی و الالقاب))، ج 404/2، بخشی از این وصیت نامه را به طور ناقص نقل کرده و به جای ((واللبث یمزقها)) ((واللبث یمزقها)) آورده است .
- 109- ((عوالی اللثالی))، ج 268/1؛ ج 5/4.
- 110- ((همان مدرک))، ج 71/4.
- 111- از امام سجاد چنین روایت شده است : ((حق العالم التعظیم له و التوقیر لمجلسه و حسن الاستماع الیه و الاقبل علیه و ان لا ترفع علیه صوتک و ان لا تجیب احدا یساله عن شیء حتی یکون هو الذی یجیب و لا تحدث فی مجلسه احدا و لا تغتاب عنده احدا و ان تدفع عنه اذا ذکر عندک یسوء و ان تستر عیوبه و تظهر مناقبه و لا تجالس له عدوا و لا تعادی له ولیا. فاذا فعلت ذلک شهد لک ملائکه الله بانک قصدته و تعلمت علمه لله ، جل اسمه ، لا للناس)). ر. ک :
- ((عوالی اللثالی))، ج 73-74.
- 112- ((سوره عنکبوت))، آیه 6.
- 113- عارفان از این آیه بهره های بسیار برده و معارفی و الا را در سلوک ، استنباط کرده اند. این کار، با ارشاد و راهنمایی حجج الهی و بهره برداری از گفته های آنان بوده است .
- امام صادق می فرماید:
- ((طوبی لعبد جاهدالله نفسه و هواه و من هزم جند هواه ، ظفر برضا الله و من جاوز عقله (نفسه) الامارة بالسوء بالجهد و الاستکانه و الخضوع علی بساط خدمه الله تعالی ، فقد فاز فوزا عظیما و لا حجاب اظلم و اوحش بین العبد و الرب من النفس و الهوی و لیس لقتلهما فی قطعهما سلاح و آله ، مثل الافتقار الی

الله و الخشوع و الجوع و الظما بالنهار و السهر بالليل ، فان مات صاحبه مات شهيدا و ان عاش و استقام اداه عاقبته الى الرضوان الاكبر، قال الله عزوجل : و الذين جاهدوا فينالنهدينهم سبلنا و ان الله لمع المحسنين .))

بحارالانوار، مجلسی ، ج 69/67، مؤسسه الوفاء، بیروت .

خجسته باد بر بنده ای که با نفس و هوسهای آن ، پیکاری مداوم کند. هر که سپاه هوا و هوس را شکست دهد، به مقام رضای الهی ، قدم گذارد، آن که به عبودیت ، دل شکستگی و خضوع و فروتنی بر بساط حق ، کمر به خدمت او بندد و از این راه ، خود و عقلش را بر نفس وادارنده به بدی ، سیطره بخشد، قهرا، به فیروزی بسیار بزرگی رسد. هیچ حجابی تاریکتر و وحشتناکتر بین بنده و پروردگارش از نفس آدمی و خواستههای او نیست . بهترین وسیله برای کشتن نفس نیاز به درگاه بی نیاز، خشوع دل و گرسنگی روزه و تشنگی در روز و بیداری و تهجد در شب می باشد. چنین فردی اگر در همین حال بمیرد، مقام والای شهیدان را دارد، و اگر زنده ماند و در این راه استقامت ورزید و بر این نمط و شیوه زیست ، فرجام او ((رضوان اکبر)) الهی است . همان گونه که خدای عزوجل فرمود...

با مطالعه دستورالعمل عارف بیدآبادی و تدبر در روایت بالا، معلوم می شود که همین حدیث شریف ، الهام بخش آن بزرگوار در نوشتن این دستورالعمل ، بوده است در این حدیث ، تمام ابعاد سلوک برای شیعیان ، نموده شده است . خدای توفیق عمل بدان را عنایتمان کند.

114- ((اعدی عدوک نفسک التی بین جنبیک)) میزان الحکمه ، ری شهری ، ج 95/6، دفتر تبلیغات اسلامی قم .

امام علی (ع) می فرماید: ((لاعدوا عدی علی المرء عن نفسه)) غررالحکم و داررالکلم ، تحقیق محدث ارموی ، ج 399/6 دانشگاه تهران .

115-((سوره نازعات)) آیه 40
خدای کریم ، در این آیه دو عامل را پای سالک و رهرو دانسته است :

1. خوف و خشیت حق که بر خاسته از شناخت مقام ربوبی باشد.

2. بازداشتن نفس از روی آوری به هوا و هوسهایش

با تقدم ((خوف مقام رب)) بر ((نهی نفس از هوی)) راه تسلط بر نفس را نموده است که با شناخت

- مقام رب ، خوف در دل حاصل آید و این خوف و ترس ، مانع روی کرد نفس به خواهشهای حیوانی گردد .
- 116- ((جامع احادیث الشیعه)) ، با اشراف آیه الله بروجردی ، ج 99/7 ، اصول کافی ، کلینی ، ج 22/2 ، دارالتعارف ، بیروت . بسیاری از عالمان ژرف اندیش این حدیث معتبر را شاهد گویایی بر رسیدن عبد به مقام فنا، دانسته اند .
- 117- ((سوره فرقان)) ، آیه 44 .
- امام سجاد(ع) عامل گذر از مرز حیوانی را ، شناخت حمد الهی و تبلور دادن آن بر زندگی و به کارگیری همه نعمتهای داده شده در راهی که خدا خواسته است دانسته و با زبان دعا فرموده است : ((و الحمد لله الذی لو حیس عن عباده معرفة حمده علی ما اءبلاهم من منته المتالبعة و اءسبغ علیهم من نعمه المتضاهرة لتصرفوا فی مننه فلم یحمدوه و توسعوا فی رزقه فلم یشکروه و لو کانوا کذلک لخرجوا من حدود الانسانية الی البهيمية فکانوا کما وصف فی محکم کتابه : ((ان هم الا کالانعام بل هم اضل سبیلا)). صحیح سجادیه ، دعای اول .
- 118- ((بحار الانوار، ج 22/2. غوالی اللثالی العزیزیه)) ، ابن ابی جمهور احسائی ، ج 77/4 مطبعة سیدالشهدا، قم .
- 119- روی اءن النبی ، صلی الله و علیه و آله ، سئل عن الاحسان . فقال : ((اىن تعبد الله کانک تراق فان لم تکن تراه فانه یراک)) مجمع البیان ، شیخ طبرسی ، ج 3 / ذیل آیه 252 سوره نساء .
- در کنز العمال به جای سئل عن الاحسان آمده است : ((قال (السائل) احب ان اکون من المحسنين ...)) ((کنز العمال)) ، علاء الدین علی المتقی ، ج 128/16 ، حدیث 44125 ، مؤسسه الرساله ، بیروت . 120- ((نهج البلاغة)) ، خطبه 179 .
- 121- ((لی مع الله وقت لایسعها ملک مقرب و لا نبی مرسل)) جامع الاسرار و منبع الانوار، سید حیدر آملی 27 و 25 ، تهران ، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی .
- 122- چگونگی انجام این اربعینیات در دستور العمل دیگر آن بزرگمرد آمده است مجله حوزه ، شماره 7275/35 .
- 123- ((من اخلص لله اربعین یوما ظهرت ینابیع الحکمة من قلبه علی لسانه)) ((کنز العمال)) ، ج 3 / حدیث 5271 .
- ((ما اخلص عبدالله ، عزوجل ، اربعین صباحا الا جرت ینابیع الحکمة من قلبه علی لسانه))

- 124- ((مفاتیح الجنان))، شیخ عباس قمی، مناجات‌های هفتاد و پنج.
- این مناجات‌ها، مضامینی دلکش دارد. معانی آن فطرت‌پذیر و هماهنگ با مقام و حالات سالک است. امام سجاده (ع) در این مناجات‌ها، پانزده مقام را سالک می‌نماید و هر مقامی با اوج دادن دل و روح مناجات‌کننده به ملکوت، معارف بلندی را در جان او می‌نشانند.
- 125- ((سوره اسراء))، آیه 85.
- 126- ((سوره ق))، آیه 16.
- 127- آثار شگفتی برای این ذکر شریف، در روایات و گفته‌های عارفان آمده است.
- ابوذر، رضوان الله تعالی علیه، نقل کرده است: پیامبر مرا به بسیار گفتن ((لا حول و لا قوة الا بالله)) توصیه کرده است. الحکایات من املاء الشيخ المفید، گنگره هزاره شیخ مفید من املاء الشيخ المفید، چاپ گنگره هزاره شیخ مفید.
- 128- ((قم یا بلال فاءرحنا بالصلاة))، کنز العمال، ج 629/7، حدیث 20954
- 129- ((بحار الانوار))، علامه مجلسی، ج 211/79، مؤسسه الوفاء، بیروت.
- 130- اولیای خدا و بندگان عارف او، طبقات گوناگونند و مراتب و درجات مختلف دارند. از آنان پیامبران، اولیاء، امامان، اوصیاء، اقطاب، اوتاد و ابدال و مانند آنهایند. همانانی که خدای تعالی چنین توفیقشان کرد: ((اولیائی تحت قبایلی لا یعرفهم غیری)) از روایات در باب آنان حدیث است که ابی‌جبر از رسول خدا (ص) نقل کرد: ((ان من عبادالله ما هم لیسو بانبیاء و لا شهداء یغیظهم الانبیاء و الشهداء یوم القیامة لمکانهم من الله تعالی)).
- قالوا: یا رسول الله! خبرنا من هم و ما اعمالهم فلعلنا نجبهم.
- قال: هم (قوم) تحابوا فی الله علی غیر ارحام بینهم و لا احوال یتعاطونها فوالله ان وجوههم لنور و انهم علی منابر من نور لایخافون اذا خاف الناس و لا یحزنون اذا حزن الناس ثم قراء لایة: ((الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم و لا هم هم یحزنون)) زیرا خوف و حزن دو میوه دوری از حق و جهالت انسان‌اند در حالی که این بزرگان در نهایت قرب حق و غایت دانش‌اند.
- المقدمات من کتاب نص النصوص، سید حیدر آملی ج 1 نم 261-262 در جای دیگر گفته است: ابدال در هر زمانی هستند. آنان حواریون و خاصان قطب کامل

هستند، که در عقیده شیعه ، همان امام زمان ، عجل
 الله تعالی فرجه می باشد.
 مولوی ابدال را چنین ستوده است :
 کار پاکان قیاس از خود مگیر گر چه مانند در
 نبشتن شیرشیر
 جمله عالم زین سبب گمراه شد کم کسی ز ابدال حق
 آگاه شد
 در جای دیگر گوید:
 کیست ابدال آنکه او مبدل شد خمرش از تبدیل
 یزدان حل شود
 131 تا 182

131- هر انسانی چون در بستر ماده و مهد خانواده
 اجتماعی انسانی رشد می کند، ناگزیر، از محیط و
 پیرامون خود تاثیر می پذیرد و شناختهای ناقص ،
 تفسیرهای نادرست ، اخلاق و صفات ناپسند را کسب می
 کند. در نتیجه ، شاکله ای نابهنجار با فطرت اولی
 و انسانی در وجود او پای می گیرد. سالک وصال حق ،
 باید همه این ((اصرها)) و ((اغلال)) را، در هم
 شکنند. و مرغ باغ ملکوت وجود خود را آزاد سازد، تا
 قدرت پرواز به کوی دوست را بیابد. در این راستا،
 بایسته است ، افکار و اندیشه اش را با منطق قرآن
 و عترت محک زند و اندوخته های ناقص خود را کامل
 کند و خیالهای باطل و بی پایه را دور بریزد
 (تخلیه). با پیوند زدن عقل خود به عقل فعال ، که
 صورت تفصیلی آن قرآن و بیانات عترت پیامبر، صلی الله
 علیه و آله ، است ، دستگاه وجودی او در تمام
 مراحل و مراتبش صبغه و رنگ الهی پیدا کند. و باطن
 او را صیقل بدهد، حقایق بلند و شریفی را پیش دید
 عقل او بنهد در این مقام ، او با ((فرقان)) و
 نور برخاسته از تقوا، تحلیل ، گزینش و انتخاب ،
 می کند و در صراط عزیز حمید گام پیش می گذارد.
 ((یاایها الذین امنوا اتقوا الله يجعل لکم فرقاناً
 و یکفر عنکم سیاتکم و یغفر لکم...)) (سوره انفاق
 ، آیه 29) ((یا ایها الذین امنوا اتقوا الله و امنوا
 برسوله یوکم کفلین من رحمته و یجعل لکم نورا
 یمشون به و یغفر لکم...)) (سوره حدید، آیه 28).
 او، در این مرتبه هر چه پیش می رود تابش انوار
 الهی ، او را آراسته تر می کند: (تخلیه) تا به
 جایی می رسد که شیفته این انوار گشته و با اسما
 ربوبی محشور می گردد: العبودیه جوهر کنهها
 الربوبیه و قلب او ، مهبط تجلی انوار ربوبی می
 گردد: ((افمن شرح صدره للاسلاّم فهو علی نور من ربه
)) (سوره زمر، آیه 22).

132- امام باقر، علیه السلام ، به شاگرد بلند مرتبه خود، حمل اسرار آن حجت الهی ، جابر جعفی ، در دستور العملی گران معنی چنین فرموده است : ((و اعلم بانک لاتکون لنا ولیا حتی لو اجتمع علیک اهل مصرک و قالوا: انک رجل سوء لم یحرزک ذالک و او قالوا: انک رجل صالح یسرک ذالک .)) (تحف العقول ، چاپ اعلمی / 206).

آنانی که حرف مردم و ستایش خلق تکانشان می دهد تا ایمان انسانیت در قلب آنها ریشه نگرفته است . این افراد، برخوردار از شخصیتی بی ثبات ، اندیشه سطحی و روحی پریشان می باشند. باید با دم الهی اذکار، نور ظلمت سوز، و با قرار گرفتن در پرتو انوار الهی ، به جان خود مایه و به فکر خویش ژرفایی و به شخصیت خود استواری بخشند. ((المومن اشد من جبل الراسخ)).

133-فلت که ضد ((یقضه)) و هوشیاری است اساس و پایه همه گناهان است بیماری خطرناکتر از ((غفلت)) برای مومن و سالکین نمی باشد؛ (الغفله اضراالاعدا) زیرا ((غفلت)) بستر غرور و گمراهی است . انسان غافل ، حقایق را درست نمی بیند. او در حصار منافع ، تن پروری و خواسته های مادی محبوس است و آینده نگری ندارد (الغفله ضد الحزم .) خود انسانی الهی خویش را فراموش کرده و در دام عشق و دلبستگی لذتهای دنیوی گرفتار است . امام علی (ع) در این زمینه ، فرموده است : ((سکر الغفلة و الغرور ابعدها فاقه من سکر المخمور.)) ر.ک : ((غررال حکم و دررالکلم)).

134-فاوت توبه و انابه : توبه پشیمانی از گذشته و رفتار کردار پیشین است . توبه گر، با بصیرت الهی که به او عنایت شده است ، خسارت و زیان کجروی خود را خواهد چشید و به فطرت و فاطر خویش ، روی آورد. او، در کار پشت کردن و روی آوردن ، با موانع روبرو می گردد. رسوبات گذشته ، بالهای روح الهی او را می بندد مانع پرواز او می گردد. اینجاست که باید با سلاح اشک ، تضرع و عنابه ، بندها را بگسلد و با تمسک و توسل به دامن عنایت اولیاء الهی ، وسیله نجات خود را فراهم کند و از ضللمات آزاد گردد. بنابرین منزل انابه ، پس از منزل ((توبه)) است . در این دومقوله مطالب نغز و دلپذیر بسیاری است که در کتب اهل معرفت و شهود آمده است . در اینجا به نقل سخن نورانی بنیانگذار جمهوری اسلامی ، مرحوم امام خمینی ، ((قدس سره)) بسنده می کنیم : ((حقیقت توبه ، رجوع از احکام و تبعات طبیعت است به سوی خدا و سفر کردن و مهاجرت

نمودن از ((بیت نفس)) است به سوی سر منزل مقصود.)) اربعین حدیث ، ج 1 / 261 .

135-معنای این ذکر بسیار بلند است . در روایات ، قرائت و مداومت ، در آن ، در حالات و زمانهای گوناگون ، سفارش شده است . حضرت رسول ، صلی الله علیه و آله ، در دستورالعملی به سلمان فارسی ((ره)) فرموده است : و قال سلمان ، رحمة الله علیه ، / اوصافی خلیلی ، رسول الله ، صلی علیه و آله ، بسبع ، لا اعهن علی حال ... و اوصافی : ان اکثر من قول ((لا حول و لا قوة الا بالله)) فانها کنزمن کنوز الجنة ((الحکایات من املاء الشيخ المفید)) (ره)) مجله تراثنا، شماره 16/138.

این ذکر پر بار و گران معنی ، اگر با توجه به حقیقت آن ، مداومت گزدد و حقیقت معنای آن شهود قلب ذاکر گردد، او را حال و مقامی وصف ناپذیرش آید. معنای نازل آن چنین است : ((هیچ حرکت و تغییر و توان و نیرویی نیست ، مگر این که ظهور و بروز جلوات خدای جامع جمال و جلال است که ((علی و عظیم)) است . او در عین ((علو و عظمت)) جان تحولات و توانهای عالم موجود است : ((داخل فی الاشیاء لا بالممازجة)).

136- این ذکر، معروف به ذکر ((یونسیه)) است . بزرگان و اهل سلوک ، فواید و تاثیرات زیادی برای آن بیان کرده و بهره ها و برکات بسیاری از آن دیده اند. ر. ک : ((مجله حوزه))، شماره 4 / 68.

137-تنها توجه ذهن کافی نیست ، بلکه باید این توجه ، وجهه همت وسعت اعمال و نیت های سالک گردد و همه مقاصد و رفتار او ((لوجه الله)) باشد و بس . چون چنین شد، انوار این ذکر، در جان او تجلی کند و دلش را صفایی ویژه احاطه کند.

138- حی و قیوم ، دو ظهور از ظهورات ((هو)) و وجود صرف می باشند. سالک باید در بستر اندیشه ، گستره این دو اسم را بشناسد. و در حیطة وجود و کون با سیر در انفس و آفاق ، سلطنت ((حی قیوم)) را شهود کند. سالک ، اگر به حقیقت حقه این دو ذکر برسد، آثاری که در متن دستور العمل آمده است بر او باریدن گیرد، تا جان او جلا پیدا کند و قلب او صفا یابد و روح آرام او بی قرار گشته و بر دهلیز منزل حیرت قرار گیرد.

139- عارفان ، در قالب الفاظ، مراتب اسما و منازل قرب حق را برای سالک چنین ترسیم کرده اند: مقام و هویت مطلقه (لا رسم له ولا اسم له) او، سبوح است از آن که عارف بتواند به آن مقام ، دست یابد و قدوس از آن است که اندیشه حکیم ، به او

برسد. تفکر در این مقام نهی شده است و اندیشه کننده در آن ، از خدا دور می گردد. همین حقیقت ، گاهی به شرط اطلاق ماخوذ است . به آن ((هویت ساریه)) و نفس رحمانی اطلاق گردد. و با لفظ ((هو)) به آن مقام اشاره گردد ؛ لذا هو، اشاره به صرف وجود و هویت مطلقه ، من حیث هی هی ، بدون تعیین صفات و تجلیات اسمائی می باشد. گاهی همین حقیقت ، به شرط ((لا)) ماخوذ است که اقدس از شوب کثرت می باشد ؛ آن را مقام ((احدیت)) گویند. اگر این هویت ساریه به شرط جمیع الاسماء و الصفات ؛ یعنی ، به شرط شیء اخذ شود، مقام و احدیت و فیض مقدس است .

این سه مقام ویژه انبیاء و امامان معصوم ((ع)) است و دیگران را به آن مقامات ، راهی نیست . عارف موحد مرحوم شبستری ، به این دو مقام چنین اشاره می کند:

مقام دلگشایش جمع جمع است جمال جانفرایش شمع جمع است .

جمع جمع ، مقام احدیت و شمع جمع ، مقام ظهور نور وجود اوست . ر. ک : ((شرح فصوص الحکم)) قیصری .

140-((سوره غافر))، آیه 16.

141-((سوره بقره))، آیه 30.

142-همت : آن امری است که انسان را بخود مشغول داشته و انسان درصدد چاره جوئی او و انجام این مهم است . آنکه بغیر خدا مشغول است اولین قدم را نتواند بردارد. برای سلوک باید در وهله اول از مشغولیت فرودین و هموم دنیائی است ، تا به ملکوت و نعمات ابدی پیوست .

در روایات و ادعیه وارده از معصومین ((علیهم السلام)) در این باره مطالب بلندی رسیده است که برخی از آنها را می آوریم .

همت بلند برخاسته از روح بالا و اندیشه بلند است . دون همتان در تار عنکبوتی اوهام و آرزوها خفه گردند. بلندی مرد نیز به بلندی همت او است ((المرء بهمه)) همت بلند، انسان را اوج داده و بالا می برد. ((ما رفع امرء کهمته))

مجالست و رفاقت با دون همتان ، روح انسان را از اوج و تعالی باز داشته و با ((فرودین))ها سازگار سازد. برای این به دوری از ((دون همتای)) سفارش شده است ((من دنت همته فلا تصحبه)) . کوتاه همتی ، ارزشهای انسانی و فضیلت ها را نابود سازد. و انسان را تباه می کند. ((من صغرت همته بطلت فضیلته)) .

همت شایسته و نوع آن را ((معصومین)) تعیین کرده اند امام علی (ع) می فرماید: ((آنکس که

شناخت و معرفتش کامل باشد، همت او از دنیای فانی ، منصرف خواهد شد. همت مومن ما عند الله) است ، آنچه نزد خدا است ، فراترین است و از همه بالاتر، رضوان و لقاء او است که ((رضوان من الله اکبر)). مومن همیشه کارهای بالا و والا را دوست دارد و از هر چیزی و در هر کاری بهترین آن را می خواهد. چنانچه در زیارت جامعہ ائمة المومنین آمده است : ((واجعل خیر العواقب عاقبتی و خیر المصایر مصیری و انعم العیش عیشی و افضل الهدی عدای و اوفر الحظوظ حفلی و اجزال الاقسام قسمی و نصیبی)). چون خدای او معالی امور و اشراف آنها را دوست دارد. و ان الله تعالی يحب معالی الامور و اشرفها، و یکره سفسافها میزان الحکمة ج 362/10.

143- این شعر مضمون روایات زیادی بویژه این آیه شریفه است ((و الذین جاهدوا فینا لنهیدینهم سبلنا)) عنکبوت / 69.

144- این تعریفی است به ریاضت های نامشروع برخی متصوفه و راهنمایی به شیوه هائی که در جوامع روائی و گفتار انسان های کامل : ((معصومین علیهم السلام)) آمده است . 145- سوره زمر / 63.

146- احزاب / 4. 147- در اینجا ((زاهد)) به کسی گفته شده است که بهره دنیوی را برای بهره های آخرت ، رها کرده است . حال آنکه عارف ، خود را و انسان را بالاتر و والاتر از آن می بیند که آلوده به این دنیا پست شود، او محو جمال معشوقی است که غیر او را نمی بیند تا دل بر بندد.

148- غرر الحکم خوانساری ، چاپ دانشگاه ج 2 / 580.

149- این دهن کجی است به کسانی که حرکتی ندارند، رنجی نمی برند، ولی درجات ، مقام و لقاء خواهند، حال آنکه اولین و سختترین قدم سالک گذشتن از سر هوسها است ، مقام های معنوی را ((بی رنج)) به انسان ندهند، برخاستن از پستیها، فرودین ها، خواهد، رنج عبادت و شب خیری خواهد.

150- این روایت بصورت دیگری ، مثلا بجای ((امور)) اسباب و تفاوت های دیگر در بحارالانوار ج 2 / 90 آمده است .

151- مائده / 27. 152- بدین عبارت آیه ای را نیافتیم ولی بدین مضمون آیاتی آمده است که یک نمونه آن را می آوریم : ((لن یتقبل منکم ، انکم کنتم قوما فاسقین)) توبه / 53

- 153- (عن النبي (ص)) : ان لله الملكا ينادى على بيت المقدس كل ليلة : من اكل حراما، لم يقبل الله منه صرفا ولا عدلا، و الصرف النافله و العدل الفريضة)) بحار الانوار، ج 100 / 16 چاپ بيروت .
- 154- ميزان الحكمة ج 10 / 373.
- 155- بحار الانوار، ج 100 / 12، چاپ بيروت .
- 156- يا ايها الذين آمنوا، ان تقوا الله يجعل لكم فرقانا انفال / 29.
- 157- بقره / 282، واتقوا الله و يعلمكم الله و الله بكل شىي عليم .
- 158- قصص / 56.
- 159- قل ان هدى الله هو الهدى . اين آيه با اين عبارت در سوره بقره / 120 و انعام / 71 آمده است .
- 160- محجة البيضاء ج 5 / 15 بنقل در مكتب اهل بيت محمد تقى فلسفى .
- 161- انشاق / 6.
- 162- عنكبوت / 61.
- 163- در بحار الانوار 66، چاپ بيروت ، روايات بدين مضمون زياد آمده است .
- 164- غرر الحكم خوانسارى ، چاپ دانشگاه ج 4 / 42.
- 165- اعراف / 144.
- 166- سوره نساء / 100.
- 167- احزاب / 4.
- 168- ((نهج البلاغه))، فيض الاسلام ، خطبه 184.
- 169- ((ميزان الحكمة)) ج 10 / 259، رى شهرى
- 170- زمر / 43، ((الله يتوفى الانفس حين موتها و التى لم تمت فى منامها، فيمسك التى قضى عليها الموت و يرسل الاخرى الى اجل مسمى ، ان فى ذلك لآيات لقوم يتفكرون))
- در مجمع البيان آمده است ((توفى : گرفتن شىء است بتمام و كمال)) اين آيه مى رساند كه مرگ همانند خواب است و خواب همانند مرگ با اين تفاوت كه وقتى روح دوباره به امر خدا به بدن بازگشت ، گویند خواب بوده است و اگر بازنگشت ، مرده است .
- نكته اى كه در آيه بايد بدان توجه داشت و مقام مناسب ذكر آن است : به هنگام خواب روح به جانب پروردگار و به مقام اصلى خود بالا مى رود، عارف بايد پيش از خواب با اذكار وارده و توجه به ((معانى)) آن اذكار، زنگار و غبار عام ماده را از و بر گیرد، و در حال طهارت به خواب رود تا عنايات و فيوضاتى از نزد پروردگار بر او فرود آيد: ((عن على (ع) فى حديث الاربعمائه : لاينام المسلم و هو جنب ، لاينام الاعلى ظهورفان لم يجد

الماء فليتمم بالصعيد. فان روح المومن ترفع الى الله تعالى فيقبلها و يبارك عليها، فان كان اجلها قد حضر جعلها في كنوز رحمته و ان لم يكن اجلها قد حضر بعث بها مع امنائه من ملائكته فيردونها في جسده ((.

171- مومنون / 100: تمام آيه اين است : ((حتى اذا جاء احدهم الموت قال : رب رجعون لعلی اعمل صالحا فيما تركت ، كلا انها كلمة هو قائلها و من ورائهم برزخ الى يوم يبعثون))

172- اين نه به معنای مشروعیت انزوا و گوشه گیری است ، چه مومن بدن او با مردم و قلب او جدا از آنها و متوجه خدا است . همت و اهتمام نیز در اینجا به معنای روی دل را به تمامه بر چیزی داشتن و در رسیدن به آن سوز و گداز داشتن است چنانچه در مفردات راغب است : ((الهم الحزن الذي يذيب الانسان)) در این راستا اگر گهگاهی سخن یا کاری بدون سنجش آن با خواست الهی انجام گیرد ولو خود عمل خلاف نباشد، از همین غفلت باید توبه کند که همین مقدار روی دل را بر اغیار باز کردن نه سزاوار بندگی است .

173- احزاب / 72.

174- غرر الحكم مترجم چاپ دانشگاه ، ج 5/208، خوانساری

175- غرر الحكم مترجم چاپ دانشگاه ، ج 5/208، خوانساری

176- احزاب / 33.

177- بسیار گریه کنندگان

178- آینه دانشوران ، سید علیرضا ریحان یزدی ، ص 351 .

179- نهج البلاغه ، خطبه 27.

180- ((تحف العقول عن آل الرسول)) / 114.

181- یادنامه علامه طباطبایی ، از آیت ابراهیم امینی ، ص 122 124 و 128.

182- بحار الانوار، ج 2، 138.

فهرست مطالب

2	شہید اول زندگی نامہ
3	دستور العملها قسمت یکم
7	قسمت دوم
8	شہید ثانی زندگی نامہ
10	دستور العملها
11	آثار و نتایج تقوا
11	حفظ و حراست از دشمنان :
12	تبیین مفہومی تقوا
	بعضی از بزرگان دربارہ غبن و حسرت آخرت ،
19	گفتہ اند:
22	قلمرو تقوا
25	منہیات اخلاقی
27	وظایف قلب
31	علامہ حلی زندگی نامہ
32	دستور العملها
37	فیض کاشانی زندگی نامہ
38	دستور العملها
42	قسمت دوم
50	علامہ مجلسی زندگی نامہ
51	دستور العملها
55	دستور العملها
61	آقا محمد بید آبادی (رہ)
61	دستور العملها
68	قسمت دوم
72	قسمت سوم
78	آقا سید احمد کربلائی (رہ)
78	دستور العملها
79	قسمت دوم

84	میرزا جواد آقاملکی (ره) زندگی نامه ..
85	دستور العملها
93	آیه الله شاه آبادی زندگی نامه
101	علامه طباطبایی زندگی نامه
103	دستور العملها
104	قسمت دوم
105	قسمت سوم
106	امام خمینی (ره) زندگی نامه
109	دستور العملها
136	فهرست مطالب